ACCADEMIA DI MEDICINA DI TORINO

DE CURANDIS HOMINUM MORBIS EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CAES. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS MAGISTRATUS POLITICI ET OECONOM. MEDIOLAN. FACULTATIS MEDICAE AC NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUSTR. PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S. MATTH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC. ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG. SCIENTIAR. GOETTING. MANTUANAE, ET ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT. MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

EDITIO PRIMA.

LIBER III.

DE EXANTHEMATIBUS.

VENETIIS

MDCCXCIV.

E II 19

D E

CURANDIS EXANTHEMATIBUS.

L I B E R. III.

CLASSIS TERTIA.

EXANTHEMATA.

GENERALIA DE EXANTHEMATIBUS.

§. 270. FREQUENS in tractatu de febribus (Lib. I.) *Exanthematum* facta est mentio, et copiosus, hac in classe morborum, illorum proventus observatur: quin tamen aut febrim ipsa constituant, aut istam conceptu suo necessario involvant, ac praesentem ubique sequantur. Nullum *exanthema* est, quod non sine ullo febris vestigio interdum incedere, — nulla *exanthematica* in caeteris *febris* existit, quae non in aliis subinde sine quavis ad cu- Exanth. nat.

tem efflorescentia, aequali ac in illis sorte, decurrere consuescat. Hinc nulla certe febris ad *exanthemata* proprie spectat: ac si utraque ex istis affectio conjuncta incedat, sub *exanthemate* prorsus eodem febris nunc ista, nunc illa, atque non modo *continua* vel *nervosa* (§. 80.), vel *gastrica* (§. 98.), vel *inflammatoria* (§. 114.); sed et *periodica* interdum *legitima* (§. 35.) unionem constituit.

Definitio. §. 271. Sunt autem *exanthemata* certa, et ad cutis externam superficiem efflorescentia morborum aut signa, aut ipsa morbus, nunc sub epidermide planâ et aequali conspicua; nunc super cutem elevata; ibidem maculas, rubores, — hic vero pustulas, phlyctaenas, bullas, tubercula, aspredines referentia, tempore nunc sat fixo, nunc vero prorsus incerto, utplurimum quidem cum febre qualicunque; saepe vero sine ista, — alias priusquam haec superaccedat; aut et non febre tantum, sed vita adeo jam cessante, in conspectum prodeuntia, et quae demum aut insensibili modo ac immutata fere cute disparent; aut epidermidis desquamatione, aut demum suppuratione, exulceratione, terminantur.

§. 275. Tantarum igitur rerum in cute humana confluxus est! Qui vero hanc ipsam ut ignobile corporis integumentum considerant; nec ad alia, quam *exhalationis* ac *resorptionis* per eandem officia, aut ad solius *tactus* momenta respiciunt: illi patentissimi organi functiones nec in sanitate rectius intelligere, nec in morbis propriae dignitatem superficiei mente penetrare videntur. Totius quidem animalis in complexum a natura pars ista expanditur; ac ad interiora sese, quousque patent, insinuans, non exiguam vel sui ipsius portionem circumdat, ac materno sinu recondit; sed peculiarem hoc universi corporis involucrum, ac distinctam a communi oeconomiam colit; nec minus in homine *cutis*, quam in arbore *cortex*, tum interioribus prospicit, tum semetipsam regit, ac vitalitate sua animatur. Hac sola, cutis, non modo sanitatis, sed et pathematum animi vicissitudines, vel prima inter omnes ad faciem prodit; ac proprio in morbis, nec ab internis mutuato, aegritudinis sensu frequenter laborat. Sine cordis, a morborum causis necdum excitati, adminiculo, jam illa in febribus contrahitur, pallet, livescit, asperatur (§. *6. b.*); et, vel reagente ex praecordiis vitali principio, haec tamen ipsa

Cutis consideratio.

in frigore persistit; nunc urente, mordaci, nec semper pendente a sanguinis in se ipsam impetu, calore (§. 6. c.) arescit, aut mediis sub ignibus sudore inundatur. Vel solo febricitantium attactu experta manus de aegrotantis statu febrisque vigore saepissime judicat: nec solus hic in censum calor venit; sed cutis in illis circa carnes constrictio, tensio spasmodica, rigiditas, asperitas ac siccitas, — in his vero morbosa flacciditas, pendensque ab ossibus integumentorum habitus, vitalis potentiae in istis inertia, vel alia, quae verbis exprimi, doceri vix queunt, ad pellem imminuta, vel adaucta, vel demum mutata, judicium prognosinque dirigunt. Longo interdum, priusquam gravis hominem aegritudo corripiat, tempore, jam universa cutis colorem habitumque mutat suum; fonticuli, ulcera, efflorescentiae ad superficiem exsiccantur; ac amisso pellis nitore corrugatur atque marcescit. Similia fere in plantis, flore licet ac fructu condecoratis, circumspectus arborum cultor vel solo ex cortice praedicit.

Exanthemat. origo.

§. 274. Atqui haec singula (§. 273.) satis ostendunt, exanthemata non minus, quàm caeteras cutis efflorescentias in hoc fere con-

spirare: quod utrunque malorum genus nunc ex primarum potissime viarum consensu, — nunc ex morboso humorum statu, ac deposito ex istis in cutem acri, — nunc ex pellis ipsius vitio, — atque nunc demum ex peculiari in hanc ipsam primum, dein vero in totum corporis systema, agente contagio oriatur.

Ipsorum abdominis viscerum in cutem, ac istius in illa imperium, vel ex sola jam continuitate substantiae (§. 273.) eruitur; nec desunt officia et mutuus consensus nervorum spinalium, qui ad singulas vertebras in ganglia confluunt, ac musculis non minus atque cuti vicinis, quam ad viscera, cum intercostalibus juncti, transmittuntur. Hinc ex gravi intestinorum dolore, vel ipse interdum motus ac sensus extremitatum perit; et ex solo vermium in abdomine reptatu, pruritus narium ac similes rheumaticis in artubus dolores nascuntur. Antimonialium, opiatorum tam conspicua in cutem actio ac sudorifera virtus a solo abdominalium nervorum contactu, et istorum cum cutaneis consensu, pendere observantur; ac plurimorum quae stomacho ingeruntur, remediorum excitantium, adstringentium in longinquas partes operatio, non per secundas adeo, ut appellant, vias, Ex consensu abdom.

quam reciproco nervorum cutis, aliarum partium, cum abdominalibus commercio, absolvi videtur. Ex solo *mytulorum*, ostrearum venenatorum, vel et cancrorum in aliis, victu, jam copiosa ad cutem exanthemata prorumpunt; et nota est mulierum praegnantium, quae, vix suscepto humano semine, ad faciem undique defoedantur, observatio.

Ex fluidorum vitio.

Ex ipso quidem humorum vitio tum morbos alios (§. 8.), tum varia in cute ipsa incommoda oriri, vel ex cupreis venereorum maculis, ex bilis in ictericis suffusione nunc universali, nunc ad corporis partem limitata, nec non ex criticis, quae non modo in febribus, sed et in chronicis affectionibus nonnunquam ad cutem contingunt, depositionibus, eruitur: et quamvis similia fere ad pellem phoenomena solidorum potius, quam fluidorum vitio non raro nascantur; est tamen, ubi de morboso istorum statu, ac pendente ex hinc in cutem effectu, prudenter dubitare nequimus. Quae in peste nonnunquam cum feliciori truculentissimi morbi solutione contingunt *metastases*, et quae aliis in febribus nervosis interdum nascuntur *gangraenae criticae* (§. 88.): hae certe per solidorum his in morbis actionem, aut per novae,

ac principalem morbum abhinc revellentis inflammationis beneficium explicari ubique non possunt; atque *humoralis pathologiae*, in frequentem licet abusum tractae, auctoritatem ultro confirmant.

Ad ipsam vero cutis substantiam interdum morborum, aut exanthematum saltem, praeparari materias, quin igitur ad certum in sanguine vitium recurrendum esset, ex aliarum, quas *morbosas* vocavimus, secretionum patet historia. Hoc vero, jam stimulatae partis opus, non certe ad inorganicae, sensuque carentis, epidermidis affectus pertinet; sed ipsius adeo sensibilissimae pellis folliculorum, papillarum, nervorum, vasorum, ac *reticuli* imprimis *mucosi*, laesae aut mutatae per quemcunque demum stimulum actioni debetur: qua nempe tum subtilissimorum vasculorum aut sanguinem, aut tenuiorem lymphaticumque liquorem, vehentium distensio, laceratio, ac istius in vicinam cellulam, aut intermedium epidermidi locum, sub ecchymosis, maculae, vibicisque specie, mediocris effusio, — tum permutata his in partibus humorum ex folliculis ac papillis cutaneis aut inflammatorio, aut alio demum stimulo irritatis, secretio, sub aspredinum, papularum, tuberculorum, abscessulo- Ex cutis culpa.

rum, aut phlyctaenarum apparatu, succedit. Utriusque rei exempla habentur tum in stigmate a culicis proboscide cuti inducto, et sic nata ex minima cruoris effusi quantitate simillima petechiae macula; — tum in papulis copiosis ac urentibus, aut sudaminibus, quae ardentioris coeli calor, acrioris et cohibiti sudoris ope ad cutem producit; — in vesica, quam in hac ipsa cantharidum sub epidermide receptum acre mox suscitat; — ex pruriente ad pellem urticis forte caesam tumore; — in abscessulo ex spina, vix oculo conspicua, cuti adacta, etc. Nec mirum certe videbitur, si ad amplioris in cute pustulae basin, aut tumefactus, atque prominens ac pure repletus folliculus, aut papillula, aut forte lymphatici generis glandula inflammata, suppurata occurrat; neque hanc ipsam a natura pro secernenda specifici morbi materia fabrefactam opinamur. Nullum certe in animali ad longaevam sanitatem constructa machina instrumentum pro tam lethali fine crediderimus expresse destinatum fuisse; satisque jam malorum est, vel ipsa pro naturali quavis functione concessa nobis organa, cum a causis morborum stimulentur, in propriam non raro concurrere perniciem. Nec etiam specifica quaevis morborum materia speci-

ficum sibi aut distinctum ab aliis succum aut instrumentum proprium requirit, sed solo illius in partem quamcunque peculiari stimulo, sub iisdem rerum conditionibus, humor idem morbosus, pro tempore, ex notis naturae legibus non determinando, praeparatur.

§. 275. Est tamen, quod in humana miremur oeconomia, singularis partium ad morbosas secretiones respectus: ut a certis specificisque stimulis, quotiescunque et quovis tempore sibi admotis, vix non in eosdem semper rapiantur effectus, atque similem prorsus irritanti principio et ipsae secernant materiam: cum ab aliis non minus specificis aut contagiosis morborum fermentis superata semel infectione, in secundam sese, eisdem licet causis expositae, adduci vix unquam sinant. Sic a *venereo* viru, ac *scabiei* contagio, ejusdem subjecti, vix a prima infectione liberati, quacunque replicati cum venerea aut cum scabioso commercii ratione, mox nova succedit infectio; cum et *variolarum* et *morbillorum* contagio, quicunque jam pridem mulctatus, per vitam sat tutus resistat: et quamvis nutricis, hoc privilegio fretae, ad genas, quibus variolosum pueri caput diutius incubuit, variolarum pustulae Exanthem. differentia.

hinc inde prorumpant; contagio tamen, morboque totius mulier nequaquam laborat. Vel ipsam *pestem*, *scarlatinam*, *tussimque ferinam*, post primam aggressionem, eandem hominibus, ac variolae, morbilli, a novo insultu securitatem concedere, sine magno veritatis fundamento affirmatum est: sed hoc saltem ab experientia doceri videtur, quod certa, aut vix suscepta, aut non ita pridem superata morbosae secretionis aut exanthematum principia, ab alterius ac similis fere potentiae veneni actione eundem hominem, pro totius saltem regnantis constitutionis tempore, muniant ac tutum esse jubeant; cum alia, *variolarum*, ac *morbillorum* exemplo, nisi promptiorem adeo affinis contagii successionem reconvalescentibus impertiantur, ab ejusdem saltem invasione eosdem nec minime defendant.

Alia vero exanthemata *contagio* suam adscribunt originem; alia, ex accidentalibus causis generari solita, nec alieno semini originem debent, nec proprio sese in alios propagant. Interim cur vix secunda vice eundem ferire hominem soleant variolae atque morbilli, hoc sola horum exanthematum *contagiosa* non explicat *natura*; nec igitur quae hac ipsa qualitate instructa hominem invadunt, ea repli-

care ideo aggressionem interdum non possunt.

Interim quae specifico charactere destituuntur, ac certo in alios semine propagari non queunt, exanthemata; illa febrium non raro *symptoma* potius, quam ipse morbus sunt: cum alia, et *essentialia exanthemata*, ut variolae, morbilli, febrim ipsam non raro in servitutem ducant, et pro symptomate illam sibi subjugare consuescant. Utrunque vero exanthematum genus, quemadmodum sine quovis interdum febris indicio efflorescit, sic et variam sibi febrem, aut se ipsum febri cuivis, adsociare potest (§. 270.): ut igitur exanthemata in *febrilia*, atque *apyretica*, licet ex una classe ad aliam facillime transiliant, distingui omnino mereantur. Quae ex illis ad cutem propullulant, ea caeterorum adinstar symptomatum morbum nequidquam sublevare; sed in multis cum istius augmento prodire observantur. Nec tamen desunt *criticorum* in febribus exanthematum exempla: ac si de *petechiis* haec ex propria vix asserere audeamus experientia; *miliaria* certe, licet non frequente aegrotantibus beneficio, hanc ostendisse naturam compertum habemus (§. 323.). *Benignam*, *malignamque exanthematum* naturam tum febris ma-

xime, quae haec ipsa producit, aut comitatur; tum subjecti, causarumque conditio determinat. Nec *acutam* ubique exanthemata, sed et *chronicam* interdum indolem, *erysipelatis habitualis*, ac *purpurae* per menses interdum recurrentis exemplo, manifestant. In regione humidiori ac profundius posita, imprimis sub coelo ardenti, frequentior morborum cutaneorum omnium proventus ac fere *endemica* natura est; hinc et *exanthemata* his in locis frequentius, quam in aliis, sub febrium decursu obveniunt. Interim vel ipsa Medicorum in his pertractandis methodus majorem saepe exanthematum, quam ipsius soli constitutio, partem agnoscit; et ex quo sudores in quavis febrium specie pellendi consuetudo quodammodo eviluit, ac major abdominalis habetur fomitis consideratio, exanthematum symptomaticorum vix non ubique imminuta est frequentia. Sed revera tam evidenter interdum haec ipsa *epidemicam* ostendunt naturam, ut vel sub meliori methodo, sub majori aegrotantium aerisque temperati hos ambientis puritate, sub matura saburrarum eliminatione, non tamen ubique exanthematum ad cutim praepediri queat efflorescentia.

Alia demum exanthemata, quam semel in

cute sedem elegerunt, hanc ipsam cum alia nec unquam commutant, nec ampliorem sibi desiderant; sed, quo loco progerminarunt, hoc eodem, petechiarum, miliarium, variolarum, morbillorum exemplo, florescunt, atque vel maturantur ac decidunt, vel immutata ex superficie disparent. Alia fixam in pelle radicem non figunt; sed angustiori primum confinio limitata, hoc ipsum, quod de scarlatina, erysipelate observamus, perpetuo extendunt; aut pristinam possessionem inopinato derelinquunt, ac alienam furore aequali praecipitanter invadunt. Utrunque interim exanthematum genus non eodem, quo incepit, nisu ubique vegetat; sed aut maturitatem sibi propriam aliquando non adipiscitur; aut prorsus a cute disparet, ac pristinae in hac ipsa sedis nec vestigium quidem relinquit.

§. 276. Ex dictis (§§. 273. 274. 275.) exanthematum causae quodammodo illustrantur, ac frequens multorum ex abdomine patet origo. Ipsa tamen cutis per diuturnos atque artificiales sudores maceratio non minus, quam calor lecti siccus, in pelle mutationem, exanthematum generationi, sine alio ad intestina vitio faventem inducunt; atque delicatior la- Causae.

xaque cutis albidioris, tenerioris apud mulieres, infantes, rufosque homines conditio, hanc ipsam non raro promovere videtur. Sed et illa ipsa, quae transpirationem, sudorem supprimunt, exanthematum non raro causam sistere observantur. Qui ex frigidioribus locis calidiora, et insuetos in his solis aestus subeunt, sudoris hic necessarii impatientes, papulis insigniter prurientibus ad cutem undique, seu *sudaminibus*, ac *hidrois* non sine periculo repellendis, obsidentur (§. 274.). Eadem post balnea frigida, calidiori anni tempore adhibita, in multis observantur. Qui cute sensibiliori obteguntur, illi vel ex simplici emplastro, aut linimento, cuti per paucas horas applicitis, mox plures non modo in eadem pustulas, phlyctaenas, sed non raro erysipelaceam inflammationem experiuntur. Ob hanc forte rationem certa exanthemata ad loca corporis, atmosphaerae frigidiori prae aliis exposita, ut faciem, manus, uberius, quam ad ista, prorumpunt. Sed et ipsam plethoram tum generalem, tum localem, ad varias cutis efflorescentias contribuere, ex pustulis in fronte adolescentum succiplenorum, imprimis ab assumpto potu spirituoso a suppressis haemorrhagiis prorumpentium, — ex cupreis, potatorum ad

nasum maculis observamus; ac in ipsis adeo febribus, quas *inflammatorias* vocamus, tum petechiae, tum miliaria interdum in cute propullulant: sub quibus detractum ex venis sanguinem manifesto corio obductum, minimeque resolutum, non tam raro conspeximus.

Magnae interim *actionis nervosae* (§. 228.), et *contagii* latentis in febribus suspicioni locus est, ubi exanthemata certa in pluribus *epidemico*, nec ex saburrali abdominis vitio, nec a Medentis erroribus pendente, influxu propelluntur: vel quod illud ipsum, quod febrim excitavit, a cute receptum, vel ad eandem depositum fuerit; vel quod volatilius contagiosi principii vehiculum, quemcunque febris impetum, omnemque fere actionem, ad corporis dirigat peripheriam: per quam adeo sub ipso morbi principio, ac in subjectis non cachecticis, non raro sudoribus arte prolectis et febris causa, et exanthematum occasio, apertis cutis spiraculis expelluntur feliciter (§. 94.). *Putridam* esse hujus contagii, exanthematum in nervosis febribus (§. 80.) fontis, naturam; argumento, quod satisfaciat, nullo hucusque evictum est (§. 92.): nec certe variolarum, morbillorum benignorum qualitate, ac tam facili ad inflammatorios motus natura evincitur.

Quod si ex *putrido* ac saburrali ad intestina vitio symptomatica non raro producantur in cute exanthemata (§. 274.); hoc non ob factam illius in sanguinem resorptionem, ac putridam *in hoc ipso conservatam* naturam, sed non secus ac alia, quae putrida non sunt, — ac recens mytulorum ostrearumque caro, ab ejusdem in gastricorum systema nervosum actione praestatur; ac vix in alio exanthematum, quam illorum forte, quae sub paralyticae ac jam fere emortuae cutis in agonizantibus, conditione, aut in cadavere erumpunt, casu, a putredine dependit.

Quid specificum variorum exanthematum, imprimis *essentialium*, in partem hanc vel illam nisum producat; hoc non minus, quam chronicarum efflorescentiarum in determinatas partes tendentium naturam, ignoramus. Sed quemadmodum venerei virus ad aliam licet partem suscepti, singularem in genitalia, in fauces, cutem, ac ossa impetum, — scabiei, non ad faciem, sed ad digitorum praesertim, caeteramque cutem conversionem, — scorbutici vero acris in gingivas proclivitatem admiramur; sic et variolarum major cum capite, — morbillosi contagii evidens cum pituitosa faucium, pulmonum membrana, cum oculis, affinitas, — scarlatinae materiae specifi-

ca, — incipiente morbo, cum faucibus, — declinante vero, cum subcutaneo ac cellulari contextu, harmonia fugit intellectum.

§. 277. Quod vero illa ipsa, quae exanthemata constituit, materia diversam omnino naturam ac indolem agnoscat: hoc a vario ejusdem aut disparentis (§. 275.), aut ad interiora retrocedentis effectu non certa satis eruitur indagine. Symptomatica quidem quod attinet exanthemata, illa frequenter sine manifesta morbi mutatione ad cutem disparent, atque sine certo febris levamine revertuntur: sed si, quae crisin aliquando constituunt, — aut quae *primaria* et *essentialia* dicuntur exanthemata, cum magno interdum morbi augmento vel concidant, vel ad interiora repercuti videantur; hoc non minus causae, quae huic repercussioni subest, quam ipsius retropulsae acredini materiae, adscribere liceret. Est interim, ubi retropressae utriusque materiae tam evidens in viscera habeatur actio; et ubi reassumptae in circulum deleteriae acredinis tam corrosivus conspiciatur effectus: ut in hac ipsa potius materia, quam in causis retrocessioni sub jacentibus, noxarum ac funestae quaerenda sit metastasis origo. Prognosis.

Quemadmodum vero, quae vel criticam acrioris materiae in cutem depositionem sistunt, — vel quae in hac ipsa ex crudis perficiuntur ac maturescunt, exanthemata impetu nunc uno, ac vegeto naturae sustinentur subsidio; nunc vero imperfecto cordis conamine vix foventur, ac medio sub opere languescunt: sic expedita, nec tamen coctione prior, nec tarda nimis, exanthematum criticorum efflorescentia non minus, quam pustularum, abscessulorumque repletio, elevatio, maturatio, ac floridus circumpositae cutis habitus, spem Medentis non parum erigere queunt. Hinc aut lividus macularum aut nigrescens color, vel pallens papularum aspectus, aut vacua, collapsa, circuloque ex laeto rubente destituta pustula, ac intermediae cutis oedematosus, vel subcinereus habitus, labescentis naturae, ac perfectae maturationis defectus, non raro vero instantis gangraenae, testimonium exhibent. Est interim sat frequens in macularum colore, sine tantis indiciis, mutatio; sed saepe aut cum laeto earundem aspectu, pericula non minus in morbis augentur; aut lividus ac subniger petechiae aspectus, sub meliori rerum statu comparens, post horas saepe non multas in alium, iterumque in alium, sine tanto discrimine convertitur.

In genere, quae ex *primariis* exanthematibus ad cutem jam satis expulsa sunt, nec febrim tamen aut dissipant, aut moderantur; sed fortiorem longe accendunt; — vel cum magnis lumborum, artuumque doloribus continuo incedunt, atque vel extremam sine plethorae aut gastricae saburrae vestigio debilitatem virium, vel deliria, lipothymias atque convulsiones agnoscunt: ea majori vitae discrimine incedere credendum est.

Signum certum ac pathognomonicum, ex quo futura exanthemata praenoscere valeamus, nisi cognitus regnantis epidemiae character illorum, quae pro talibus habentur, auctoritatem corroboret, nequaquam habemus.

Per se quidem nullum exanthema, nisi ob febrim, quae hoc idem comitatur, pericula portendit; et vel ipsae, quae contagio propagantur, efflorescentiae, sub recto virium vitalium moderamine, utplurimum discrimine carent. Vel ex confluente, ac pessimae indolis variola desumpta, ac alieno subjecto inserta materia, non malignam ideo huic ipsi aegritudinem conciliat. Sed cur demum, sine apertis ex subjecti, atque alia conditione repetendis causis, tum variolae, tum morbilli, tum ipsa adeo scarlatina, febrim potius *nervo-*

sam, quam aliam hoc anno excitent, cum alio aut nullam, aut inflammatoriam, aut gastricam, sibi comitem eligant: hoc ad occulta mortalibus, nec ex tempestatis quidem rationibus explicanda, epidemiarum mysteria pertinet. Ipsa quidem cutis contextu in aliis laxiori, in aliis firmiori, — sensibilitate autem in singulis diversa, instructa observatur; atque ex hoc forte certis variolae familiis, aut adultis etiam funestiores, ac difficilior pustularum evolutio est: sed epidemicam haec malignitatem vel minime illustrant; atque hunc durum in pathologicis nodum observatio, quod sub media, eaque malignissima constitutione, per insitionem artificialem propagata variola, non raro *benigna* communicetur, ulterius fortiusque stringit.

Cura. §. 278. Symptomaticorum exanthematum, quae febrium utplurimum soboles sunt, medendi rationem ex illarum doctrina petendam esse, non difficulter apparet; sed et ipsae, quas essentiales vocamus, acutae efflorescentiae potissimas hoc ex fonte regulas petunt: ita ut ulterior istorum morborum expositio superflua videri posset, nisi multarum hic rerum, sub febrium pertractatione non facile commemo-

randarum, occurreret ratio; atque plenior cujusvis demum exanthematis investigatio, tum singulorum diagnosin, tum curam non parum adjuvaret. Praeter febrim nempe sociam non pauca sunt, quae species diversas, ac varia exanthematum quorundam stadia concernant, momenta; nec eâdem morbilli, quam variolae, eâdem licet febre stipata, methodo tractari queunt. Hinc eas primum exanthematum species, quae fere *nuda* cutis planitiem aut nihil, aut parum, aut non constanter superant, *erysipelas* nempe, *scarlatinam*, *urticariam*, *petechias*, — dein vero eas, quae *scabra* pellem magis exasperant, *miliaria*, *variolas*, *morbillos*, *pemphygum*, ac *apthas*, hic pro instituti ratione attente describemus.

ORD. I.

EXANTHEMATA NUDA.

GEN. I.

ERYPELAS.

Definitio. §. 279. Inflammationibus non minus (§. 269.), quam exanthematibus, affinis morbus est *erysipelas*, communissima nec non propria pellis humanae affectio: in qua ad hanc ipsam molesta primum sensatio, superficialis calor, pruritus, mox dolor ardens, rubor dilutus, ex pallido subflavus, aequaliter diffusus, splendens, a compressione evanescens, hac cessante citissime revertens, sine duro, aut convexo cutis tumore, saepe cum phlyctaenis, utplurimum cum febre, alias sine ista, comparent, ad vicinas facile partes proserpunt, aut in dissitas inopinato ac celeriter transiliunt; aut protinus non sine magno interiorum periculo disparent, cum pauca in suppurationes, nisi mali-

gnas, vel ulcerosas, — saepe cum evidenti in gangraenam dispositione, ac subsequente epidermidis desquamatione.

§. 280. Nunc vero haec cutis affectio, exanthematum aemula et *simplex*, in summa cute limitatur (§. 279.), nunc verae inflammationi quodammodo propius accedit; in subjectam integumentis cellulosam profundius penetrat, atque ruborem magis saturatum, tumorem vero offert conspicuum, sed tamen insigniter urentem, ac licet minus complanatum, non tamen circumscriptum, nec in medio, nisi dum in abscessum, hac in specie non tam infrequentem, transiturus sit, convexum, acuminatum, atque *erysipelas phlegmonodes* appellatum. Nunc, oedematosam tumidamque jam partem prehendens, pallidiorem ab initio et ex seroso subcruentum colorem assumit; a compressione, donec pars magis induruerit, foveam ostendit: atque *erysipelas oedematodes*, in gangraenosam devastationem praecipue pronum, vocatur. Divisio.

Internum quoque et ad viscerum superficiem residens haberi *erysipelas*, a Veteribus creditum, a Recentioribus vero in dubium vocatum est. Novimus tamen, non modo in viventibus en-

cephalitidem, otitidem, peripneumoniam, enteritidem, singulasque inflammationum species, comparente ad externam corporis superficiem erysipelate protinus disparuisse; — hoc ipsum vero ab externis genitalibus, sine interruptione phlogosis, per vaginam ad uterum; a facie ad fauces, asperam arteriam, pulmones, caeterasque ad partes internas manifeste penetrasse: sed etiam in cadaveribus ad urethram, vesicam, vaginam, uterum, ovaria, intestina, ventriculum, hepar; — in pectore ad pleuram, bronchia, pericardium, cor ipsum, ac vasa majora; in calvaria ad meninges, ad cerebrum ipsum, frequentius certe erysipelatosa, quam phlegmonosa occurrit inflammatio. Ex mammarum scirrho, dexterrima licet manu per cultrum ablato, erysipelas in singulis fere corporis externi partibus, ac tandem lethalis peripneumonia, successit: post quam pulmones undique correptos erysipelate, ex flammeo rubentes, nec duros, sed copioso sero innatantes, conspeximus; ac pars plurima certe peripneumoniarum malignarum (§. 190.) cum erysipelate pulmonum incedit; nec durus, nec cocto similis hepati ac ponderosus in cadaveribus pulmo in illis detegitur. Nullum ergo de *interni erysipelatis* frequentia dubium

superesse potest; licet signa characteristica, quae hanc potius, quam phlegmonosam affectionem ad viscera indicent, nisi ab externo et retropresso erysipelate, aut a manifesta interni hujus mali ad externam partem non interrupta continuatione, — ex epidemica per sectiones pathologicas confirmata morbi indole, — ex cachectica subjecti constitutione ac prona in erysipelas natura, — ac demum ex causis inflammationi verae parum faventibus desumatur, adduci non queant.

Sed maxima erysipelatis differentia ab illa febris sibi conjunctae, nunc *nervosae*, nunc *gastricae*, nunc vero *inflammatoriae*, derivanda est: nec solum hic quod *simplex* vocavimus, sed et *phlegmonosum erysipelas* cum febre nunc illa, nunc ista copulatur. Frequentius quidem haec ultima morbi species phlegmonosa, sed non ubique, cum inflammatoria, pura saltem, febre incedit: malignarum in nervosis febribus metastasium exemplo, quae, cum manifeste ad *phlegmonosum erysipelas* pertineant, saepe tamen *inflammatoriam* pro comite febrim non agnoscunt. *Erysipelas simplex* utplurimum quidem cum gastricae febris non ambiguis symptomatibus incedit, et hoc ex fonte originem trahit; sed male ex *subflavo* erysipelatis colore

ad *bilem*, ut latitantem in sanguine causam, argumentantur; nec ubicunque cum hoc ipso vomituritio, aut amarae materiei vomitus occurrit, mox ad gastricam morbi naturam concludimus securi. Nunc etenim in plethoricis subjectis et *simplex erysipelas* inflammatoriam febrim sibi adjungit; nunc vero cum summis licet ventriculi perturbationibus, ac flavescente rubedinis fulgore, non biliosam, sed *nervosam*, ac vere malignam febris naturam agnoscit, ac in gangraenas festinat.

Alias nec ullam quidem erysipelati febrim fuisse conjunctam vidimus (*erythema* Recentiorum): quod in *habituali* quammaxime ac per vices, aut per *periodos* interdum redeunte, nec tamen impetuoso semper incommodo — ac saepe in erysipelate ab externis, levibusque causis progenito, observatur.

Frequenter satis *epidemicam* et ex causis semper obscuris pendentem erysipelata originem profitentur, atque partes nunc internas, nunc vero externas occupando, diversos inter se morbos, inflammationes nempe superficiales, quas *catarrhales* vocant, membranae mucosae narium, faucium, auris internae, tracheae, bronchiorum, ventriculi, intestinorum, vesicae urinariae, pudendorum, aut, ad mu-

cosum sub epidermide reticulum conversa, phlogoses producunt. Utplurimum tamen hae ipsae *sporadicae* occurrunt; atque nunc *fixam* externis in partibus, nunc *volubilem* admodum ac *ambulantem* naturam ostendunt.

Nec minus erysipelata mox *idiopathico* cutis, — nunc *symptomatico* potius oriuntur vitio; atque pro diversa, quam sibi eligunt, sede, diversa phoenomena producunt.

Criticam interdum erysipelas naturam habere observatur; ac hoc ipso, quo haec scribimus, anno, in Mediolanensi nosocomio plures ex febre gastrico-nervosa decumbentes erysipelate ad faciem comparente sanatos fuisse percepimus. Sed frequentius felicem potius ex parte nobiliori ad minus nobilem ejusdem morbi conversionem exhibere videtur. Paucis in casibus *universale* erysipelas cutem, quam longe patet, omnem ac simul occupabat; in aliis non totam quidem ac unico, — sed tamen singulas corporis partes diviso impetu ac gradatim invasit. In aliis aut dimidiam, aut fere totam trunci partem, *circini* in modum, circumdat papulosum, quod *zoster*, aut *zona* vocatur.

§. 281. In genere quidem erysipelas nunc Symptomata

febrim praecedit; nunc cum hac ipsa aggreditur hominem; nunc vero post duos utplurimum, aut tres, quatuorve dies, aegrotantem invadit. Ex *viginti* subjectis hoc morbo affectis, et quorum historiam ex *Instituti Clinici* diariis coram oculis habemus, nonnisi *duo*, priusquam febricitassent, — *sex* vero post primum jam caloris ingressum, — caetera vero *duodecim* vel secunda, vel tertia a febris principio die, erysipelate notabantur. Sed, quod attentione dignum, ex iisdem *viginti* aegrotantibus non minor quam *sexdecim feminarum* numerus observatur.

Pro varia vero partis, quam sibi morbus pro sede eliget, sensibilitate, atque cum aliis consensu, aut minor, aut major turbarum est cumulus. Saepius certe cum forti, ac per horas continuante rigore, rarius sine quovis horrore, exordium suum aegritudo sumit. Sequitur mox calor capitisque dolor intensus, qui saepe post nychthemerum sudore moderatur. Non infrequens secunda morbi die frigus, priori non mitius, est: quod calor iterum ac cephalaea, aut calor cum frigore alternans insequitur. Ad vesperas vero insigniter ille jam augetur; anorexia, oris amaror, nausea, vomituritio, vomitus ipse, inquietudo, pervigilia,

— apud

— apud infantes mox ſopor, interdum convulsio accedunt. Praeter haec prima ſtimulantis ac mox expellendae, aut jam expulsae materiae phoenomena, ſebris, quae praesto est, aut *nervosae*, aut *gastricae*, aut *inflammatoriae*, saepius vero *complicatae* symptomata subintrant: quorum natura ex anterioribus (Lib. I.) pernoscitur. Sitis interim et linguae siccitas vix non ubique observantur, ac alvus utplurimum obstructa est. Pulsus pro ratione doloris ac spasmi frequenter durus et contractus tangitur; in aliis arteriae sat molles, atque nunc plenae atque frequentes, nunc a naturalibus non multum abludere sentiuntur.

Quocunque vero tempore erysipelas in conspectum prodeat, pars affecta gravitatis primum atque caloris externi, mox vero pruritus ac fere ustionis, sensationem experitur. Interdum, cum ad caput insultus instat, *jugulares*, — aut quae post *aures* positae sunt, — si vero extremitatibus exanthema imminet, *axillares*, aut *inguinales glandulae* dolent, punguntur ac tument, nec attactum perferunt: quod et ab erysipelate has ad partes jam conspicuo, ad lymphaticas has glandulas, dissito licet ab illo positas loco, contingit. Mox ve-

ro descriptus (§. 279.) rubor fere roseus ad minorem primum cutis circuitum, tandem ampliori extensione efflorescere observatur. Atqui si ad internas ac membranaceas potissimum partes haec ipsa contingant, sequuntur tunc singula inflammationum alibi descriptarum (Lib. II.) imprimis complicatarum, symptomata.

Si ad caput, quod frequentius accidit, erysipelas prorumpat, tunc ex una utplurimum gena principium est, mox ad alteram, et ad frontem, brevique tempore ad capillatam capitis partem extensum; tumor vero mox altius, ac in alia fere parte assurgit: inflantur, quasi ab oedemate, oculosque rubentes abscondunt, palpebrae; labium superius, nasusque valdopere crassescunt, aerique per hunc aditus intercluditur omnis; jam aures rubent, splendent, ac insigniter ardent: quo tempore, secunda fere, aut tertia ab eruptione die, et facies, et caput totum ad monstruosam molem, nec tam roseo, quam sat profundo rubore suffusam, summopere dolentem, et quasi totidem ubique aciculis, ut aegrotantes se explicant, ubique punctam, augetur. Jam vero plures ex istis, aut in consensum tracto, aut a tam vicino sibi incendio simul correpto cerebro,

cerebello, in soporem, aliquando profundum ac lethargicum, labuntur; aut musitant, aut ferociter delirant; multi vero ob faucium tubaeque ex his ad aurem ducentis phlogosin surdescunt ac dolent, difficulter deglutiunt, atque symptomatico saepe magis, quam idiopathico stomachi affectu, aeruginosam interdum bilem per vomitum rejiciunt. Atque nunc, quod ore non nisi aperto respiratio absolvatur, siccissima ac fere nigra conspicitur lingua; et secedente jam hinc inde in furfures ac pelliculas epidermide, — vigente alibi, ad nasum praeprimis ac frontem, livescente tumore, foedus, nec prorsus sibi similis aegrotantis aspectus est. Eadem vero ad capillatam capitis partem rerum conditio in multis observatur, ac ob summam cutis ad occiput tensionem nec in dorsum fere decumbere, — nec, ob auricularis conchae a phlogosi splendentis ac sensibilissimae cruciatus, in lateralem converti situm queunt.

In aliis quidem corporis partibus erysipelate correptis tam notabiles turbae frequenter adeo non occurrunt; nec facile hoc ipsum, nisi *phlegmonosae* potissimum naturae, in tantum illarum tumorem assurgit. Interim ad *scrotum*, aut, sub phimosi, ad *praeputium*

conversa haec phlogosis, non raro gangraenam citissime has ad partes inducit: quod et in pelle vel os nudum, ut in tibiis, — vel cartilaginem, ut auricularum ad conchas, supervestiente, sub non magno licet partis tumore, timendum est. Alias vero, ac mitioris sub indole morbi, imprimis si febris aut nulla, aut perpauca atque malignitatis expers subfuerit, — symptomata moderatę admodum incedunt.

Nec tamen igitur vel leviori etiam morbo fides habenda, nec per diem certa securitas est. Extrema scilicet materiae ex una in alteram partem volubilitas, saepe ex leviori istius affectu, mox gravissima in aliis symptomata minatur. Praeter alia non pauca inconstantis morbi exempla, aliud nuper in femina conspeximus, cui erysipelas, ad decimam tertiam adeo morbi diem, ex facie ad pedem, — ex hoc vero post paucum tempus ad coxam, — mox iterum ad vultum; ex isto ad intestina; ex abdomine ad eundem iterum pedem; nunc ad costas ac pulmonem; ultimo vero ac lethali insultu, in cerebrum conversum est.

Erys. pustulosum. §. 282. Quod vero descripta hucusque ery-

sipelatis symptomata non parum exasperat, est phlyctaenarum, seu vesicularum, bullarum, materia seroso-lymphatica coloris utplurimum flavi, interdum rubescentis, repletarum, super ipsa cutis erysipelate exardentis superficie elevatio: quae *pustulosum* aut *vesiculare* sic dictum *erysipelas*, —nec tamen ideo distinctam satis ab aliis, certamque morbi speciem, constituit. Saepius nos has vesiculas jam prima comparentis erysipelatis die, cum hoc ipso simul prodire, ad ovi columbini, vel et gallinacei interdum magnitudinem elevari conspeximus; alias vero in vesicae ex cantharidum applicatione aut a combustione productae in modum, ad sat magnam cutis plagam hae ipsae assurgunt; aut pluribus in locis distinctas phlyctaenas efformant; aut et inter se confluunt.

Sed quemadmodum nec ab ipsius erysipelatis expulsione, priusquam tumor subsideat, symptomata mitescunt; sic et phlyctaenarum eruptio illud ipsum nequidquam infringit. Hae vero jam primo interdum, quo comparebant, die vel sponte rumpuntur; et aeris ab attactu mox lymphatica liquoris portio condensatur, crustasque duras, flaventes, mox brunas, ac fere nigras, efformat. Ab his ipsis,

subjectae cutis inflammatae tensio, irritatio non parum augetur; ac saepe corrosivum fere serum sub duro hoc tegmine stagnans eandem profunde exedit, et in ulcus sordidum convertit; aut, cum super omni parte extensa, ac pollice, ut vidimus, crassior, inflammatam sic partem inaequali contractione undique et comprimat et stimulet, in gangraenam interdum praecipitat.

Nec juvat partem erysipelatis aliquam subsidere, nisi febris simul dolorque ubique remittat: cum saepe in vicina alia non minor ac in priori stimulus, irritatio, ac serpens e loco in locum inflammatio, recurrat.

Tandem vero, pro varia erysipelatis vehementia, sub finem quartae aut quintae ab eruptione diei, interdum sexta, septima, vel octava fere, cutis mador, sudorque nocturnus, — in aliis diarrhoea, aut narium haemorrhagia, saepe sudor insimul, ac urina sedimento puriformi instructa, vim febris ac erysipelatis infractam testantur: quod nunc subsidere, pallescere, epidermis vero in furfures, aut squamas decidere incipit, paucorumque intervallo dierum ex cute disparet. Sub repetito tamen morbi ad partes novas insultu, haec desiderata criseos signa, licet desquamatio hinc il-

linc succedat, ad undecimam, decimam sextam, ad tardiorem, nec certam, aliquando diem, differuntur. In leviori erysipelate saepe nulla criseos signa comparent.

§. 283. Erysipelas vero, quod *phlegmonoſum* diximus, non aliam certe, nisi vehementiae ac profundioris sedis, ab erysipelate *simplici* differentiam agnoscit. Inflammatoria quidem febris *phlegmonoſam* illam frequentius, quam *simplicem*, sed certe non ubique, comitatur affectionem; et quemadmodum in hac ipsa non semper desunt inflammatoriae febris symptomata, sic et in illa, cum inflammatione licet manifesta, *nervoſa* tamen interdum febris observatur (§. 280.). Quod si vero erysipelas cum phlegmone incedat, tunc color illius, quod de capitis affectu, frequentissime phlegmonoso, jam dictum est, atque ad articulos, ad mammas muliebres interdum conspicitur, obscurior, tumor vero profundior, durior, dolorque magis lancinans ac pungens, licet ubique ardens, observatur. Si febris simul inflammatoria cum hoc incedat, tunc pulsus pleni, duriores, ac singula hujus febris symptomata (§. 116.), cum gastricis signis utplurimum conjuncta, praedominantur; ac Erys. phlegmonosum.

facilior morbi, verno imprimis tempore grassantis, in abscessus conversio est. Hos abscessus ad ipsam faciem conspeximus; ac si frequenter, quod monuimus (§. 279.), malignam prodere naturam soleant, hoc tamen non quovis in casu sic esse videmus. Ad cruris amplitudinem hoc ab erysipelate tumuisse brachium, aut partes quoque alias insignem ad molem venisse, crustisque duris, crassioribus undique riguisse, — quin has ultimas per menses substitisse, atque tunc ab attactu sanguinem facile effudisse, sumus experti.

Erys. malignum.

§. 284. Sub malignae vero ac *nervosae* febris cum erysipelate ingressu, subinde epidemico, ac, prout Medicorum fasti loquuntur, *pestilentiali*, symptomata illius (§§. 80. — 90.) efflorescentiam tum *simplicem*, tum *phlegmonosam* aliquando comitantur; ac summa mox virium prostratio, lipothymiae, deliria, sopor, stupor, aut subsultus tendinum, tremores, convulsiones, sine manifesta, ex saburris gastricis, aut ex plethora quaerenda, causa, ac celer in livorem partis, ac in gangraenam, aut in pessima ulcera transitus observantur. Vidimus nihilominus vetulam, quae, cum ex improviso lingueretur animo, mox

insigni frigore, calore, cephalaea, tussi, dolore faucium ac erysipelate corripiebatur; pulsum vero vix frequentem, sed durum, linguam mox nigram, debilitatem summam, mentemque deliram, manifestabat. Huic vero cum, die morbi licet nona, vena aperiretur, sanguis corio obtectus tam felici effectu educebatur, ut undecima per largum sudorem saluti restitueretur.

§. 285. Senibus, cachecticisque corporibus, vel et mulieribus, quae menstruorum suppressione laborant, *erysipelas* interdum *habituale* redditur, et verno imprimis vel autumnali tempore, aut, quod vidimus, mense quovis, periodice redit: utplurimum impetu febreque carens; sed cum crura frequentius petierit, ulcera non raro in iisdem rebellia, aut duritiem cutis cum tumore pedis nec per vitam solvendam, inducit. Erys. habituale.

§. 286. Frequentius erysipelas labefactatas ex affectu chronico partes, imprimis oedematosos jam hydropicorum artus, praecipue crura, vel sponte, vel post institutas in istis scarificationes, invadit: ubi sub extremis saepe doloribus, atque flammeo, splendente, mox vero li- Erys. oedematos.

vido ac plumbeo cutis colore, promptissimam in gangraenas indolem manifestat. Similia ad scrotum anarsaca laborans, et ad oedematosa feminarum genitalia, contingunt.

Zona zoster. §. 287. Singularem erysipelatis speciem *zona*, vel *zoster*, aut *circinus* (§. 280.) exhibet: quem rariorem sane morbum non pluribus, quam in *quatuor* subjectis, conspeximus. Praecedebant in puellae brachio sinistro dolores quasi rheumatici, ac per plures jam dies urgebant. Successit nunc ad costas sinistri lateris sub scapula fortissimus, sine alio ad cutem signo, dolor. Post aliquot dies rubor coccineus, vix palmae spatio diffusus, ardentissimus, atque mox vesiculae vix pisum aequantes, variolis fere similes, copiosissimae, profunde insidentes, confertae, hinc inde confluentes, fere racemosae, ac flavescente liquore repletae, prorumpebant. Proserpebat haec eruptio, atque oblique per costas sub mamma sinistra ad scrobiculum usque eadem fere, qua diximus, latitudine descendebat. Quo vero tempore *zoster* hic cum pulsu frequenti, celeri, duro, et acutissimo dolore, extendebatur; phlyctaenae adultiores infra scapulam livida inter se, tenuique crusta cohaerentes,

exsiccabantur, ac in furfures decidebant. Eodem modo pustulosus hic, et non nisi dimidium truncum circumscribens, arcus post paucos dies, et quin ad lectum coacta fuerit aegrota, post evacuantia quaedam remedia, disparuit in totum. Similis prorsus in duobus viris rerum decursus a nobis observatus est; nisi quod in uno ex istis, desquamatione jam in totum absoluta, et dispulso protinus rubore, per multos adhuc dies acuti ad eundem locum dolores, vesicante demum emplastro fugandi, continuarent. In quarto casu, validissimi circa ilei ossis regionem dolores virum per plures jam dies atque cum febre excruciaverant. Tunc vero ad palmae amplitudinem innumerabiles mox pisoque minores, cuti vero profundius insidentes, rubentes ad basin, in apice flaventes phlyctaenae, cum splendente roseoque pellis rubore insimul prodibant, ac internus pridem dolor in superficialem magis et ardentem conversus est. Post tres, quatuorve dies, epidermide desquamari incipiente, dolor omnis in crure conticuit. In alio casu tam latam aream non occupasse, sed minorem, floreni simplicis aut duplicati, nec febrim vehementem conjunctam habuisse, legimus. Interdum vero et dimidiam calvariae,

faciei partem, in aliis collum, abdomen, crura, brachia, varios in sensus hic *circinus* ambit, atque raro satis exemplo et *chronicam* habuisse naturam conspectus est. Alias *epidemice* grassari *zoster* visus est: exsiccatis vero pustulis, aliae subnascebantur magis extensae, quae aegrotantes per menses doloribus ac insomniis cruciabant; saepiusque, sanato jam exanthemate, tormenta eodem in loco continuabant. Nec tamen lethalitas morbi, de qua veteres, *si totum hominum afficeret*, pluribus Recentiorum exemplis confirmata est.

Ad *erysipelas* certe hic morbus spectat, a communi diversus in eo; quod dolores in parte aut praecedant, aut sequantur diuturni satis; quod phlyctaenis copiosissimis ac fere regularibus, profundius ad cutem haerentibus, nec tam altis, ubique pars affecta obtegatur, nec tumor fere, nec major exanthematis extensio facile hic occurrat. Vesiculas in communi erysipelate tardius semper erumpere, hoc ab experientia confirmari non vidimus.

Causae. §. 288. Quae de exanthematum origine generalia diximus (§. 274.), haec et de erysipelatis, vix tamen unquam contagiosi, causis dicenda sunt. Hae vero nunc *externae*,

nunc *internae* esse observantur. Quaecunque cutem stimulo non magno ac superficiali irritare queunt, ea mox erysipelaceam in eadem phlogosin excitare valent. Vel simplex pauloque rudior frictio hanc inducit; similes levioris ambustionis, affusae fervidae, sinapismi, vesicantis remedii, puncturae apum, vesparum, ac liquoris, quem irritata nonnunquam animalcula, insecta, in sui defensionem spargunt; vel et illius forte, quem *Chinenses* populi sub vernicis praeparatione tractant, effectus sunt. Frequens ex vulnere, interdum levi, ut venaesectione, a fractura ossis, a compressione, erysipelas est; et quibus variolae artificialiter inseruntur, his interdum hoc ipsum exanthematis genus circa locum, quo virus infensum latet, abunde prorumpit. Ex tumorum cysticorum ad occiput incauta scarificatione ac refrigerio, erysipelaceam ad caput, primo certe internam, mox vero a cerebro ad faciem, sub continuo lethargo, ambulantem ac lethalem affectionem observavimus. Vel solum emplastrum aut ceratum sensibiliori cuti applicitum, aut illinitum unguentum, erysipelas non raro excitare, conspicimus.

Potissima vero istius causa censenda est *re-*

frigerium, et sub epidermide collecta sudoris materia. Ex incauta mammarum a puerperio denudatione frequentissimum ad illas erysipelas occurrit; ac in frigidioris venti in unam magis partem ac fortiori actione saepissime hic morbus originem agnoscit. Qui ob vacillantem salutem, vel ob solum timorem, ab aere liberiori sibi attentius cavent, aut integumentis caput solicite nimis fovent atque custodiunt, hi vel ex levioris aurae afflatu erysipelate faciei immunes non vivunt; et ob frequentiorem transpirationis vernali et autumnali tempore suppressionem erysipelata copiosa se manifestant.

Quodcunque demum acre, rheumaticum, arthriticum, herpeticum, vel aliud, super cute depositum, producendae forsitan majori inflammationi impar, erysipelaceam in hac ipsa phlogosin inducit.

Sed potissima in primis viis erysipelatum officina latet. Quamvis enim ex solo oris amarore, ex nausea, vomituritione, vomituque bilioso ipso, aut ex flavescente erysipelatis colore ad gastricam morbi indolem non sine magno erroris concludatur periculo: manifesta tamen causarum cum effectu suo cohaesio frequenter hic adest;

ac ipsa medendi methodus saburrarum eliminationi intenta, non tam gratuitam hanc abdominalis originis suppositionem esse in multis quodammodo ostendit. Ex bile hinc et a saburris in primis viis copiosius collectis, et ex verminosa, putridaque intestinorum colluvie, erysipelas persaepe originem habere et ratio suadet, et experientia confirmat.

Interim tam multiplicis ac popularis saepe morbi tam simplex non ubique causa est. Quem scilicet cutis ex abdomine, — hunc et istius viscera ex pellis, aliarumque partium affectione consensum patiuntur; ac saepe, quae nervos cutaneos tam ruditer stimulat materia, ea symptomatum gastricorum per solum aliquando consensum excitare valebit seriem.

Sed, quod summa dignum attentione videtur, non parva saepius in erysipelate *nervosi systematis* auctoritas apparet; nec alia forte causa est, cur a terrore, ab ira, et quovis fortiori mentis pathemate, hic morbus tam saepe principium habeat; — cur certa venena, ac res per idiosyncrasiam corporis nocivae, nunc frictum scilicet *Squali Catuli*, seu *Catuli marini* piscis hepar, nunc mytuli vel ostreae (§.

274.), nunc vero pisces aut carnes acriori condimento aut rancedine penetrata, vel *Cyprini* neque satis saliti neque elixati, nunc anserinae adeo carnis et cancrorum victus, certis hominibus erysipelas concitaverit; — cur ex minoris interdum nervuli laesione sub venaesectionibus, aut a simplici per acum, aut per spinam inducto, vix sensibili vulnusculo, erysipelacea tam saepe inflammatio mox membra invadat; — cur tam parva inflammatione, tam insignis saepe ac fortiori phlegmone major hic dolor urgeat; — cur frequentior in feminis, quam in viris, ac imprimis tempore, quo menstrua illis prorumpunt, erysipelatis proventus (§. 281.); — cur tam facilis ejusdem in gangraenas conversio; — cur tam communis erysipelatis cum febribus nervosis complicatio; — et cur demum non spernendi ex *opio* in certis erysipelatis casibus effectus observentur (§. 290.). Quod si evacuantia tam saepe hoc in morbo prodesse videantur; hoc si frequentiorem ex abdominali fonte erysipelatis originem esse in multis testetur: non tamen omnis emeticorum ac evacuantium, in sola evacuatione consistit actio; atque sat evidens antimonialium in refractis dosibus porrectorum utilitas, in eorundem in nervos effectu

ctu

ctu persaepe consistit. Saepe quoque symptomatica bilis collectio cum fructu in morbis discutitur, quin ideo princeps morbi origo ex hac ipsa colluvie derivanda sit: nec certe in quovis erysipelate, imprimis *maligno*, evacuantia indiscriminatim prodesse observantur.

Interim et consuetae excretionis tum menstruae, tum haemorrhoidalis suppressio ad frequentem satis erysipelatis causam spectat: qua fit, ut, quo tempore illa absolvi debuisset, hoc ipsum, periodice interdum, ad cutem compareat.

Ex ipsius vero cutis vitio in certis subjectis major in erysipelata, eandem vix non semper partem invadentia, dispositio repetenda videtur. Saepe interim ex latente in humoribus acri hanc affectionem habitualem oriri, docet observatio majoris beneficii, quod valetudinarii homines ex consueto erysipelatis reditu experiri cernuntur: docet frequens ulcerum exsiccatorum in cutem effectus, ac major cachecticorum in erysipelas dispositio.

§. 289. Leviorem saepius erysipelas morbum sistit, atque circa quintam, septimam, aut undecimam diem, per sudorem, urinam cum puriformi sedimento, aut per alvum, frequen- Prognosis.

ter terminatur. Interim, ob inconstantem illius naturam, nec leviori quidem aegritudini securitas tribuenda; nec illa, quae per laesiones externas inducitur, licet minus volubilis, ob suppurationes, quas nonnunquam sat difficiles excitat, pro insonti ubique habenda est. Capiti saepius infestum observatur erysipelas; et ubi sopor, deliria, tendinum subsultus accedunt, encephalitidis erysipelaceae, vel apoplexiae minatur pericula. Erysipelas ab externis partibus intro converti, malum; ab internis vero extra, bonum: sed oportet, exterius comparente phlogosi, interni phoenomena mali aut protinus cessare, aut multum imminui; alias, ut conspeximus, interni potius augmentum incendii, ac ulteriorem istius dilatationem significat. Rubores circa aurem ex praegresso dolore in febribus oborientes signum quidem sunt erysipelatis in facie futuri, vidimusque hanc COI aphorismum in puella nuper confirmari: cui, ex insigni capitis dolore cum inflammati cerebri phoenomenis laboranti, acutissimus post utranque aurem dolor, cum lymphaticae glandulae, non magno quidem, sed attactum recusante tumore, salutare ad faciem erysipelas praedixit. Glandularum inguinalium, axillarium, jugularium ru-

bores, dolores, saepe ad partes suas, ex quibus lymphatica vasa suscipiunt, erysipelas futurum indicant. Pericula vero istius tum ex febris, cum qua incedit, tum ex causis ac subjecti, natura eruuntur. Pessimum ex febre nervosa eidem connubium saepe est; atque si cachecticum, hydrope, ictero, scorbuto affectum, aut viribus destitutum corpus invadat erysipelas, funestus non raro sub anxietate, deliriis, pulsu inaequali, dyspnoea, sopore, convulsionibus, aut tendinum subsultu, exitus observatur. Livor autem partis, aut nigredo, aut striae quasi flammeae, radiorum in formam ex affecta, imprimis oedematosa, parte dispersae, gangraenam sphacelumque futura praenunciant. Suppuratio ex erysipelate frequenter mala et ulcera sinusque difficiles inducit; interim et bonam fuisse novimus, et erysipelatis epidemici nota est historia, quod, nisi per suppurationem judicaretur, lethale esse consuevit. Difficilior erysipelatis ad partes glandulosas resolutio observatur. Ad scrotum, saepius in gangraenam morbus terminatur. Ab erysipelate in cute apparente, imprimis *habituali*, graviores interdum atque chronici adeo affectus, uti asthma convulsivum, dolores varii, ac obstructiones viscerum dissipari observantur.

Cura. §. 290. In erysipelate curando imprimis febris hoc ipsum comitantis, tum causarum, epidemiae regnantis, ac subjecti ratio habenda; *resolutio* vero quocunque in casu, nisi aliter epidemica jubeat constitutio, quaerenda est. Levior quidem, et ex suppressa transpiratione ortus, vixque febrilis morbus, leni diapnoico remedio, moderato ambientis atmosphaerae tepore, infuso sambuci, haustuque salino cum nitro ac rob sambuci, nec non fomentatione sicca per sacculos aromaticis herbis, et camphorae portione refertos (Num. XXXIII.), erysipelatis loco superimpositos, vel et leni evacuante salino, feliciter curatur. Aliis quartam grani partem, usque ad dimidium granum, *opii* dedisse, alvum cremore tartari purgasse, cuti vero pulverem ex cadmia fornacum et farina tritici vel avenae adspersisse, ac eandem pluries in die cum decocto capitum papaveris, chamomillae et hyperici, cui pars circiter sexta spiritus vini superaddita fuerat, fomentasse conduxit.

Erysip. inflammat. Si febris *inflammatoria* (§. 116.) erysipelas comitetur, atque phlegmonosam hoc ipsum ostendat indolem, imprimis vero si caput sub his rerum circumstantiis obsideatur, cum pulsu pleno, forti, duro, aut a plenitu-

dine oppresso: tunc in repetita venaesectione, posthinc in sanguisugis aut cucurbitulis ad loca ab inflammatione libera, imprimis post aures, vel ad occiput positis, princeps auxilium est; nec symptomatum gastricorum ex inflammatoria irritatione orientium tanta hic ratio haberi potest. Semper tamen cogitandum erit, exanthematicam hanc inflammationem, non ut simplicem aliam, aut puriorem, per copiosas adeo venaesectiones tractandam; sed pro felici resolutione, atque crisi per cutem ipsam obtinenda, vires vitae satis conservandas esse. Dein vero, licet symptomata gastrica irritationi magis adscribenda esse dixerimus, saepe tamen sat evidens est character epidemiae *inflammatorio-gastricus*: quo praesente, venaesectionum nimis copiosarum iterum moderamen, atque evacuantium, caeterorumque antiphlogisticorum usus, nec non, frenato jam inflammatoriae febris impetu, refractae tartari emetici doses indicantur. Rarius quidem, si ad extremitates, aut ad truncum haec erysipelatis species resederit, tot venaesectiones, quam si cerebro inflammatio minitatur, requirentur; sed in hoc etiam casu, ipsius inflammationis vehementia, quid faciendum sit, docebit: atque si maximus in parte dolor, rubor, splen-

dor, aut densiores, irritantes ex *pustuloso* morbo crustae sic jusserint; tunc fomentationes, leviora cataplasmata, ex emollientibus, decocto imprimis malvae, vel lacte et aqua cum infuso sambuci, quamplurimum indicantur. Alias erysipelas ab humidis superimpositis, imprimis glutinosis, transpirationem impedientibus, aut forte frigefactis, exasperatur, in suppurationem vergit, ac facillime repercutitur.

Erysip. gastrici. Si *gastricam*, ut saepius contingit, febris indolem in erysipelate habere videatur (§. 100.); tunc, excepto complicationis inflammatoriae casu, venaesectio omittenda, et vel emetico, si ad superiora urgeant materiae, vel alvum purganti remedio locus erit. In casu residentis ad faciem erysipelatis, emesin non facile provocamus; sed, porrectis pulveribus resolventibus (N. II.), potionem laxantem antiphlogisticam, ac denique haustum salinum cum refractis sub fine morbi tartari emetici dosibus, sero lactis, infuso sambuci cum oxymele simplici, propinamus. Nec metuendum est, erysipelas ab emeticis aut evacuantibus, dummodo caute et moderate adhibitis, retrocedere, ac interioribus minitari. Si, factis jamjam necessariis evacuationibus, febris adhuc cum impetu continuet; tunc acidum vitrio-

licum in potu ipso, vel medicina porrectum, prout alibi (§. 109.) docuimus, indicatur.

Ubi febris nervosa (§§. 87. 88.) hunc morbum comitatur, tunc singula hac in febre commendata (§§. 94.96.) remedia, ab initio interdum emeticum; posthinc vero, imprimis sub metu gangraenae, cortex Peruvianus, vel radicis serpentariae Virginianae, Angelicae, Imperatoriae infusum, serum lactis vinosum, vinum ipsum, camphora, vel et moschus, vesicantia, sinapismus, indicantur. In summo ab erysipelate, cum hac febre incedente, dolore, *opium* ipsum cum Peruviano cortice nuptum, ac aether vitriolicus in usum trahenda erunt; novimusque periculosissimum, et vicinam gangraenam ad scrotum minitans erysipelas ab *opio* solo, quam et in casu erysipelatis a nervi laesione externa oriundi promittit, medicinam habuisse. Erys nervosi.

In quovis autem faciei, capitisque, erysipelate erectus trunci ac illius positio quammaxime necessaria est. Nec tamen frigori caput hic exponendum, sed ab allidente aere leviori tegmine defendendum est.

Quoad externa in erysipelate remedia, ea non sine magna adhiberi cautela oportet. In simpliciori quidem malo manifestum ex fotu

sicco ac paulisper aromatico subsidium est; in erysipelate pustuloso vel cum acrioris seri transudatione conjuncto, absorbentes hoc ipsum pulveres irritationem omnino diminuunt; ac licet crustam facile inducant, et transpirationem impedire videantur, experientia tamen tum dicto in casu, tum in eo, quo ab externis causis erysipelas provenit, cum fructu pulveres ex lycopodio, farina tritici, foenu graeci, adhiberi posse commonstrat. Nec plumbum, quod pulveribus ad erysipelas subinde commiscetur, his in casibus tam funestum est, ut non in phlegmonoso adeo erysipelate cataplasma ex panis mica et *aqua vegeto-minerali* cum evidenti fructu aliquoties adhibuerimus. Tutius interim a plumbeis et adstringentibus abstinemus remediis, et in casu fortioris phlogosis decoctum emolliens tum huic ipsi, tum crustis durioribus pustularum admovemus; nec facile nos induci sinemus, ut cum Recentiorum quibusdam erysipelati, nisi ad genitalia, ex causa venerea vel ipsam frigidam applicemus. In oedematoso, imprimis scroti, erysipelate, in quo acris non raro materia cutim erodit, promptamque gangraenam minatur, egregium vidimus subtilioris ex cortice Peruviano pulveris, pauxillo myrrhae ac campho-

rae juncti, cutique inspersi usum. In pustuloso erysipelate, majores vesicae acriori et cutem facile exedente sero per incisionem liberandae sunt; atque si hoc ipsum, licet spongia teneriori frequenter abstersum, irritationem continuet, tunc utique praedicti pulveres inspergi, — crusta vero, quae exhinc, vel ex coagulata mox lympha super pustulis ad artus induratur, emollientibus humectari, vel charta, cui butyrum recens illinitum est, involvi potest: qua methodo durissimas ac fere corneas crustas vel unius noctis spatio cecidisse, ac erosionem, doloremque omnem dissipari conspeximus.

Scarificationes in parte erysipelate correpta instituere, nos quidem ob gangraenae metum ausi non sumus; atque in juguli erysipelate per incisiones tractato illam successisse compertum habemus.

Si gangraena cum febre nervosa incedens in erysipelate observari contingat; tunc, praeter internum Peruviani corticis usum, et fomentationes ex eodem cortice, vix tamen ad faciem, instituenda, — omnia illa, quae alibi (§. 136.) ad gangraenam tum hanc, tum aliam commendavimus, remedia mox adhibenda sunt.

Nec zoster (§. 287.) aliam sibi, quam quae pro erysipelate proposita est, curam expostulat.

Erys. habituale.

In *habituali* erysipelate (§. 285.) ad causam latentem respiciatur, atque haec, si fieri queat, tollatur oportet. Interdum hic viscerum, hepatis imprimis, obstructio subest; quae propria huic malo remedia, resolventia, succos plantarum lactescentium ac amararum, fructuum horaeorum recentes, ac alia, sibi expetit. Similia de menstruae, ac haemorrhoidalis excretionis suppressione dicenda sunt, quae variam et ex aliis regulis petendam sibi opem explorat. Si quam in sanguine acrimoniam suspicari liceat, tunc aut specifica eidem remedia, vel generalia, imprimis ea, quae transpirationis ac urinae secretionem promoveant, — fonticuli quoque aut setacea, opponenda sunt. Thermarum saepe, imprimis sulphurearum, usus hic prodest.

Quod si vero ex cutis laxitate ac debilitate vel sensibilitate nimia erysipelas pendere videatur: tunc assuefacto sensim sensimque aeri puriori ac liberiori corpore, roborantibus magis tum internis, tum externis, frictionibus, balneis frigidis, maritimis, martialibus, cortice Peruviano, aegrotantibus succurrendum est.

Si ad interiora repercussum erysipelas periculosum in illis morbum excitaverit: tunc, pro varia hujus retrocessionis causa, et pro varia novae aegritudinis indole, methodus medendi diversa ex regulis artis partim jam traditis, partim vero alibi (§. 326.) exponendis, adhibenda, — in revocando autem ad cutem exanthemate opera omnis ponenda est. Hinc nunc venaesectio repetita, nunc excitantia potius remedia, nunc diapnoica, antimonialia, balnea tepida, nunc anodyna et sedantia remedia, — in aliis emeticum, aut alvum laxantia, — exterius vero, ac ad ipsam, quam erysipelas deseruit, partem, aut si locus id recuset, ad ejusdem vicinias posita vesicantia aut sinapismi, vel cantharidum tinctura cuti infricanda, cucurbitulae siccae super cutem hinc inde trahendae, indicantur. Si periculum in mora esse censeatur, tunc scarificatio partis, cui cantharides applicandi sunt, aut caesio cutis urticis recentibus instituta, aut fervida demum aqua panno laneo suscepta ac pro momento superimposita, conducent.

ORD. I. GEN. II.

SCARLATINA.

Notio. §. 291. Morbus a priscis Medicis, si forte pejorem illius et quae cum *cynanche gangraenosa* incedit speciem (§. 175.) excipiamus, parum intellectus, — saltem ante seculum decimum sextum non pro distincto exanthemate descriptus, *Scarlatina* est: in certis ut videtur Europae provinciis adhucdum perrara, in aliis frequentior, et epidemice hinc inde recurrens, infantibus quidem communior, sed nec adultis parcens aegritudo: cujus descriptionem, tum aliorum, tum propriis non paucis diversorum constitutionum muniti observationibus, hic aggredimur.

Definitio. §. 292. Nunc vero tam innocuus tamque mitis, — nunc tam exitialis ac pestiferus est *scarlatinae* decursus: ut res ardua sit recta,

quae morbum sibi ipsi adeo dissimilem arctius circumscribat, atque ab analogis forma affectibus, erysipelate (§. 279.), et morbillis, sat bene distinguat, definitio. Non iniquam interim illius ideam trademus, si *scarlatinam* dicamus exanthema contagiosum, utplurimum febrile, quod ad cutem, prius aridam sicceque calentem cum inquietudine vel anxietate, previo plerumque, interdum continuante in faucibus dolore ac rubore, sub macularum scarlatini aut ruberrimi coloris, saepe latarum, mox fere ad quasvis corporis partes a facie, jugulo, vel aliunde extensarum, saepius perfecte levium, subinde vero aspredine minimisque papulis, aut et pustulis obsitarum, comparet; post paucos dies cum epidermidis desquamatione evanescit; atque prae aliis cutis affectibus, neglecto a reconvalescentibus transpirationis opere, in leucophlegmatiam ac anasarca frequenter terminatur; nec facile in eodem subjecto pro secunda vice revertitur.

§. 293. Potissima hujus morbi nunc *sporadici*, nunc *epidemici*, nunc levioris, nunc ominosi (§. 292.) divisio ex febris plerumque sibi conjunctae natura repetenda est: quae frequentius *inflammatoriam*, interdum *gastricam*, nonnun- **Divisio.**

quam vero malignam prorsus seu *nervosam*, eamque vel *simplicem*, vel *complicatam*, agnoscit indolem. Aliquando princeps fere *scarlatinae* regnantis phoenomenon *cynanche* est; hinc, licet hoc ipsius morbi characterem non satis definiat, *cynanchicam* dixere. Nec minus *cynanchica* est, quae cum febre *nervosa* incedit scarlatina: sed, cum ulcera hic in faucibus maligna et gangraenosa occurrant, hinc *scarlatina cynanchico-gangraenosa* nominanda foret. Caeterum, quoad externum habitum, scarlatina in *laevigatam*, *miliformem*, ac *pustulosam*, divisionem admittit.

Symptomata. §. 294. Simplicioris morbi, nobis frequenter visi, symptomata, praevia quadam lassitudine, in horripilatione ac in levi satis hanc insequente calore, ad vesperas quidquam adau-
Scarl. levior. cto, — jam secunda vero, aut tertia etiam die, in cutis maculis ruberrimis, vel minoribus, sed quamplurimis; aut latioribus, mox inter se confluentibus, primo utplurimum ad faciem, jugulum, pectus, brachia, mox vero ad magnam externae superficiei partem, cum evidenti aegrotantis levamine, extensis consistit. Ad duos tresve dies persistunt hae maculae; atque tunc ordine, quo efflorescebant,

et quo tempore fere novae in aliis partibus propullulant, epidermis exsiccatur ac in furfures vel squamulas decidit: ut sex fere vel octo dierum spatio, non sine reliqua cutis sensibilitate majori, morbus omnis evanescat. Quamvis interim tam benigna sat raro universalis observetur scarlatina; est tamen, ubi, sub gravioris etiam morbi epidemia, non pauci tam benigne a contagio tractentur: ut ex eodem, quo apud caeteros, fonte vix scaturiisse illud crederetur.

§. 295. Nullo quidem non tempore scarlatina tum mitior (§. 294.), tum, quam nunc describemus, gravior, seu *cynanchica* occurrit; saepius tamen sub aequinoctio aut vernali, vel autumnali, atque hoc in casu per totam extensa hiemem, divagatur. Multi quidem, jam pluribus ante manifestum morbi ingressum diebus, morosi ac tristes, de capitis pondere, de raucedine ac faucium ardore, tonsillarum dolore, alvi obstructione, vel levi subinde diarrhoea, nec non de lassitudine conqueruntur: donec, quod in aliis fere primum morbi symptoma constituit, secuta, ad multas interdum horas extenso, febris, catarrhalibus, fere in pluribus, notata signis, Sympt. scarl. gravioris.

atque dubium de instante morbillorum, nisi forte jam superato, exanthemate movens, ordiatur. Saepius quidem in morbillis, quam in scarlatina, oculi magisque rubent, lucemque recusant; sed et in hac ipsa rubor oculorum interdum magnus, lacrymatio frequens et calida, palpebrarum tumor, sternutatio observantur: nec tussis ubique deest, sed ferina interdum diu praecedit, sic ut primum fere suscepti contagii signum ad mucosam narium fauciumque compareat membranam. Versus noctem manifesta febris exacerbatio, inquietudo, calorque major; apud infantes non raro sopor, ac in majori malo, vel si vermes forte subfuerint, convulsio, observantur.

Utplurimum quidem in scarlatina anxietas illa, vomitusque copiosior, quibus variolae confluentes ordiuntur, deest; sed et haec ipsa interdum symptomata, amaror oris, bilisque vomitus, et, quod rarius est, ad ventriculum dolor et constrictio, ut in variolis, occurrunt.

In multis quidem faucium ille rubor ac phlogosis deglutitionem magis dolentem reddit, quam tumore partium impedit; in aliis adeo sub declinatione magis, quam sub initio scarlatinae, doluisse fauces, cum aliis con-

spe-

speximus: sed interdum longe magis, quam vel in ipsa gangraenosae ac cynanchicae scarlatinae specie, hae ipsae dolent tumentque; deglutitio vero, quasi a colli humerique musculis fune constrictis, difficilior redditur, ac non parca, interdum fere cruenta, observatur salivatio; aut lingua, epidermide quasi destituta ac rubra, aphthosis ad radicem ulceribus obruitur. Hic faucium tumor interdum glandulis tum submaxillaribus, tum parotideis communicatur; nec ubique desunt albidae ad tonsillas faucesque inflammatas maculae, a puriformi liquore formatae, interdum cum superficiali et aphthosa crusta obtecta exulceratione: quae faucium affectio inflammatoria ad ipsam interdum laryngem penetrasse, vocemque, sub difficili admodum respiratione ac suffocationis periculo, aut omnem suppressisse, aut metallicum illum, *cynanchi tracheali* communem (§. 173.) sonum produxisse, conspecta est.

Quod vero mirum, sed tum aliorum, tum propria nobis observatione constat, est scarlatinae ad solas fauces limitatio, ac non secuta ad cutem exanthematis, epidemice eodem tempore florentis, eruptio: cum tamen, hac sola excepta, morbus sub propriis scarlatinae sym-

ptomatibus absolveretur; ac eandem in quibusdam, quam quae in aliis ab exanthemate superato superest, in leucophlegmatiam dispositionem, ac ab eodem immunitatem contagio relinqueret. Visi tamen sunt, quos absoluta in faucibus, sub epidemico furore, inflammatio ab ipso scarlatinae morbo non potuit reddere immunes; et certe mirum est, morbos a scarlatina prorsus diversos, quo tempore haec epidemice furiebat, interdum symptomata istius non pauca, dolores faucium ipsumque, fugax licet, exanthema in societatem suam duxisse.

Sub dictis vero morbi invadentis symptomatibus varia pulsuum observatur ratio, ut qui pro febris diversa natura nunc pleni, frequentes, interdum vibrantes ac duri, occurrunt; nunc celeritate magis, quam plenitudine ac duritie notantur. Junioribus non nunquam sanguis e naribus cum emolumento prorumpit.

Vel altera jam, vel tertia, quarta die, — interdum, ac sub fortiori plerumque morbo, jam prima, utplurimum tamen secunda, vel tertia incipiente, die, — rarius certe ante febris accessionem, scarlatina, maculae scilicet plus minus latae, crebriores, magisque rubentes, quam illae, quae morbillos constituunt,

efflorescunt; atque cutis, quasi a vino rubro sub epidermide diffuso, aut, sub majori intensione, cocti fere cancri, aut sublivido etiam colore, primum, frequentius, ad faciem, collum, pectus, artus, mox ad universum vix non corpus, alias in artubus, tardiusque ad vultum rubet ac tingitur. Manifestus ab hoc exanthemate in cute, nec tamen circumscriptus, tumor, ac difficilis subinde digitorum ob eundem inflexio observatur.

Scarl. miliformis ac pustulosa.

In multis certe cutis sic affecta aequalis et levissima cernitur; sed et aspredines *miliformes* hoc in morbo copiosas cum aliis ad eandem, quasi anserinam, conspeximus, eaeque nunc minores, ac purpurae sic dictae rubrae fere similes, — nunc vero phlyctaenas ac variolosas quasi pustulas referentes, occurrunt. Alias hae ipsae, minimaeque *papulae* in maculas confluunt, planamque fere superficiem mentiuntur: atque cum earundem in furfures tandem desquamatio est; *pustulosa*, de qua diximus, varietas, crustis interdum obtecta, paulo lentius desquamatur. Nec inauditum est, sub scarlatino exanthemate et miliaria ipsa aut petechias ad cutem prodiisse; nec tam rarum, maculas post aliquot dies sine majori discrimine reverti, ac post paucos alios evanescere.

Tam manifesta vero ab hoc exanthemate ad cutem phlogosis accenditur: ut non modo cum aliquo ad faciem, fere ut in variolis, tumore cutis rubeat, compressa palleat, pruritum, et a totidem quasi aciculis puncta, ardentem dolorem persentiat; sed ipsa haec inflammatoria cutis constitutio per oculorum, narium, faucium membranas, ad meninges interdum, aut ad pulmones, ventriculum, intestina, uterum, vesicam urinalem propagatur, ac symptomata his partibus a contagio fortius correptis fere propria inducit. Quod si febris revera *inflammatoria* hanc phlogosin comitetur; tunc, sub majori cordis arteriarumque impetu, sanguis corio vix emissus obtegitur, calor major ac verus urget, fauces magis tument ac rubent, haemorrhagiae frequentius occurrunt, urinae profundiori colore tinguntur, remissiones breviores ac fere nullae observantur. In complicatione *gastrica*, sordium praesentia non infidis modo, ac ab inflammatoria irritatione facile repetendis, symptomatibus, sed constantiori signorum saburralium ingressu, ac annui characteris auctoritate, nec non morbi observati apud alios exitu, et minori pulsuum violentia, confirmatur. *Nervosae* febris jam nota ex aliis (§§. 82.

87. 88.) symptomata, in mox describenda (§. 296.) scarlatinae gangraenosae specie potissimum conspicua, in multis tamen subjectis cum inflammatorii gravioris, hic expositi morbi causis complicari, atque post paucos saepe dies vix non in totam aegritudinem dominari, observantur.

A quo vero exanthema ad cutem effloruit, in morbo non tam gravi symptomata certe mitescunt; saltem, quo major est illius eruptio, eo minor in faucibus doloris sensus ac tumor est. Saepe tamen ab exanthemate ad superficiem propulso symptomata, quo prius, aut majori etiam, vigore continuant, ac ad noctem incrementum sumunt; quid quod jam facta cutis desquamatione, quod et nobis oblatum est phoenomenon, dolores aut nunc primum octava scilicet, aut nona morbi die, in faucibus excitantur, aut saltem non tam cito dissipantur ad istas. Aliis interim sat evidens conceditur matutina *remissio;* atque vera, licet rarior, in quibusdam symptomatum observata est *intermissio*.

Sub consueto vero morbi ingressu exanthema per tres quatuorve dies ad cutem laetissime florescit; dein vero, quo ordine prorupit, hoc et rubor ac phlogosis disparent: sic ut

sexta in multis, aut septima die, madescente jam magis, densoque, sed molli albidoque muco obtecta ad radicem lingua, non sine praevia quandoque fortiori ex solitis exacerbatione, copiosus ad noctem sudor erumpat; lotiumque turbidum, cum sedimento mox fundum petente, — puriformi et albo, excernatur; aut lenis, sed salutaris alvi fluxus subsequatur; ac febris utplurimum vel dispareat, vel redeunte ad sequentem, octavam fere nonamque noctem, madore, per cutem omnis dissipetur. Hoc circiter tempore, numerosae interdum ad artus *pustulae* liquido, quod continebant, omnino *vacuae* reperiuntur; atque cum magno pruritu vel in tenuissimos furfures, vel pro majori morbi in cutem impetu in latiores, partiumque nonnunquam formam retinentes, squamas cuticula, vel interdum ungues, ac ipsius adeo linguae epidermis decidunt, ac plures hinc inde ex eodem loco exuviae deponuntur. Hoc tempore et narium, fauciumque crustae cadunt, ac reliqua forte sub istis ulcera sat facile sanantur. Alii quam plurimum muci cum evamine per tussim ejiciunt.

Sed quemadmodum in certis subjectis vel ipsa eruptio sociaque febris per plures hebdo-

madas, — sic et post separatam jam epidermidem haec ipsa, et pericula continuasse observata sunt. Saepius autem tunc abscessus nunc ad collum vel aures, cum suppuratione interdum sat facili; nunc vero cum erosione partium, ac haemorrhagia, ad articulos, cerebrum ipsum, pulmones, intestina, metastases contingunt; atque encephalitis, peripneumoniae, diarrhoeae phthisesque multae abhinc procedunt: quod in iis, quibus desquamatio vix aut ne vix quidem successerat, praeprimis observatum est.

Summa vero nunc superest *cutis* desquamatae apud plurimos *sensibilitas*, vidimusque hanc in duobus pueris tam insignem, ut nullibi vel minimum sine magno dolore perferre attactum potuerint. Haec mira, ac interdum sat magno temporis spatio inhaerens cuti sensibilitas, nec non dolores quasi rheumatici ad artus a morbo aliquando reliqui, uti tot a superato jam exanthemate metastases, glandularum infarctus, — evidenter demonstrant, naturam a scarlatina jam absoluta in expellendis morbi reliquiis sat diu esse occupatam; ac eo ipso, quod morbosa cutis sensibilitas atmosphaerae aliarumque rerum impressionibus continuo majoribus, quam par

sit, exponatur, non posse non saepius hoc salutari in opere praepediri.

Scarlatinae effectus.

Atqui haec ipsa, licet ab aliis quoque morbis exanthematicis vix superatis, ut a morbillis atque miliaribus, interdum similia contingant, frequentiori tamen longe post absolutam jam scarlatinám leucophlegmatiae, ac anasarcae confirmantur exemplo. Major quidem ab una, quam ab altera hujus naturae epidemia in hydropem relinquitur dispositio; et sicut interdum reconvalescentium perpauci ab aqua inter cutem post scarlatinam obruuntur, sic alio tempore fere nullus hoc ab exanthemate liberatus, quin ab anasarca mox corriperetur, observatus est. Copiosos nos non *cellulari* modo *hydrope*, sed et *ascite*, ac *hydrothorace* affectos post scarlatinam tractavimus: ac inter hos plures certe ex junioribus, plures hiberno, quam aestivo tempore, atque non pauci, quibus desquamatio a scarlatina rite peracta non erat, a Medicis numerantur; nec tam levem, ut ab egregio nuper viro dictum esse miramur, aut tam facile ubique dispellendum morbum hic hydrops ubique constituit, ut non plures saepe a secundario hoc scarlatinae morbo, quam ab ipso exanthemate ac febre conjuncta, trucidentur aegroti.

Qui vero post absolutam scarlatinam vel a transpirationis suppressione, vel ab alia demum causa, in anasarcam incidisse observati sunt; hi, elapsis circiter quatuordecim, vel octodecim a primario morbo diebus, lassitudinem ac languorem, morositatem prodidere majorem; cibos aversabantur, ac noctes sine somno terebant; interdum dolores ad fauces recrudescebant; pulsus reddebantur frequentiores, ac febris sese non raro sat magna manifestabat; urina parcior, loturae carnis adinstar, fere cruenta, aut bruna, vel ex atro fusca, excernebatur; de praecordiorum conquerebantur angustia, et inquietudinem indicabant; facies reddebatur cachectica, tumidula, ac palpebrae oedematosae vix non oculos perfecte claudebant; intumescebant pedes, crura, genitalia, universa cutis; accedebat abdominis tumor fluctuans; vel tussis sicca, dyspnoea, pectorisque, aut calvariae interdum, cerebrique hydrops: sub quibus symptomatibus permultos certe, non mature satis ac debito more tractatos, mortem subivisse observavimus. Hydrop. nat.

Ipse vero hic, acutus fere, a scarlatina hydrops nunc cum sat manifestis inflammatoriae febris reliquiis incedit; nunc debilitatem a morbo inductam majorem prodit; nunc ex

nimia lymphatici systematis irritabilitate vel et spasmodico cutis habitu, — nunc vero ex saburris imo ventre collectis, — frequentissime vero ex suppressa transpiratione, originem repetit.

Scarl. cynanchico gangraenosa.

§. 296. Cum de variis cynanchis speciebus sermo nobis esset (§. 175.), monuimus, illam, quae cum *nervosa* febre ac ulceribus in faucibus gangraenosis incederet, vix non ubique *scarlatinae* potius sobolem, quam primariam sistere cynanchen; et revera quae inflammationes communes insequitur gangraena, ea in faucibus ob citiorem aegrotantis a tumore inflammatorio suffocationem vix unquam, nisi erysipelaceâ magis eâque maligna phlogosi inducta, locum habebit: cum in cynanche a *scarlatina maligna* oriunda, inter prima istius symptomata pertineat *gangraena*. Quod si etiam dubium nobis esse non queat, et exempla, licet pauca, demonstrent posse dari scarlatinam febrilem, cujus malignitas non consistat in *angina gangraenosa*; certum tamen est, hanc ipsam hucusque semper visam fuisse cum scarlatinosa constitutione sociatam. Nec impedit, quod cynanche gangraenosa febris *nervosae* aut *putridae* Auctorum effe-

ctum, — *scarlatina* vero *maligna* a multis descripta, naturam manifeste inflammatoriam, atque cum vix exposita (§. 295.) scarlatina in multis consentientem, obtulisse dicatur: nam dantur certe et *inflammationes cum febre nervosa conjunctae* (§. 123.); ac docuit experientia, scarlatinas malignas cum evidenti faucium inflammatione ac cita gangraena incedentes non dubium de praesente simul febre *nervosa* testimonium dedisse; et sub ipsa demum epidemia scarlatinae vel maxime inflammatoriae, plura tamen malignae cynanchis et faucium *gangraenae*, — quemadmodum sub maligna et gangraenosa constitutione scarlatinosa, non pauca *cynanchis* cum hoc exanthemate conjunctae ac vere *inflammatoriae* obvenere exempla: ut igitur ad scarlatinae gravioris seu *cynanchicae* characterem non semper *inflammatoria* simul febris pertineat, licet res utplurimum sic esse concedatur; utque illam inter ac *malignam* differentia non sit, quam quod cum utraque ex scarlatinae contagio oriunda inflammationem in faucibus offerat, prima tamen *febrim inflammatoriam*, altera *nervosam* ac in gangraenas proniorem ostendat naturam; quaevis vero ex istis methodum quidem propriam, sed febri correspon-

dentem suae, sub eadem licet faucium inflammatione, diversam sibi exigat.

Scarl. gangr. definitio.

Ipsa vero, quae nova non est, sed ab antiquissimis Scriptoribus adnotata, et seculo 16. a *Germanis*, seculo vero 17. ab *Italis* quoque Medicis descripta fuit, *scarlatina nervosa* seu maligna, aut, quod idem nobis dicit, *cynanche gangraenosa*, non alium sistit morbum, quam faucium, narium internarum, aut et laryngis inflammationem, ex contagio scarlatinae oriundam, *quasi erysipelaceam*, atque cum febre *nervosa* (§. 37. 88.) sociatam; cujus symptomata proteiformia in sequentibus potissimum versantur.

Symptomata.

Infantes maxime, prae maribus fere puellulas, laxiores homines, imprimis feminas, — sed quamlibet certe aetatem, sexum, temperamentum quaevis, haec, contagiosa in plurimis, affectio, favente imprimis epidemica constitutione, ac vel mox a suscepto contagio, vel post septem fere ab eodem dies, aggreditur. Praecedunt utplurimum lassitudo, debilitas, morositas, tristitia, vertigines, gravedo; sequitur horror, ac si gravior futurus est morbus, frigus evidentius; cum calore, dolore capitis ad frontem acutissimo; anxietas urget, vomitusque saepe effrenis, aut in

aliis diarrhoea; pulsus utplurimum frequentes, inordinati ac parvi, rarius, sed aliquando, sub initio scilicet morbi, duriores ac pleni: quo in casu sanguis emissus, mollioris illinc consistentiae ac coccineus aut dissolutus, hic corio interdum obtectus est. Sub majori morbi vehementia, virium extrema mox adest prostratio, lipothymiae sequuntur; suspiria, anxietates, vigiliae, aut sopor, capitisque aut dolor, aut stupor, ventriculi oppressio, oculi fere turbidi, aut rubri, lacrymantes; lingua alba et humida, ciborum aversio, nausea, vomitus aut diarrhoea, sitis aut nulla, aut insignis, urina nunc aquosa, mox vero serosa, observantur. Interea certum in faucibus plenitudinis atque constrictionis, — interdum caloris acris et quasi exulcerationis, sensum accusat aegrotans cum voce rauca, et deglutitione aliquando difficili. Ad noctem quamplurima ex istis symptomata augentur, leveque subintrat delirium: quae singula post madorem, aut sudorem matutinum per horas aliquot moderari solent. Mox vero febris iterum ac faucium imprimis affectio exasperantur; atque tonsillae, velum pendulum, uvula, palatum, profunde rubro, vel et igneo, aut erysipelaceo colore notantur. Tumor faucium

utplurimum non tantus, nec deglutitio cum tanto perficitur dolore; interdum interim et tumor magnus amygdalarum, et acutissimus dolor accusatur, collumque rigescit.

Sed jam prima, aut secunda morbi die, praeter albescentem pituitam, oris cavum ac linguam obducentem, ad tonsillas, vel supra easdem in faucium angulis, comparent *maculae* ex albo cinereae, superficiales, circulo rubro, vel et vivido circumductae, cum illis in *cynanche* tonsillari, seu faucium (§. 172.) nequaquam confundendae, attactu, quasi a materia subtus haerente, mollescentes, graviori sub morbo brevi mora livescentes ac brunae, vel et nigrae: quo facto, dolores saepe mitescunt, aut, vita istarum partium penitus sublata, evanescunt, ac fere liberam ad fauces viam cibis concedunt. Fauces saepe integras hae maculae gangraenosae occupant, ac ad ipsas non modo nares, quandoque interius rubras, obscuras, lividas, fortique coryza laborantes, penetrant; sed ad gingivas quoque, ac linguam, et labra subinde dilatantur, nec laryngis aut tracheae internae superficiei ubique parcunt; sed ad ipsum adeo ventriculum, ac intestina proserpisse detectae sunt. Acerrimus vero ex naribus ichor continuo de-

stillat, partesque, per quas defluit, excoriat, corrodit; aut ab infantibus deglutitus, ventriculum, intestina aggreditur; vel et continua, et fere convulsiva, ex depluente in pulmonem sanie tussis, dyspnoea, vix ex tumore faucium, sed ex tracheae ac bronchiorum potius affectu oriunda, animaque foetida, cadaverosa, observantur. Interdum parotides, ac maxillares glandulae unius aut alterius lateris tument, indurantur, et dolent; ac in furore morbi collum, pectusque ipsum cum suffocationis periculo riget et intumescit.

Sub hac rerum jam funesta satis positione, vel prima jam die, vel utplurimum secunda, interdum et tardius, exanthema, quo modo (§. 295.) jam descriptum est, scarlatinum vel *maculosum* et aequale, vel *papulis* quasi *miliaribus*, vel demum *pustulis* insignitum, ad faciem, collum, pectus, brachia, crura, abdomen, — aut et maculae albescentes, ulcuscula, vel petechiae diversis in locis ad cutem, undicunque fere tumentem, dolentem, atque rigentem, efflorescunt; ac eodem ordine, quo jam enarravimus, persistere, marcescere, ac in furfures aut pelliculas desquamari observantur. Nec tamen ab expulso ad peripheriam corporis exanthemate symptomata, ni-

si raro, mitescunt: ut et cessante vix non febre, putridissimum ex naribus ichorem adhuc fluxisse ac labia erosisse, cum lethali morbi eventu, a nobis conspectum sit. Hinc augentur potius sub exanthematis florescentia sordidissima ad fauces ulcera, majoremque continuo mephitim spirant. Quidquod per tubas auditorias ad internum aurium haec ipsa penetrasse cavum, hocque ipsum devastasse, experientia constat. Faucium nempe maculae ex cinereis nunc continuo redduntur magis opacae; ac si primum abscessus obtegere videbantur, nunc nonnisi eschara comparet. Jam vero potissime in conspectum veniunt periculosiora febris *nervoso-stupidae* (§. 88.) symptomata, deliria fere continua, lipothymiae frequentes, haemorrhagiae effrenes per nares, uterum, intestina, singultus, subsultus tendinum, convulsiones, abolitio vocis, respiratio celer, brevis, stertorosa, extremitatum frigus, pulsus exilissimi, frequentissimi, intermittentes, faecum, urinae olidissimarum involuntaria excretio, ac tandem lethalis gangraena oesophagi, usque ad ventriculum, aut tracheam ac pulmones descendens.

Qui ex tam gravi morbo sanitatem recuperaturi sunt, illi, facta exanthematis ad cutem

tem eruptione, post tres quatuorve dies super toto corpore expansa, cum cutis desquamari inceperit, sudorem aequalem, ac vaporosum experiuntur; quo tempore et febris imminui, et crustae ex faucibus separari, orisque ulcera depurari, et potiora morbi symptomata, redeunte somno ac ciborum appetitu, dissipari consuescunt. Nec enim tam infesta ubique haec, gangraenosa licet, scarlatinae species observatur; ac interdum sat multi, favente imprimis constitutionis epidemicae charactere minus insidioso, mortem sub recta medela effugiunt. Sed, quemadmodum de praecedente scarlatinae specie (§. 295.) dictum est, metastasium multa, et multa leucophlegmatiae reconvalescentes pericula, hic forte majora, adhucdum circumdant. In genere vero tardissima est virium ac perfectae salutis restitutio.

§. 297. Post exposita scarlatinae diversae symptomata, de causis tam dirae interdum aegritudinis mentio facienda nunc esset: sed vetat humana de contagiorum natura, ac de proxima exanthematum causa (§. 276.) ignorantia; nec supplent hypotheses, re ipsa, cujus rationem reddere conantur, in artis exercitio saepe funestiores. Rarior certe est scar- Causae.

latina, quam ut a causa communiori, ut a refrigerio, tempestatumque vicissitudinibus prudenter derivari queat; interim cum acri *catarrhali*, eo quod in pituitosam oris, faucium, narium, tracheae, bronchiorumque membranam potissimum rapitur, non parum convenit; nec minor huic exanthemati cum morbillorum contagio, quod ambo tam oculis, naribus, quam pectori cutique simul insidiantur, analogia observatur. Sed quemadmodum catarrhali materiae specificus in cutem nisus est, sic scarlatina hominem a morbillis jam pridem correptum non minus plectit; nec ab iisdem, quem illa invasit, immunitatem ulli concedit. Quod si vero ex causis diversis, praecipue abdominalibus (§. 274.), exanthema, scarlatinae vix absimile, subinde produci valeat; sporadicam hoc, nec faucibus inimicam, nec transfundendam facile in alios, affectionem constituet: cum in scarlatina epidemica *contagium*, licet per *insitionem*, ut vocant, vel materiae ex aegrotantis cute in illam sani hominis transfusionem, necdum, quod sciamus, confirmatum, negari non queat. Atqui haec ipsa contagii materies, quod et de aliis dicendum erit, morbi aut *benigni*, aut *maligni* rationem in se vix continet; sed

epidemica annorum constitutio, quemadmodum contagii actionem secundare, sic et febris diversae, quae ipsa benignitatem morbi aut malignitatem constituit, dirigere videtur.

§. 298. Scarlatinae prognosis vel ex ipsa specierum expositione abunde patet. In benigniore morbo, nisi male tractato, pericula sub febre certe non sunt; sed et ab hoc ipso reconvalescentium hydropem scaturiisse non raro conspeximus. Frequentior tamen hic est, cum fortior scarlatinam febris circumdederit; viresque vitae magis depressae, ac major in cute sensibilitas inducta sint. Majora etiam hic a non expulsa satis ad pellem materia, vel ex eadem ad interiora retropressa, et a frequenti ad partes nobiliores metastasi, nec ab ipsa quidem desquamatione dissipanda, aegrotantes non minus quam reconvalescentes discrimina premunt. Convulsiones quidem, sopores, deliria phrenitica, ac vitae vires exhauriens diarrhoea, ubique timenda sunt. Sed potissima prognosis hoc in morbo momenta ex febris diversitate quaerenda sunt. Ipsa quidem *inflammatoria*, et cum gravi cynanche incedens, scarlatina non raro cum *nervosa* febre complicatur; aut faucium inflammationem sistit, ab hac febre sola directam; maxima ve- Prognosis.

ro ex tali connubio ac infeſta multis pericula ſunt: quae praecedens vehementius frigus, virium proſtratio major, macularum gangraenoſarum citior in faucibus eruptio, dilatatio, nigredo, nullius ab exanthemate levaminis perceptio, anxietas multa, ac alia graviſſimi morbi in ſuperioribus enarrata ſymptomata, abunde teſtantur.

Qui hoc ex morbo ſub ſtadio febris moriuntur, illi verſus octavam interdum nonamque diem, frequentius vero ſub fine ſecundae, aut tertiae hebdomadis principio, decedunt: ſed et citioris, et tardioris in maligna ſcarlatina interitus habentur exempla; atque pars major aegrotantium cum diarrhoea colliquativa, glandularum colli tumore praefocante, ſphaceloque faucium, laryngis, tracheae, univerſali extinguuntur, alteram metaſtaſium ac hydropis jam dicta expectant diſcrimina.

Cura Scarl. benign;

§. 299. Benignior illa ac leviſſima ſcarlatinae ſpecies (§. 294.) vix alia, praeter diaetam, et ex lacte tepido cum aquae dupla portione remixto potum, — quam lenia diapnoica, remedia expoſtulat: hinc infuſum ſambuci cum oxymele ſimplici, vel hauſtus ſalinus, aeris frigidioris, caloriſque nimii ſat diuturna

fuga, vix non ubique sufficiunt. Plures nec lectum quidem adire coguntur, ac unius fere hebdomadis vel sponte reconvalescunt spatio. Neglecta interim post morbum licet alias insontem transpiratione, majores interdum poenas tumefacto corpore luunt. In fortiori paulisper morbo, atque in juniori plethoricoque subjecto, non raro, si febris, capitisque, aut faucium forte dolor quodammodo urgeant, venaesectio indicatur: nec ab ista timendum est, ne florens cutem exanthema mox deserat, aut cum damno ad interiora vertatur. Similia de evacuante alvum leni et antiphlogistico remedio, ac de enemate dicenda sunt, quotiescunque signa saburrae non aequivoca haec exigere videntur.

§. 300. In graviori scarlatina (§. 295.) febris, quae huic morbo associata est, epidemicae constitutionis, ac symptomatum summa mox ratio habenda: ac imprimis cuncta, quae exanthematis ad cutem eruptionem sine impetu secundant, arripienda; quae illam impediunt, removenda sunt. Scarl. gravioris;

Si febris *inflammatoriae* symptomata (§. 116.) cum cynanchis qualibet demum specie (§§. 172. 173. 174.) conjuncta observen- Inflammator;

tur, tunc methodus (§§. 178. 179. 180.) exposita, ea tamen cum cautela adhibenda est: ne *exanthematicae*, et per cutem judicandae, hujus morbi obliviscamur naturae; et ne, vires vitae per nimias venaesectiones prosternendo, scarlatinae ad interiora retrocessioni, quod jam de erysipelate monuimus (§. 290.), occasio paretur. Quotiescunque interim ex pulsu pleniori ac duro, ex majori ad fauces tumore ac incendio, ex spirandi difficultate, ac dolore quasi pleuritico, ex facie ruberiori ac turgente, cephalaea, sopore, aut deliriis, majorem, quam par est, arteriarum cordisque reactionem observamus; tantum abest, quin exanthematis efflorescentiae venaesectio, etiam repetita, adversetur, ut ab ista potius liberior exanthematis in cute expansi, ac tumoris ad guttur praefocantis, resolutio dependeat. Hinc quocunque tempore venaesectionis urgere videtur necessitas, eo vel ante scarlatinae eruptionem, vel florente jam in cute exanthemate, vel peracta jam adeo desquamatione, suscipienda, et cum prudenti aetatis ac virium calculo, si requiratur, repetenda est. Caeterum, quae ad *cynanchem inflammatoriam* commendavimus, tum sanguisugas tum cataplasmata, linimenta, vesicantia, collutoria, et

antiphlogistica medicamenta: ea, cum princeps ad fauces ex inflammatione obstaculum sit, ad easdem curationis leges adhibenda; quae vero lenem promovere queant diaphoresin, uti refractae tartari emetici cum haustu salino doses, cum antiphlogisticis combinanda sunt. Quae sudorem pellere atque calorem augere hic possent alexipharmaca, ea cane pejus et angue fugiantur oportet. Dissipato forsitan inflammationis ad fauces impetu, ac florente ad peripheriam exanthemate, non alia, quam quae diximus, lenia diapnoica cum antiphlogisticis remixta, ad perfectam usque febris cessationem, ac desquamationem absolutam, indicantur. Cavendum vero est, ne ventriculi subversionem, nauseam ac vomiturìtionem, quae a contagii in eundem actione, vel ab inflammatorio magis, quam gastrico stimulo oriuntur, emeticis incaute atque cum certo aegrotantis damno pertractemus. Saepius haec a prima exanthematis ad cutem eruptione vel sponte disparent, et ubique temere ea, quae majori actionis virtute pollent, nisi vere indicata, praescribuntur.

§. 301. Cum vero *gastricam* cum scarlatina febrem incedere ex signis istius (§. 100.) Scarl. gastricae;

post primum morbi imperum continuantibus compareat, vel ex cognito epidemiae charactere jam sub ipso morbi principio hanc subesse sciamus: videndum est, an cum eadem, inflammatoria forte complicatio (§. 104.) jungatur; quae venaesectione aut sanguisugarum ope prae aliis tollenda est. Tunc vero, licet necdum omni ad fauces abacta inflammatione (§. 178.), ad *solutionem emeticam* (N. IV.) illico perveniendum est: quo brevissima via tum stomachi sordes, tum stimulans ac tenax ad fauces pituita promptius ejici, et excitato ad cutem madore, exanthematis promoveri eruptio potest. Nec minus ad intestina quoque a saburris liberanda *potio laxans* antiphlogistica (N. XXI.), vel refractae antimonialium cum sero lactis vel haustu salino doses, indicantur. Erit interim ubi minor evacuantium per inferiora, sed major emeticorum, pro indicationis natura aliquoties interdum repetendorum, necessitas ac utilitas observetur: nec desunt epidemiarum scarlatinae exempla, in quibus inflammatio ad fauces praecipuum ex omnibus morbi symptoma videbatur offerre, quam vero non venaesectio repetita, in multis adeo nociva, sed solum *emeticum* hinc inde replicatum, profligavit.

§. 302. Sed haec ipsa rerum magistra, experientia, venaesectionum in scarlatina inflammatoria necessitatem ideo non infringit. Est nempe, quod lubenter repetimus, ubi sat magna partium inflammatio cum febre non tam *pura* et *inflammatoria*, quam cum *gastrica*, aut *nervosa*, conjuncta incedat: atque hac in difficili, nec aliter, quam per repetitas sub quovis novae febris ingressu observationes, eruenda complicatione, venaesectionum beneficia aut ad primos modo aegritudinis dies restringi, aut protinus deficere possunt; quin igitur hoc certum in veris inflammationibus auxilium, in quovis scarlatinae purioris ac inflammatoriae casu auctoritatem amittat. In *gastrica* igitur, aut *nervosa* scarlatinae, ac faucium ab hac inductae inflammationis complicatione, cum venaesectionibus caute, ac non sine cognita epidemiae natura, mercabimur; semperque eo minor emeticorum utilitas, — eo major vero detrahendi sanguinis erit necessitas, quo purior ad fauces inflammatio, et quo certior febris inflammatoriae praesentia in scarlatina comparebit, et vicissim. Scarl. compl.

§. 304. Ex dictis vero, controversiarum inter Medentes conspicuae licet auctoritatis, cum Scarl. nerv. Scarl. malign.

de meliori scarlatinae *malignae* (§. 296.) medendi methodo loquuntur, patet ratio. Nunc etenim, in subjectis scilicet robustis, plethoricis ac junioribus, sub morbi principio minor est contagii febrisque abhinc natae in nervosum systema potentia, ac inflammatoria cynanches symptomata hanc ipsam adhuc superant: quo in casu, sub pulsu duro ac pleno, venaesectio interdum cum successu, ac manifesto in sanguine corio suscepta, quin repetita, aut saltem hirudines, cucurbitulae cum fructu admota fuerunt; — nunc vero insignis mox virium prostratio, ac singula febris *nervosae* funestioris (§§. 87. 88.) incipientem vix morbum comitantur symptomata: atque tunc a detracto vel pauco cruore irrevocabile aegrotantibus damnum infertur: quae, non infrequens in febribus nervosis, ipsisque gangraenis, contradictio jam alias a nobis exposita fuit (§§. 90. 136.)

In primo igitur, minusque periculoso utplurimum, aegroti statu, venaesectio moderata, mox primis morbi initiis, sub majori aestu, respiratione difficili, tumore ad fauces evidentiore, splendente ac rubro, sub manifesta pulsuum duritie, plenitudine, in subjectis succiplenis ac robustis locum habere sine dubio,

ac repeti cum cautela potest, ipsisque adeo infantibus sanguisugae, aut cucurbitulae ad collum figi queunt non modo, sed debent. Sed facilis et hic error est: quod post singula plenitudinis sub incipiente morbo signa, arteriae non raro, a detracto vix altera vice sanguine, quamplurimum concidant, et insignem vires prostrationem patiantur.

Quod si vero hac in scarlatina contagio suscepta, febris *nervosae* symptomata (§§. 87. 88.) compareant: tunc praesentibus quidem saburrae signis, porrecto prius, — vel si haec ipsa deficiant, omisso, emetico, quo modo haec de febre nervosa praescripta sunt (§. 94.), per sudorem vix incipiens aegritudo dissipatur frequenter.

Sed nisi sat recens sit morbus, vel si forte ob alias haec methodus rationes adhiberi non queat; nec tamen vel maculae gangraenosae, nec tumefactus habitus cum parotidum, maxillarium glandularum inflatione, pulsuque debiliori, jam adsint; — imprimis vero si nausea et vomituritiones continuent: tunc emeticum vel ex tartaro stibiato, vel, si diarrhoea jam urgeat, ex ipecacuanhae radice, non modo bilis ex stomacho, sed et glandularum in faucibus emunctionem promovet, ac tam vehe-

mentiam symptomatum imminuit, quam omnem iterdum morbum dissipasse est visum.

Nec tamen celandum est, vomitoria non in quavis *scarlatina cynanchico-gangraenosa* sine damno exhibita fuisse; ac regnantis hic magis naturam epidemiae, quam fallacia latitantis saburrae signa, de re tam seria decidere. Major interim observationum numerus pro emeticorum testatur efficacia; ac summa eorundem in cynanche *gastrica* virtus (§. 178.) jam satis evincit, quid in hac cynanche *nervosa* cum sordibus ventriculi conjuncta ex tam prompto, ac in fauces ab infensa pituita inundatas simul agente, exspectari auxilio queat. Ipsa vero intestina per refractas vel tartari emetici, vel ipecacuanhae doses non sine fructu, ac diarrhoeae mox ab initio molestae, bilisque interdum a stimulo proficiscentis, decremento, evacuantur; prodestque ad noctem excitatas forsitan ab istis turbas anodyno compescere remedio.

Interim, quod jam de febre *nervosa* monuimus alibi (§. 94.), sub majori jam debilitate, sub lipothymiis, convulsione, ac difficili prorsus respiratione, ab evacuantibus, excepto blando clystere, abstinendum, viriumque vitae conservandarum ratio habenda est.

Hinc in exhauriente aegrotantem diarrhoea, infusio cascarillae, ac rhei, superaddita opii discreta portione, — vel Columbo radicis pulvis, ac similia, imprimis clystercum amylo ac tinctura Thebaica, indicantur interdum.

Hoc igitur sub rerum statu, ac moderato primi scarlatinae hujus insultus stimulo, frequenter satis inflammatorio, ad roborantia mox et cordialia transeundum est auxilia. Pediluvia, ac, si debilitas impediat, fomenta tepida ex aqua et chamomillae infuso, femoribus ac tibiis circumposita, ubi cutis calida et sicca erat, expulsio vero a minoribus causis ex cute retrocesserat, cum fructu adhibita fuerunt. Sub tanto vero in gangraenas nisu potissima virtus in Peruviano latet cortice tum interius assumpto, tum ipsis faucibus per collutoria, ac sub mento per cataplasma cum chamomillae floribus et camphora, exterius diligenter admoto. Hinc divinus hic cortex sub forma, quam laesa et a siccioribus facile irritanda deglutitio permittit, vel in saturato satis decocto (N. XXXIV.), vel in extracto (N. XXXV.) abunde porrigendus, et cum vino generoso, vel aliis excitantibus, nubendus est. Infantibus hoc remedium, si non aliter admittant, vel in lacte, vel in aqua, succo

liquiritiae aut saccharo edulcoratis, ac simul per clysteres, suppeditatur. Si diarrhoea exhauriens vires adhuc continuat, tunc, elota prius per emollientes clysteres alvo, ex cortice clyster cum tinctura Thebaica combinatus injicitur, vel et ore assumpto remedio similia superadduntur. Acida vegetabilia diarrhoeam facile adaugent; mineralia vero, sub majori saltem virium vitalium dejectione, nisi *dulcificata*, vix locum habebunt (§. 94.). Sub majori virium prostratione, lipothymiis, delirio, convulsionibus, indicantur singula, quae ad febrem nervosam satis commendavimus (§§. 94. 97.) remedia; ac iterum, sed copiosum satis, generosum vinum, serpentariae Virginianae, pareirae pravae, Angelicae, Valerianae radices, cinnamomum, camphora, moschus, vesicantia, non tam collo anteriori, quam nuchae applicanda, et alia, cum aere imprimis purissimo, indicantur.

Ob summam vero ichoris, qui ex faucibus gangraenosis destillat, acredinem, aegrotantes moneantur oportet, ne eundem vel solum, vel cum cibis ac potu, deglutiant; sed quovis modo saniei ex ore effluxum promoveant, faucibusque illam frequenter collutorio educant. Sunt vero, quae, putrescentem istius ac

fere causticam naturam, exterius admota, corrigere aut moderare queant: et aceti, imprimis camphorati, aut spiritus salis ammoniaci aromaticis infusis commixtorum, ad ipsam adeo tracheam forte gangraenescentem penetraturus vapor, — aer fixus ex effervescente ac in faucibus detento liquido, vel alio demum modo, his ipsis advectus, — sedi tectorum recenter expressus succus cum decocto hordei ac melle remixtus, — acidum vitriolicum, aut marinum, multa satis aqua dilutum superaddito melle aut Rob sambuci; — vel idem hoc acidum cum melle unitum ac maculis faucium illinitum, — imprimis vero decoctum corticis Peruviani, cum spiritu salis marini, et melle, nec non myrrhae tinctura, praecipuam hic opem promittunt. Vel ipsa scarificatio ad tonsillas gangraenosa jam macula affectas, tribus quatuorve sat profundis vulnusculis, mox ab initio gangraenae suscepta, eximio licet reprobata viro, interdum profuisse conspecta est. Crustas vero, quae his maculis insideht, avellere nec prodest; nec sine damno id facere conantur; neque praedicta amplius convenient, irritantia nimirum, remedia, ubi illae ex faucibus ceciderunt, ac nudas fere et summe irritabiles in

his ipsis carnes relinquunt : quo in casu, si dolor, siccitasque jubeat, emulsio Arabica, vel seminum cydoniorum mucilago pro linctu, — mento vero linimentum volatile, aut emolliens cataplasma, admoveatur. Plurima interim ex illis apud infantes, huic morbo prae aliis subjectos, omneque saepius auxilii genus recusantes, vix locum inveniunt.

Novum non est, sed a Recentioribus quibusdam confirmatum, ex mercurio dulci, seu *calomela*, auxilium: quod, seposito resolutionis humorum timore, hac in morbi specie, ac fere in quovis ejusdem emeticis jam jam pertractati stadio, vel purgantis vice, vel aliquoties in die ad pauca grana praescribunt, atque proficuam salivatione vix incipiente operationem ab eodem exspectant. Cum vero alvum hoc a medicamine, cum periculo debilioris jam aegroti, excitari vereantur; ne tamen illius priventur effectu, cum opio mercurium combinandum esse cum laude remedii docuerunt. Nos quidem, modo paucis *scarlatinae cynanchico-gangraenosae* exemplis a nobis ipsis conspectis instructi, experimentis hanc methodum propriis illustrare nequimus.

Cura reliquiar. scarl. §. 305. Tam diri vero interdum morbi reli-

liquiae, nulli quidem ejusdem speciei perpetuo adscriptae, sed tamen a fortiori quidquam aegritudine frequentius obviae (§§. 295. 296.), Medentis attentionem sibi quammaximam exigunt. Variae quidem metastases huc primo spectant, quarum tractatio ex aliis hujus operis locis repetenda est. Interdum vero glandularum tumores vel sub ipso morbo, vel eodem jam superato, tam duri succrescunt, ut remedio discutiente, aut emolliente nullo dissolvi, aut ad suppurationem duci, — quid quod sub usu istorum exasperari quotidie observentur. Hoc vero in casu, a vesicante emplastro tumori rebelli superimposito discussionem tumoris, aut benignam suppurationem felicius longe obtineri, docuit experientia. Metastases non minus, quam anasarca, in omnibus aut in quavis epidemia praepediri semper non queunt: in multis interim tum summa et longior transpirationis cura, aerisque aperti aut frigescentis evitatio, tum frequens tepidumque balneum, aut antimonialium cum haustu salino, vel et pulverum *Dovveri* usus; in aliis repetita aliquoties a superata jam scarlatina, laxantia alvum remedia, — in illis roborantia potius cum diureticis juncta medicamina; — in his vero positum hinc inde vesicans,

— in aliis demum, continuante imprimis post desquamationem, aut eadem imperfectius peracta, arteriarum duritie ac plenitudine, cum siti et interno calore, venaesectio, sanitatem quam optime confirmant.

In ipso vero scarlatinam jam insecuto anasarca vel hydrope, non minor remediorum, quae huic vel illi subjecto conveniant, et quorum plenior expositio in sequentibus tradetur, differentia est. Si febris, quasi *inflammatoria lenta*, cum doloribus artuum, rheumaticos aemulantibus, cum calore cutis, pulsu pleniori, aut duro, cum cephalalgia, siti, urina profundius tincta, anasarcam comitetur: tunc antiphlogistica potissimum remedia, cremor tartari, nitrum, serum lactis pro potu, ac imprimis *venaesectio*, interdum aliquoties repetenda, conducunt. Nec ob pulsus forte parvos et contractos venaesectio hic minus indicatur; ubi respirandi difficultas cum tussi aspera et sicca, cum calore ardente, post scarlatinam manifeste inflammatoriam, advertuntur, ac non obscurum de latente pulmonum inflammatione testimonium edunt. Nullibi certe communis, ac per diuretica acriora anasarcam curandi methodus majores noxas habet, quam in hac *inflammatoria* hydropis specie: quae non modo

scarlatinam hanc *cynanchicam*, sed interdum et *cynanchen parotidaem* (§. 174.), insequitur.

Si debilitas major laxitasque partium, a febre imprimis nervosa, scarlatinam sequatur ac hydropem inducat: tunc, praeter frictiones cum pannis asperis ac calidis, roborantia ex cortice aut limatura martis, imprimis decoctum chinae cum oxymele scillitico, egregie inserviunt. Sed interdum excitantibus infractum systematis lymphatici robur erigendum, ac diureticis primum remediis stagnantes aquas educi oportet. Hic vero infusum juniperi, terra foliata tartari, alkali vegetabile, vel spiritus salis ammoniaci cum aceto scillitico saturata, Digitalis purpurea, — vel apud juniores purgans remedium ex calomela et jalappae radice, indicantur. Liberato ab aquis corpore, ad praedicta vix roborantia cum diureticis mixta remedia veniendum est.

Ubi ex subjecti, morbique praegressi natura, aut ex nervosorum apparatu symptomatum, spasmodicam magis suspicamur anasarcae naturam: tunc pulveres Doweri, haustus salinus cum vini antimoniati ac laudani liquidi aequa portione, superaddito Rob sambuci, interdum camphorae moderata portio, impri-

mis vero balneum ex tepida, nec non vesicans hinc inde emplastrum, in usum trahenda erunt.

In casu retrocedentis scarlatinae, praeter causae, quae periculoso huic phoenomeno subest, considerationem, regulae sub erysipelatis ad interiora conversione jam satis expositae (§. 290.) consulantur oportet.

ORD. I. GEN. III.

URTICARIA.

§. 306. Quod ephemera benigna, in dies aliquot protracta, inter febres continuas; — hoc *urticaria* inter exanthemata, brevioris nempe temporis affectio est. Infantibus frequentius, quam adultis, vix contagioso tamen afflatu, nec epidemico facile jure, sed ex causis saepe manifestis, ad cutem hoc exanthema prorumpit: quod, licet ab analogo fere urticarum in hanc ipsam effectu *urticariae* impositum sibi a Recentioribus nomen assumat, non tamen constantem satis in pelle figuram retinet, ut maculis, quas urentis quasi plan- Nominis rat.

tae attactus ad eandem inducit, ubique respondeat.

Definitio. §. 307. Difficilis hinc exanthematis non semper sibi aequalis definitio est. Interim si hoc dicatur efflorescentia, frequenter, non ubique, febrilis, nunc in maculis quasi a caesa urticis cute, nunc in tumoribus in vesiculam terminatis, nunc vero in majoribus ad pellem protuberantiis consistens, plerumque cum summo cutis pruritu incedens, circa noctem cum febricula, vel et externo a frigore copiosius prorumpens, ex cute cum intolerabili pruritu facillime disparens, sed hanc scalpendo mox iterum revocanda, post paucos dies plerumque sine epidermidis desquamatione disparens: — non iniquam nobis dehoc exanthematico morbo formabimus ideam.

Divisio. §. 308. Atqui in hac ipsa *urticariae* definitione (§. 307.) jam latet istius in *maculosam*, *vesicularem* atque *tuberosam*, ex forma exanthematis desumpta, atque *Esseram* sic dictam Auctorum comprehendens, divisio. Caeterum et a febre huic morbo differentia accedit: quae, sicut in multis deesse consuevit, sic non eundem in omnibus characterem agno-

scere videtur. Nos quidem hoc in morbo aut nullam, aut certe benignam leviterque inflammatoriam indolem observavimus; sed non desunt aliorum de morbo satis maligno, vel cum remittente ac intermittente adeo febre conjuncto, observationes.

§. 309. Utplurimum quidem *urticariam*, quam diximus (§. 308.) *maculosam*, praecedit febricula cum refrigerii sensu, cui ille moderati caloris, capitisque levis dolor, ac sitis, succedunt. Nonnunquam et alvi profluvium cum urina jumentosa, vel, ut novimus, vomituritiones, ventriculi, intestinorum dolores, alvi obstructio, observantur. Secunda vero, aut tertia morbi die, interdum, inopinante quidem, nec febricitante homine, post paucas jam a pruritu universali horas, ad brachia imprimis et pectus, — sed et ad faciem, ad ventrem, crura, corpus fere universum, exanthema (§. 307.) citissime prorumpit: ac parvae nunc, vel et latissimae, ex cute tamen prominentes quidquam, *maculae*, insigniter *prurientes*, ex pallido subrubrae, ad centrum fere albescentes, inaequalis ac laceratae quasi figurae, hinc inde cohaerentes, circa basin laete rubentes, vix prodie-

Symptomata

Urt. maculos;

re ; cum, non sine aliqua in quibusdam anxietate ac lipothymiae levioris sensu , vel a lecti calore , vel sponte , jam iterum disparent , ac sub cute reconditae insuperabilem scalpendi pruritum inducunt . Mox vero ab isto, vel cum frigidae aurae se exposuerit aegrotans, copiosus iterum in cute macularum proventus conspicitur, atque sic p ures, non in eadem semper parte, eruptiones contingunt: quae tandem, nunc ad tertiam, quartam utplurimum diem, septima saltem vix unquam tardiorem, cessante febre, plerumque sine manifesta cuticulae desquamatione, disparent.

Urt. vesicul; *Urticariae*, quam *vesicularem* diximus (§. 308.), et quae, si pruritum forte, a quibusdam negatum, excipiamus, cum *Essera* Auctorum non minus, quam *tuberosa* mox describenda *urticaria*, consentit, — brevissimi certe morbi, symptomata exemplo illustrabimus. In sanissimo ex Auditoribus nostris juvene, vix a suscepto pastu, nec spirituosis liquoribus, nec pravis, aut nimiis esculentis sanitati contrario, mordacissimus ac intolerabilis ad universam corporis superficiem, imprimis vero ad collum et ad faciem, pruritus ac ardor comparent. Succedit calor non modi-

cus; facies ipsa haud levi suffunditur rubore, auriumque tinnitus, et capitis susurrus, cum anxietate et praecordiorum angustia per vices redeunte, superaccedunt. Pulsus naturalibus vix frequentiores reperiuntur. Mox vero phymata diversae magnitudinis ad superiorem juguli partem, ac prope mentum, celeritate singulari propullulant, ipsumque cutis ambitum in tumorem inaequalem attollunt. Paulo serius ad faciem similia, sed minori prorsus numero, prorumpunt; ad genas vero perexiguae papulae efflorescunt. Ad caeteras corporis partes, licet ardor ac pruritus continuent, exanthema nullum comparet. Sub hoc interim rerum statu liberiorem vix aerem petierat aegrotans, cum statim efflorescentiae ampliori ex fundo assurgerent, et in latiores plagas diffunderentur: ita ut quaedam ex illis, circulo ad basin ruberrimo instructae, licet ad collum nucis fere avellanae magnitudinem adaequarent, graciliorem tamen ac pellucentem, sed fere vacuum, in apicem terminarentur. Lectulus nunc petitur, morbique, ut timebat, majoris, ab aegrotante suscipitur cura: cum erumpente per universam cutem madore, vix unius spatio horae jam totus ac in integrum dissiparetur.

Urt. tuberos. *Urticariae tuberosae* (§. 308.), viginti annorum adolescens nobis offert exemplum. Hic ipse, crapulis non parum deditus, quin tamen in similes nunc excessus incidisset, mox a prandio corripitur nausea et vertigine tenebricosa. Intumescit mox, rubroque colore suffunditur, facies; tumores vero palmae latitudinem habentes, et colore rubro, sed obscuro, instructi, cum pruritu ad animi deliquium usque intolerabili, universam corporis, sed femorum imprimis, superficiem occupare cernuntur. Accedit horror, ac demum rigor extremitates, potissimum inferiores, violenter concutiens; sub quo exanthemata in altas, et superficiem longe ac late superantes, seu informes offas, increscunt. Pulsus nunc duri ac pleni observantur, mortisque aegrotantem consternit formido. Ad noctem subsequitur calor: sub quo vix formati ad cutem tumores imminuuntur, ac tandem, reliquo tamen ad vultum rubore, ac universali pruritu, penitus evanescunt. Ast vero eorundem mox locum exanthema asperrimum, digitosque sub attactu vix non offendens, miliaribus fere simile, sed nigro ad apicem puncto insignitum, ac pellucidum, subintrat. Hoc facto, imminuitur anxietas, orisque summa comparet ama-

rities. Die morbi secunda, purgante alvus medicina laxatur: qua occasione, aegroto lectum cum frigidiori aura commutante, posterius hoc exanthema jam iterum disparet, ac primi denuo ad cutem revertuntur tumores. Alterna haec exanthematis efflorescentia eodem per sex dies tenore continuat: quo tempore, secta adinterim vena, et antiphlogisticis ac evacuantibus aegrotanti porrectis remediis, aegritudo disparuit omnis.

Utroque certe in casu, tam cita exanthematis eruptio, quam insignis sub eodem pruritus, nec non constans illius a frigidiori aura incrementum, *urticariae* characterem manifeste ostendunt. *Esseram* quidem vel *soram*, nunc tubercula parva, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subito universum corpus, non secus ac si ab apibeus, vel vespis, vel culicibus demorsum, velurticis percussum esset, occupantia, post breve tempus iterum dissipanda, nulloque ichore vel liquido effluente, pristinam cuti levitatem et colorem concedentia, dixerunt alii; — maculas alii sub hoc nomine latas, discretas, coloris rubri, splendentis, glabras, planas, ardentes et prurientes, in manibus et facie potissimum, descripserunt: sed apparet satis, diver-

sam ab eodem exanthemate faciem posse assumi; nec, si pruritus forte minor in una, quam alia morbi varietate occurrat, — aut si in illa sub lecti magis calore, sub frigidiori vero aura in ista, exanthema copiosius erumpat, cum in simpliciori adeo urticaria similis prorsus contradictio subinde observetur; ad exanthema mox ideo diversum prudenter posse concludi.

Causae.

§. 310. Causae hujus morbi (§§. 307. 309.) quamplurimum ex suppressa transpiratione repetendae; interdum in ipso abdomine quaerendae, rarius ex epidemica constitutione, aut a contagio derivandae sunt. Non infrequens est observatio, *urticariam* vel ex rebus, ob incognitam et particularem hominis naturam, huic uni contrariis, uti ex fragorum, astacorum, cancrorum fluviatilium, echinorum esu, — ex valerianae radicis, vel ex alimentorum revera suspectorum, ex mytulis, piscibusque aut carnibus semicorruptis, aut muria acriori conditis, petitorum usu, originem habuisse. Quemadmodum vero urticae faciunt; sic et aliae, externae cutis superficiem irritare, similemque in eadem habitum inducere, causae queunt.

§. 311. Levem vix non ubique morbum *urticaria* sistit, ac, si febrem non habeat, incommoda praeter molestum pruritum vix alia utplurimum infert. Non parva interim tum in *vesiculari*, tum in *tuberculari* varietate (§. 309.) anxietas observata est; ac in paucis, ab *Essera* retropulsa, lethalis ad cerebrum metastasis, vel ejusdem quoque visceris hydrops, in fastis Medicorum adnotatur. Facile tamen nobis esse videtur, exempla, quae de urticariae malignitate referuntur, ad aliam longe aegritudinem fuisse referenda.

Prognosis.

§. 312. Vix aliam, quam quae pro simplicissima scarlatina a nobis proposita est (§. 299.), methodum pro *urticaria*, quae saepe nullo praeter lecti fotum auxilio indiget, commendamus. Hinc infusum sambuci, aut haustus salinus, — interdum, si abdominalis causa latuerit, evacuans alvum medicina, — rarius certe, ac nonnisi in casu evidentis plethorae cum febre majori incedentis, venaesectio, sufficient. Intolerabilem aegrotis pruritum, universale tepidumque balneum compescit. A morbo jam superato, transpirationi, ac illorum, quae post scarlatinam fieri consuluimus,

Cura.

curam non esse negligendam, vix allata (§. 311.) docet hydropis cerebralis a frigore inducti observatio.

ORD. I. GEN. IV.

PETECHIAE.

§. 313. Frequens *Petechiarum* a nobis jam facta est mentio (§§. 35. 83. 87. 88. 103.) illasque tum *continuis* febribus, tum *intermittentibus* ipsis, interdum pro symptomate esse monuimus. Similia petechiis exanthemata antiquissimis certe temporibus observata, nec tamen majori cum studio ante seculum decimum quintum et sextum descripta fuere: quo tempore vero, ad morbi dignitatem evectae *peticulae*, singularem sibi Medicorum attentionem acquisiverunt. Fata petechiarum.

§. 314. Sunt vero *petechiae* cutis maculae, pulicum fere morsibus, deficiente tamen in medio punctura, simillimae, mox rubrae, purpureae, mox brunae, lividae, aut fere Definitio.

nigrae, vel et pallidae, subflavae, magnitudinis diversae, subrotundae, vel inaequales, planae, nec tactu distinguendae, nec a compressione evanescentes, insensiles, utplurimum discretae, febrilium morborum plerumque sociae, incertis tamen morbi diebus ad jugulum, pectus, antibrachium, vel ad totam superficiem, rarius ad faciem, prorumpentes: quae maculae nec tempore sat fixo florere, nec maturescere, nec tandem in squamas decidere, observantur.

Divisio. §. 315. Haec vero exanthematis species (§. 314.) utplurimum licet *febrilis*, multis tamen et nobis ipsis *sine febre* comparuisse visa est; ac non *acutorum* modo naturam morborum imitare, sed et *chronicam* hinc inde assumere indolem, observatur. *Sporadicae* quoque nullo non tempore petechiae cernuntur; sed sub incognita anni constitutione *epidemicae* uberius florent, ac fere princeps regnantis morbi, saltem quod suum febribus nomen apud Recentiores potissimum impertiatur, phoenomenon constituere videntur. In paludosis regionibus, atque in magnis hominum impurorum societatibus, vix non *endemicae* occurrunt petechiae. Pro ipsa vero febris, cujus satellites

peti-

peticulae constituunt, diversitate, nunc *periodicam* habuisse naturam, nunc *nervosae* ac malignae, frequentius *gastricae*, interdum *inflammatoriae* indolis testimonium edere observantur; atque in maximo certe febrium istarum numero *symptomaticae* prorsus, in paucissimis vero cum aegrotantium emolumento, seu *criticae* comparent. *Artificiales*, utpote calefacientis ac abhorrentis ab evacuantibus methodi progenies, petechiae frequenter occurrunt: sed pro talibus ubique declarari, sine magna Medentium injuria non possunt.

Descriptio petech.

§. 316. Quamvis autem *petechiae* nunc sine febre, nunc antequam haec ipsa prorumpat, — in aliis vero mox cum ista, vel tardius, et non modo primis fere morbi temporibus, sed, prout frequenter conspeximus, octava, duodecima, decima etiam quarta, aut seriori die, — quidquod interdum a morte demum, efflorescant: nullibi tamen, nisi epidemicus jam pateat morbi regnantis character, vel certo et sibi proprio, nec pathognomico signo aut praedici possunt, aut morbi caput constituere ac primatu gaudere nobis videntur. Varia quidem a Scriptoribus prodroma instantis exanthematis signa ponuntur: imbecillitas, stupor, somnolentia, agrypnia, virium singu-

laris prostratio, lassitudo ac dolor a dorso quasi proveniens; ardor faucium, coryza, capitis gravitas, aut obtusus dolor, vagi per totum corpus dolores, anxietas praecordiorum, nausea, vomituritio, obstructio alvi, aut laxitas ejusdem, urina pellucida, quasi hominis sani, aut jumentosa, aut profunde tincta; pulsus exiles, inaequales, faciei pallor, etc. Sed nullum certe ex his signis pathognomonicum vocari potest; aut non frequenter admodum cum petechiis haud conjungi, aut sine istis incedere observatur: sicut, qui petechiarum conscribere historiam tentaret, oporteret hunc contrarios protinus inter se morbos conscribere, et quae istorum sunt, quo ipsum certe exanthema spectat, petechiis attribuere.

Juvat interim istarum, quae sub certis epidemiis tam pertinaciter febribus adhaerent, ut nec ullo quidem praeveniri semper remedio queant, ac ut fere primarium in istis, constantissimumque symptoma offerre videantur, succinctam satis ideam habere. In illis vero partibus, quibus cutis tenerior est, potissimum efflorescunt *petechiae*: hinc ad laterales colli provincias, ad mammas, juxta brachiorum interiora, maxime vero a flexura cubiti ad carpum usque, nec facile, si hic desint, ali-

bi, comparere observantur. In tam insigni petechizantium, quos tractavimus, numero nec unum quidem (quod aliis tamen ac veridicis observatoribus frequenter, imprimis ad palpebras, obvenit) cum *peticulis* ad faciem conspeximus. Nec *internas* nobis, observatas licet ab aliis, *petechias*, forte quod in aperiendis hominum contagiosa febre mortuorum cadaveribus paulo cautiores fuerimus, datum hucusque fuit conspicere. Utplurimum quidem colore sat laete rubro comparent petechiae; sed constans in hoc nihil est, ac unius fere diei spatio aut omnino (ac saepe quidem sine damno manifesto) disparent, aut colorem suum multoties mutant. Saepius fere ad castaneum hic vergit, interdum in lividum, mox vero iterum in rubrum, aut quod pejori subinde omine contingit, in atrum transire consuevit. Interdum in uno eodemque aegrotante omnes simul petechiae varii coloris observantur, ut cutis inde marmoris fere adinstar variegata compareat. Alias vero petechiae lenticularum ferme, aut communis a pulice oriundae maculae, magnitudinem adaequant; alias seminis papaveris aut milii latitudinem, aut tot fere acicularum subtilissimos apices, ac, nisi obliquo sub intuitu, inconspicua fere

punctula, referunt. Ad petechias certe referendae sunt tum diffusae, quasi ab insperso cuti atramento, latiores, ac umbrarum instar limitibus destitutae, maculae; tum lineae quasi calamo scriptorio exaratae; tum, quas in duobus aegrotis cum lethali eventu conspeximus, *Aethiopicae* ac a digitorum apicibus ad carpum usque nigricantes *manus*. Nec alterius certe naturae sunt *vibices*, vel striae longitudinales ex profundo rubrae, aut flammeae, aut lividae caeruleae, ac fere nigrae, interdum fere virides, radiorum in formam, aut quasi caesa virgis cutis fuisset, in diversos sensus diffusae: quae singula tot parvas, majoresque sub epidermide, a causis internis aut cutaneorum vasorum vitio profectas, ecchymoses sistunt; quae, sicut ab externa compressione nec minime disparent, ac per ipsam interdum cutem sub forma conulorum profundius penetrant, sic quoque nec tumorem sistunt, nec ardorem aut dolorem producunt; nec denique, cum evanescunt, per desquamationem cuticulae, nisi paucissimis, nec observatis a nobis, in casibus, terminantur. Rarior, sed a magno Viro descripta petechiarum morbillos referentium forma est: quam tamen et nos in *Goettingensi* femina ante septem hos annos conspexi-

mus; ubi numeroſae ad antibrachiorum interna comparebant verae ac roſeae petechiae, ſed ad caeterum corpus elevatae videbantur rubri coloris puſtulae copioſae, ſat latae, nec ſero repletae: quae, cum altera mox die a frigore repellerentur, dyſpnoeam, ac venaeſectionis neceſſitatem induxerunt. Caeterum cum aliis exanthematibus connubium non recuſant peticulae; ac ſaepe variolis, morbillis interſperſae, vel cum miliaribus intermixtae, obſervantur.

Multae vero ac interdum innumerae, vel paucae ſunt petechiae: eaeque nunc poſt primos jam dies evaneſcunt, nec denuo redeunt; nonnunquam vero pro tertia adeo vice revertuntur. In aliis, per totum morbi decurſum florent; quidquod poſt mortem adeo copioſius prorumpunt; atque in quibuſdam petechiae morbo jam penitus devicto in cute perſiſtebant, atque *chronicam* prorſus aſſumentes naturam nunc ex illa diſparere, nunc ſine febris indicio reverti cernebantur. Etiam ſine febre, aut alia functionum laeſione praecedente, peticulae interdum comparent, et tales tum ab aliis deſcriptae, tum a nobis ipſis conſpectae fuerunt.

Tam rarum eſt, febrim praeſentem a pe-

techiarum eruptione mitescere, ac solvi, ut potius ab ista, in quamplurimis augeri symptomata, — in aliis saltem non decrescere, — in nullo vero morbum judicari, nos quidem in epidemiis non paucis conspexerimus. Ab aliis hinc inde a petechiarum efflorescentia symptomatum moderamen observatum fuit. Singulare, sed in *Veronensi* epidemia sub medio seculi XVII. frequenter adnotatum est symptoma, *horrenda phthiriasis*, quae, ante septimum praesertim apparens, majorem aegrotantium partem miserrime sustulit. Frequentius cum petechiis haemorrhagiae, sopores, deliria, subsultus tendinum, convulsiones, gangraenae incedunt: quae tamen singula non ex petechiis certe, sed ex eodem, quo istae propullularunt, fonte derivanda sunt.

Causae.

§. 317. Multiplex haec petechiarum origo, ac vario pro febris, sub qua florent, imperio, natura est. Nihil certe aliud hoc exanthema sistit, quam parvam sub epidermide *ecchymosin*, et stagnantis sub ista cruoris guttulam: quae magis, minusque diffusa, petechiam nunc latiorem, nunc vero peticulam efformat, ac pro varia effusi liquidi copia et directione umbrosas nunc maculas, nunc

strias vibicesque constituit. Similem certe *petechiae* cum *scorbuticorum maculis* agnoscunt genesin, nec alia, quam ignotae in scorbuto causae proximae, ratione inter se differunt; ac solius fere praesentia febris aliorumque huic ultimo propriorum symptomatum effectu, *petechiae* distinguuntur ab illo. Simplicissimam, quae laeso per proboscidem pulicis vasculo ad cutem exoritur macula, perforata licet epidermide, petechiam sistit; parumque ad explicationem interest, quo demum vascula cutanea modo contenti cruoris guttulam in vicinum cellulosae spatiolum, aut in sic dictum rete mucosum, transudent; atque vel sanguinis ab impetu, vel consistentiae in eodem defectu, vel demum ipsorum culpa vasorum, haec contingant, nascitur macula, quae pro causae, ex qua pendet, ratione diversa significationem aut nullam, aut parvam, aut denique maximam, in morbis habebit. Vel a brevissima solis in teneriorem albissimamque cutem actione copiosae mox in rufis fulvoque capillo praeditis hominibus *lentigines* oriuntur: quae totidem fere, sed innocentes certe, ac redeunte hieme facile disparentes, peticulas, seu bruni et castanei coloris maculas, sub epidermide ostendunt. Nec longe ab his, nisi

extensione majori, distant feminarum utero ferentium maculae, quae certe, sicut a vasorum cutaneorum neglecto paullisper in contentos liquores officio dependent, sic miram consensus uterini in pellem potentiam ostendunt. Similem vero vel solo nervorum abdominalium attactu exercent, quae ad primas vias tam saepe colliguntur, acriores ac infensae saburrae (§. 274.); nec opus est, ad putridam ipsius adeo sanguinis resolutionem in his explicandis recurrere: quae vel solo interdum emetico, aut purgante alvum remedio dissipantur in horas, aut in multis sine febris aut morbi vestigio in cute prorumpunt.

Frequenter satis in morbis inflammatoriis petechias, ac emissum sub istis in firmam certe insulam compactum ac denso corio obtectum conspeximus sanguinem. Tenuiorem quidem hunc, nec tam facile coagulabilem in *scorbuticis*, *hydropicisque* multis, — sed non ideo *putridum*, conspeximus; ac in utroque hoc morbo non minus, quam in febribus *nervosis* cum petechiis, haemorrhagiis, solidorum in sanguinem infirmius reagentium culpa, quam vitio proprio, diffluere ac, ne vasis facile coerceri queat, sanguinem resolvi putamus. Si res aliter se haberet, certe non tam felix

tantae quidem in massa humorum corruptionis eventus in multis foret; nec in scorbuto vel solus vegetabilium recentium tum acidorum, tum aliorum, usus hunc sanguinis statum certius, quam ipse cortex, nec tam brevi tempore, tam potenter dissiparet.

Varia igitur petechiarum inter causas referri oportet: atque vel sordes abdominales, vel ignotum ac epidemico charactere generatum acre, aut vim vitae nimiam, aut imminutam vasculorum resistentiam, ac statum quasi semiparalyticum, vel forsitan ipsam lymphae ab acri latente inductam tenuitatem, hic accusabimus. Non gratuita est haec acredinis in sanguine vi contagii aut alia evolutae suppositio, si consideremus, tum ipsas petechias interdum cum caeterorum emolumento symptomatum prorupisse (§. 316.), tum frequentes satis in febribus, quae petechiis quammaxime favent, *nervosis* metastases cum bonis aegroti rebus contingere: quae omnia sicut eliminatam ad superficiem corporis morbi testantur materiam, sic et alienam istius a putredine, vim vitae omnem mox praefocante, naturam esse, luculenter ostendunt.

§. 318. A febre magis ac morbi causa, Prognosis.

quam a re quavis alia, regitur petechiarum prognosis. Ex numero istarum aut majori, aut minori, — ex citiori aut tardiori exanthematis eruptione, nec majora semper, nec minora resultant pericula. Interim diversa epidemiae regnantis natura diversam interdum istorum significationem inducit: ac visae sunt petechiae, quae, cum ultra pectus, dorsum, ac lumbos non procedebant, lethales fuere; quae vero, in superioribus disparentes, cum summo emolumento ad partes inferiores prorupere. Nec omnino negandum est, petechias jam prima morbi die efflorescentes interdum de summa ejusdem gravitate, quod et ipsi *pesti* solenne est, testari. Periculosiores in genere sunt petechiae, quas non nisi oculis transversa tuentibus licet inspicere, aut quae intra cutem paulo latius procedunt, ac inter caeteras, quasi atramenti guttula chartae emporeticae inspersa, diffluere videntur: si nempe vis vitae minor hanc incompletam aut insolitam exanthematis expulsionem simul comitetur. Singultus, aut convulsiones post istius efflorescentiam continuantia, periculosum plerumque aegrotantis statum esse indicant. Ipse quidem peticularum *color* nec per diem satis constans est, ut ex eodem sat firma prognosis hauriri

queat; nec ruberrimae quidem petechiae ubique tam bonae dicendae sunt. Lividiores interim in cute maculae aut vibices fatalem saepius comitantur exitum, atque tam haemorrhagias profusas, quam partium gangraenam interdum praedicunt. Maxima haemorrhagiarum hoc sub statu, nec arcenda fere, discrimina esse observantur. A petechiarum ex cute discessione saepius nos damni nequidquam conspeximus; sunt tamen, quibus haec ipsa periculosiorum mox symptomatum origo fuerit. Contagiosas, nisi febris ratione, haberi petechias, non paucae rationes prohibent. Si vero istae exanthematibus aliis, ut variolis, vel morbillis, interserantur, majora abhinc principalis morbi pericula plerumque observamus. Interim et ipsi interdum intermittenti febri conjunctae peticulae, istius nequaquam discrimina adauxerunt. Sat frequens petechiarum per diarrhoeas judicatio est, si nempe morbus, in quo illae comparuerant, ad gastricos pertinuerit. In aliis, vel et in istis, ubi vires vitae jam prostratae jacent, diarrhoea periculum adauget. *Scabiem* post petechias in pluribus prodiisse, singularis in *Viennensi* epidemia docuit observatio. *Ictero* post septimam in pluribus comparente, petechias salutariter

judicatas *Veronensis* quondam epidemia ostendit. Praestantior utplurimum per sudores hic crisis est, ac interdum, pro genio istius, critici ad cutem abscessus contingunt.

Cura. §. 319. Methodus medendi petechiis non alia, quam febribus, quibus accedunt, atque causis, unde oriuntur, esse potest. Hinc, ob hoc quidem in morbis symptoma, nihil unquam in illa mutavimus, atque vel emeticum, vel purgans remedium, vel cardiaca interdum remedia, vel ipsam in aliis venaesectionem, persistente licet ad cutem exanthemate, quotiescunque princeps id morbus exigeret, animose praescripsimus. Frequentius certe cum febre *gastrica*, quam cum alia, petechiae incedunt; atque hinc frequentior emeticorum sub ipso morbi principio, ac purgantium usus est. Interdum haec ultima, ob singularem intestinorum inertiam, paulo fortiora eligi oportuit; sed in genere hic valent, quas alibi (§§. 109. 111.) adduximus, regulae, plurimumque ex refractis tartari emetici dosibus auxilii habetur.

In petechiis *gastrico-nervosam* comitantibus, institutis jam necessariis evacuationibus, confortantia et excitantia tum interna, tum ex-

terna, vinum ſcilicet, extractum corticis, ſerpentariae Virginianae, Valerianae radices, camphora, moſchus, veſicantia, etc. pro diverſo morbi ſtadio, ob febrim magis, quam ob petechias, adhibenda erunt (§. 111.), atque hic arnicae iterum ſe aliis magis, quam nobis commendavit radix. Ubi, forſitan ob neglectum ab initio morbi emeticum, diarrhoea ſymptomatica, viribus inimica, comparet: cortex Peruvianus non aliter, quam expoſuimus (§. 97.), cum opio junctus indicatur.

In petechiis cum *inflammatoria* febre incedentibus non poſſe modo, ſed et debere, ſanguinem pro impetus febrilis ratione educi, jam diximus. Hoc quidem evacuationis genus ſub initio magis, quam adoleſcente jam morbo, conducit; ſed et ſub media petechiarum efflorescentia interdum venaeſectio indicatur, atque valent hic ſingula, quae de febris tum nervoſae, tum gaſtricae, cum inflammatoria complicationibus alibi (§§. 95. 112.) ſatis expoſita habentur.

ORD. II.

EXANTHEMATA SCABRA.

GEN. I.

MILIARIA.

Morbi notio. §. 320. Exanthema, Antiquorum in chartis obscure delineatum, ac ante seculum XVII. a Recentioribus parum illustratum, nec tamen ideo humano generi novum, *miliaria* sistunt. In cujusvis febris amplexus adulterum hoc et inconstans exanthema ruit: sed *puerperarum* potissime toro, ac *nervosarum* (§§. 80. 87. 91.), imprimis *catarrhalium*, societate delectatur; ad maceratam sudoribus cutem amoenius floret; nec tamen calida perpetuo methodo excubatur, nec a sicco penitus aut temperato excluditur solo, nec perenni alienam in cutem transvehitur; — sed, favente coeli con-

stitutione, sterili, copioso licet, sub quavis epidermide generatur semine.

§. 321. Quod vero *miliare* vocatum est Definitio.
exanthema (§. 320.), hoc in papulis nodulisque asperis, forma seminis *milii*, aut interdum majori, exstructis; praeviis saepe horripilationibus, anxietate, suspiriis, sensu punctorio, motibus convulsivis, crampo partium, ad jugulum, mammas, brachium anterius, internum, ad dorsum, primum, — dein, expulsione vix unica, in universa cute aliquomodo pleniori ac tumefacta, rarius ad faciem, sub sudore vapidum in pluribus acetum spirante, in aliis foetido, atque cum pruritu, incerta morbi die ac utilitate, prorumpentibus, a principio plerumque rubris, interdum vero pellucidis; mox illinc in apice vesicularibus, ac liquore seroso, diaphano, aut lymphatico, quasi-lacteo, aut puriformi repletis, utplurimum discretis, interdum confluentibus, post tres quatuorve dies, nisi sponte disppareant, exsiccantibus, interdum diu persistentibus, saepiusque recrudescentibus, consistit.

§. 322. Ex hac ipsa morbi, vix non ubi- Divisio.
que symptomatici, definitione (§. 321.),

patet magna ejusdem, aspectu saepe magis, quam re ipsa fundata, diversitas, ac *miliarium* in *rubra* et *alba*, in *crystallina*, *aquosa*, *lactea*, *purulenta*, *minima*, *lenticularia*, *discreta*, *confluentia*, *symptomatica*, *critica*, *benigna*, *maligna*, *febrilia*, *apyretica*, *chronica*, etc. divisio. Ipsa certe febris, cui junguntur, natura vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria*, diversam miliarium atque vel benignam, vel malignam constituit indolem; humorque in papulis contentus, pro varia earundem aetate, pelluciditatem, colorem mutat; — pro vario morbi impetu, causaeque latentis, imprimis vero pro regnantis constitutionis diversitate, materiam nunc minus, nunc magis infestam, vesiculis nunc minimis, nunc fere variolosis, aut, prout ipsi conspeximus, confluentibus, recondit. Saepius quidem miliaria *epidemice* per provincias florent; nec ulla, licet sub sudoribus facilius generentur, vel refrigerante, ut vocant, vel evacuante methodo praecaveri queunt: sed nunquam non *sporadica* hinc inde occurrunt, certisque in locis antiquo possessionis jure quotannis propullulant, ac fere *endemica* observantur. Nunc vero vix non *simplicem* miliaria morbum comitari, ac princeps istius symptoma

for-

formare videntur; nunc *complicato* magis morbo junguntur, atque aliis, aliisque exanthematibus, *erysipelati*, *scarlatinae*, *variolis*, *morbillis*, *petechiis* interseruntur; aut cum quovis morbo tum acuto, tum chronico, foedus ineunt. Plerumque a *miliaribus* ad cutem expulsis, in febribus nihil mutatum; quin, has ipsas saepe adauctas fuisse, conspeximus. Non tam raro interim, et certe *petechiali* frequentius exanthemate, *miliaria* quasi *critica*, moderamen adduxerunt; aut retrogressae, quod tamen iterum constanter non faciunt, febrim ipsam graviorem reddiderunt. Nec tamen ideo *propriam*, ac ab aliis distinctam hoc exanthema febrim producit; aut morbum, ut *variolae morbillique* primarium, aut non pendentem ab aliis, *matremque efflorescentiam* constituit: ut, qui *febrem miliarem sine miliaribus* haberi affirmant, aliud certe non dicant, quam febrim quamcunque *primariam* atque epidemicam, cui miliare exanthema, ob singularem modo anni constitutionem, frequentius (quod et *diarrhoeae* et *sudores* saepe faciunt) adhaeret, *absque hoc symptomate* in aliis, atque simpliciorem incedere annuncient. Nec superatis semel ab aegrotante *miliaribus*, major illi ab istis immunitas conciliatur; sed pluries

adeo in multis haec diverſis in morbis retrovertuntur, ut in quibusdam *habitualem* morbum, chronicamque cutis, fere ſolius, ſine febre, affectionem conſtituiſſe viderimus.

Conditio miliar.

§. 323. Cum non eundem ſemper morbum comitentur miliaria (§. 322.), hinc ſymptomata, tanta cum rerum confuſione a multis expoſita, atque variis ſub epidemiis obſervata, ad ipſam magis febrim, quam ad miliarem ejusdem effloreſcentiam revocanda ſunt; nec ullum ex iſtis datur, ex quo, niſi jam patente regnantis conſtitutionis charactere, ad futura miliaria ſat tuto concludi queat. *Puerperas* quidem (§. 320.), teneraeque cutis, ſenſiliores, ac ſedentariae vitae, homines prae aliis frequentius hoc exanthema invadit: ſed tamen, infantibus ſenibusque haud adeo commune, epidemico ſub furore, nec robuſtioribus quidem ac plethoricis parcit; vernoque imprimis, rarius aeſtivo, ſed nullo certe non tempore, tam ad valles ac loca humilia, quam ad alpinos tractus, ſub quovis victus genere, et quavis conditione, aegrotantibus potiri obſervatur.

Invaſio morbi.

Praecedunt in plurimis, nec tamen certe ubique, levis horror, aut interſecta calore vo-

latili horripilatio, dolor capitis, interdum ingens, aut dentium, aurium, pectoris, dorsi maxime ac lumborum, rheumatici quasi, cruciatus, cum tussi ac symptomatum catarrhalium caterva; tristitia, metus, inquietudines, suspiria, pectoris oppressio, agrypnia, vel et somnus perturbatus, terrificus; virium languor, ac interdum lipothymia, urinae aquosae ac pallidae, aut molestus mingendi nisus, singularis ad dorsum, crura, digitos pungens dolor, aut stupor, aut totum corpus pervadentes, subitanei ac involuntarii motus, aut surarum, manuum, digitorum crampus, vel et tendinum subsultus. Maxime vero molestus in plurimis sudor, qui vapidum quasi acetum olet, aut plurimum foetet, continuo profunditur: qui tamen sudor nec in solis *miliaribus* acidum spirare odorem, nec in his quidem constanter manare, observatur. Pulsus non in omnibus aequales, utplurimum frequentes, contracti ac duri; sed et molles, intermittentes, aut vix non naturales. Sic ipsa quoque febris interdum ab initio sat parva, remittens, in aliis, praecipue cum inflammatoria est *miliarium* natura, sat fortis et continua. Cum ipsa *intermittente* febre interdum junguntur, sub epidemiis, miliaria. In puerperis sub pri-

ma jam morbi invasione, lochiorum lactisque secretio effectu magis, quam causa morbi, utplurimum supprimitur. Interdum vero pulmonum aut visceris alterius inflammatio miliaria, prout vidimus, praecedit, comitatur, aut sequitur: quo in casu, vel et absente licet locali inflammatione, eductum sanguinem corio obtectum non raro conspeximus. Nonnunquam gastrica potissimum symptomata hanc febrim ordiuntur; atque sic nullum est, quod perpetuum, aut proprium dicatur, miliarium phoenomenon.

Eruptio. Ipsa demum istorum ad pellem eruptio (§§. 321. 322.) jam primis interdum diebus, aut tertia, quartave plerumque die, vel, ut frequenter vidimus, undecima, duodecima, decima quinta, aut tardiori quovis morbi tempore contingit; ac praevio saepe molesto, ac fere pungente ad cutem, quasi anserinam, leviterque aliquando rubentem, pruritu, *miliaria* efflorescunt, primum utcunque pauciora, ad laterales colli partes, inter mammas, aut super his ipsis, atque ad internam praecipue brachii anterioris superficiem, — moxvero ac repetita explosione, ad dorsum, abdomen, universam corporis, nequidem digitorum excepto apice, superficiem, — rarius, sed, vi-

sis et nobis exemplis, ad faciem, — vesiculis circa bas'n rubello interdum circulo, saepius vero nullo, circumsptis. Variae magnitudinis hae miliares phlyctaenae observantur, grano milii subinde minores atque tam exiguae, ut visum, nisi cute oblique inspecta, tactumque rudiorem fugiant. Alias vero majores, et ex plurium, ut videtur, confluxu, in vesiculas fere variolo sas, ac demum majores augentur. Manifesta satis phlogosi hae papulae sub initio ex cute prius rubel la, tumente ac fere anserina surgentes, rubent et opacae comparent, aut forma primum *peticulis* fere similes prorumpunt; mox vero, ac interdum primo eruptionis momento, magis elevata, transparente ad apicem vesicula instructae, seroso ac diaphano, ex albo flavescente, aut lacteofere, vel et puriformi prorsus humore replentur; vel una eademque vesicula diversos hos colores paullatim assumit, ac tenui prius, dein turbata magis et purulenta quasi materia infarcitur; vel una eademque in cute diversi coloris et rubra et alba, et crystallina et purulenta miliaria florescunt. Ad ipsas adeo internas partes, ac ad viscera, miliformes interdum hydatulae cadaverum sectione patuerunt.

Atqui cum tam copioſa in febribus ad cutem exanthematis depoſitio contingit, in quibusdam epidemiis, aut in certis ſaltem aegrotantibus, ſpasmodica et convulſiva moderantur ſymptomata; dyſpnoea, anxietas diſparent, urinae flaveſcunt, ſudores minuuntur, ac reſtituta puerperis lochia, vel aliquando vicaria his ipſis diarrhoea, obſervantur.

Saepius interim a miliarium eruptione febris nec frangitur, nec aliter, quam temporis ac morbi progreſſus ratione, augetur. Vel, quae vix in conſpectum prodierunt, exanthemata diſparent, brevi mora ſubinde ad cutem proditura, quin ex eorum itu ac reditu res ipſae mutentur.

Miliaria maligna.

In aliis, eruptionem aliqua, ſed brevis admodum ſymptomatum inſequitur remiſſio; mox vero tendinum ſubſultus, manuum pedumque ſtupor, inſomnia terrifica, inquietudo, triſtitia inſignis, deliria, praecordiorum oppreſſio, cutis ardor ac dolor, lingua ſicca et tremula, ſudorum ceſſatio, veſicularum ſubſidentia, pulſus duri, celeres, contracti, urinae copioſae, tenues ac ſpaſticae, tandem vero convulſiones, ſtertorque lethalis, aut coma funeſtum, obſervantur. Novus interim foetidusque ſudor interdum ſuccedit, novumque in cute exanthe-

ma prorumpit; aut alvus liquida, foetidiſſima deponitur, ac lento greſſu periculo eripiuntur aegroti: quae ſingula, ſicut a retropreſſis interdum miliaribus, — ſic ex praeſentis violentia febris, ac ipſius, quae exanthemata producit, cauſae actione, contingunt.

Fracto tandem febris impetu, veſiculae miliares aut ſponte diſparent, aut, reſorpto quod continebant liquido, vacuae reperiuntur, atque cum caeteris eodem adhuc repletis, cum inſigni pruritu rumpuntur, areſcunt, atque in tenuiſſimos furfures, — aut, ſi confluens fuerit miliarium natura, in ſquamulas, interdum ſat largas, ſecedunt. Atque ſic totum exſiccationis opus, niſi nova hoc ipſum protrahatur eruptione, ad quartam, vel ſeptimam in aliis, diem perficitur. Interim per multos certe dies, easdem, niſi ob inſignem papularum copiam ac ob parvitatem exanthematis fallamur, veſiculas in cute floruiſſe, ac inſenſibili tandem modo ſine manifeſta desquamatione ex cute diſparuiſſe, obſervavimus. Major interdum a miliaribus in cute ſenſibilitas, vel et ſtupor, relinquitur: nec primo in caſu *anaſarcae* ac *hydropis*, quae ſimilis diſpoſitio ut in *ſcarlatina*, poſt refrigerium, aut ſponte inducit (§. 295.), miliaria inſequentis, deficiunt exempla. Exſiccatio.

Causae. §. 324. Quod de cujusvis exanthematis *causa proxima* dictum est (§. 376.), hoc et de *miliarium* prima fateamur oportet origine. Obscura nempe singulorum natura est; ac licet macularum, pustularum theoriam hypothesibus fulcire difficile haud sit, in tam vasto tamen *possibilitatum* campo, explicationis subtilitatibus innixi, a vero facillime, nec sine magno scientiae, ac aegrotantium ipsorum damno, aberramus. Ipsam sudoris materiem acriorem sub epidermide retentam, aut inter hanc ipsam ac reticulum exstillatam, posse cuticulam innumeris in locis, quod applicitae cantharides ad largiorem praestant superficiem, in vesiculas elevare, vel ex ipsa *sudaminum* ac *phlyctaenarum* aestivis sub caloribus in cute, his non satis assueta, prorumpentium historia patet; ac ipsa demum lingua, cui interim hoc judicium ubique non competit, miliaris acredinem materiae quibusdam in exemplis comprobavit. *Acidam* hujus materiae naturam esse, ex contenti vesiculis liquoris sapore, ex sudoris odore, non ubivis certe, nec solis in miliaribus, obvio, praepostere concluditur; nec ex lactis, cujus a febre secretio arescit, apud puerperas in sanguinem refluxu, frequentiora in his ipsis miliaria derivamus.

Sola nempe jam debilitas, evacuationes largiores, sanguinisque jactura, febricitantes ad hoc exanthema non parum disponunt: et quamvis in ipsis adeo inflammatoriis febribus, robustisque hominibus, miliaria occurrant; in genere tamen sensilior teneriorque corporis contextus, nisi major epidemiae auctoritas id immutet; huic exanthemati frequentius subjicitur. Acidorum etiam in hoc ipso, nisi summa virium comitante jactura, utilitas, theoriae de *acida* miliaris materiae natura non parum contradicit. Quid de *putrido* in sanguine, accusato ab aliis, fomite cogitemus, jam satis alibi (§. 92.) expositum habetur. Nec unam ac specificam miliarium causam esse, docet febrium, in quibus ista occurrunt, atque causarum, quae his ipsis subsunt, diversitas. Nunc etenim, ac saepissime quidem, manifesta *miliarium*, ut *petechiarum*, ex primis viis ac saburra origo est (§§. 274.). Nunc cutis sudore maceratae effectus (§. 274.) haec esse videntur. Nunc nervosa protinus exanthemátis natura esse conspicitur: et quae ex tendinum laesione, ex ossium fracturis, vulneribus exorta legimus, — haec ex simplici tibiae, post vulnus, exulceratione cum tetano observavimus miliaria; ac ipsa demum

tristitia, et deprimentia animum pathemata, vel et singularis *intermittentis nervosae* (§. 35.) habitus, ad illa non parum certe contribuunt. Nunc fortior ad viscera inflammatio ac nimia cordis reactio, calidiori imprimis methodo adaucta, haec cutis vitia producit.

Contagiosam miliarium epidemicorum naturam nec omnino negamus, nec tamen *propriam* in illis, ut in *variolis*, *morbillis*, agnoscimus; sed haec ipsa, quotiescunque febris, cujus symptoma miliaria constituunt, ex contagio nascetur, locum habebit: quo in casu *febris* quidem *ex contagio*, — ob faventem vero exanthemati constitutionem, *cum contagio miliaria* propagantur. Quid vero, sub ista, huic magis exanthemati, quam petechiis, occasionem largiatur; — quid constantem febris cum miliaribus tunc temporis societatem inducat: hoc intellectui humano nec patet, nec forte unquam patefiet mysterium. Sufficit interim, *sporadica* ex causis saepe manifestis fabrefieri *miliaria*, atque nunc ex biliosis, verminosis aliisque saburris, aut rebus per idiosyncrasiam nocentibus, — nunc ex veneno, ut *arsenico*, aut *mercurio sublimato* assumptis, — nunc ex co-

hibita *fluoris albi* apud feminas excretione, haec ipsa pro pullulasse: ut non specificam pro hoc exanthemate, vel sub ipso epidemico furore, supponamus materiam. Caeterum nec *petechias* nec *miliaria* per *insitionem*, ut vocant, in alios propagari, docuit experientia; atque cum nullum huic exanthemati, quo erumpat, dispareat, tempus, — nec characteristicum, quo ubique incedat, signum a natura sit concessum; cum in multis diversissimisque inter se affectibus prorumpat, ac uno eodemque in morbo non una semper, sed repetita in multis expulsione hoc ipsum efflorescat: hinc satis patet, illius causam non in specifico quaerendam esse viru, nec morbum sui generis, nec *febrim* sibi *propriam* generare miliaria. *Critica* miliarium quorundam natura (§. 323.) *idiopathicam* eorundem indolem non magis, quam aliarum quarumvis evacuationum utilitas, harum materiam *primariam* aegritudinem formasse, demonstrant; nec illud ipsum, quod sub *crisi* ejicitur, pro morbi superati fomite principali sat tuto ubique habetur (§. 7.)

§. 325. Miliarium hinc prognosis ex febris potissimum, aut morbi, cujus symptoma con- Prognosis.

stituunt, natura, nec minus ex causarum concurrentium indole, complicatione, ex subjecti, ac tandem ex epidemicae constitutionis habitu, repetenda est. Valent hinc singula de febre *nervosa* imprimis, nec non de *gastrica* vel et *inflammatoria complicata*, a nobis jam adducta (§§. 93. 108. 119.) prognosis momenta: quae febres ex adjunctis sibi diversissimis miliarium causis (§. 324.) utplurimum majora, quam simplicior earundem natura ferret, pericula portendunt. Quo magis autem systema nervosum hoc sub exanthemate aut languet, aut perturbatur; — quo violentior est viscerum, partiumque vitalium affectio; — quo pallidior et aquosa magis urina, quo profusior ab exanthemate jam expulso sudor, aut quo major cutis calor est ac siccitas; — quo magis inquietudo, anxietas pectorisque oppressio post eruptionem continuant, vel ab exanthematis reversione divexant; — quo major in profusas haemorrhagias propensio est, aut quo saepius, in certis epidemiis, paucus ante eruptionem sanguis e naribus stillat; — quo siccior ac tremula magis lingua; — quo profundior somnus in adultis est; deliria quo magis urgent ac desperatio; — quo profundius cuti miliaria vix conspicua insident, et

quo facilius superficiem relinquunt: eo majora plerumque pericula aegrotantibus minantur. Ex uberiori, aut minori miliarium copia, nos quidem morbi metiri non potuimus discrimina. Nec promptior aut tardior phlyctaenarum eruptio, nec diversus exanthematis color efficit, ut *miliare album* prae *rubro* graviorem semper aegrotantis statum designet. Interdum interim paucis ante mortem horis exanthemata contingunt, pluribusque talia jam mortuis in pelle florere observantur. Alvi fluxus moderatus in gastrica praeprimis morbi natura et facta jam exanthematis eruptione eximie conducit. Fortior in febre *nervosa* cum miliaribus diarrhoea funesti pericula exitus adauget. Non pauca etiam ex morbo jam superato, imprimis *nervoso* aut maligno, timenda sunt salutis discrimina: quae in metastasi ac abscessibus ad viscera, ad nervos, in sudoribus continuis, in memoriae ac mentis imbecillitate, ac in hydrope interdum, potissime consistunt.

§. 326. Non aliter miliaria, quam ipsa, cui superaccedunt, febris, curantur. Hinc diversam contra haec exanthemata methodum oportuit a diversis Scriptoribus laudari; atque Cura.

sub majori, quam par est, ad solum hoc *symptoma* Medentium attentione, febris ipsa non raro ac princeps curae praetermittitur momentum. Universalis quondam, febres acutas vix non omnes sudoribus pertractandi ratio (tempore, quo miliaria primum in Europa comparuisse creduntur, certe *anterior*, neque exhinc pro potissima illorum fautrice accusanda) quamplurimum certe ex miliaribus origo fuit malorum; nec tamen ideo haec ipsa methodus in quavis febre damnanda mox erit; ac si cum *nervosa* (§§. 80. — 88.), per *contagium* mortalibus funesta, incedant miliaria, valebunt hic regulae (§. 94.) expositae, ac sudores mox a suscepto contagio sanis caeterum corporibus, atque sub *nervosae non complicatae* principio, prolecti, hanc ipsam interdum, ac futura in eadem exanthemata mox in sua nativitate suffocabunt. Vix autem, cum radicem jam figerit contagium, ac febris jam infesta exarserit, sudorifera haec methodus, in morbo sudoribus jam nimiis infami, sine majori noxa administrabitur; ac plures certe hic ipse ex praeconcepta de sudorum necessitate opinione, quam ex propria febrium in miliaria propensione, ac istius malignitate, victimas agnovit. Quae igitur in

nervosa jam febre commendavimus, haec et in ejusdem cum miliaribus complicatione commendamus, aeris temperiem ac puritatem, ipsius vero aegrotantis singularem in omnibus munditiem; nec sudor symptomatice prorumpens integumentis solito ponderosioribus, aut calore artificiali, atque sudoriferis pellendus est remediis. Sub majori interim vitalis caloris decremento, quaecunque ad excitandas vires, ac sistendas generis nervosi turbas, indicari monuimus (§. 94.) erigentia et diapnoica medicamenta, haec et in *nervosa miliari*, non minus quam frigidioris aurae prudens moderamen, indicantur. Si cum febre *gastrica* (§§. 98. — 104.) miliaria nubantur, tunc methodus in hac ipsa commendata (§§. 109. — 112.) exanthematis eruptione nequidquam impeditur, ac emetica non minus, quam alvum purgantia medicamenta, sub medio licet efflorescentiae statu, quotiescunque principalis necessitas morbi haec exigat, requiruntur. Nec timendum hic erit, ne per talia miliaris ex cute dispareat, atque cum damno ad interiora revertatur, eruptio. Cavendum interim hic est, ne forsitan nervosi generis ex latente exanthemate turbas, ac consensualem magis, quam ex sordibus oriundam, vomituritionem, pro

fido istarum signo habeamus; ac ne collapsas jam naturae vires, imprudenti evacuatione, imprimis alvina, cum certo aegrotantium damno, ulterius dissipemus. Quae vero cum exanthemate miliari societatem contraxit *inflammatoria febris* (§§. 114. 117.); haec, imprimis si *localis* simul visceris subesset *inflammatio*, venaesectionibus non minus, quam alia hujus generis, quae exanthemata non haberet, febris (§. 120.), aut inflammatio (§. 133.), tractanda erit.

Non tamen hic sanguis sine quovis ad exanthema respectu profundendus: sed cogitandum est, febrim, quae cum illo incedit, *complicati* non raro morbi naturam habere; ac tantam quidem vitalis liquidi jacturam, quam si purior aegritudo foret, non ubique perferre.

Quare praecipua sub miliari constitutione attentio in exanthematis apud primos aegrotantes effectus ponenda; ac videndum est, num *symptomatice*, num *critice* miliaria propullulent. Primo in casu, prudens sudorum moderamen, ac atmosphaera frigidiuscula, tum causarum, quae exanthemati subsunt, matura eliminatio, praeter illa, quae febrim ipsam, ac rectam in eadem diaetam, respiciunt,

ciunt, praecipua curationis momenta conſtituent, ac ipſum ſaepe exanthema cum bonis aegrotantis rebus praepedient. In *criticae* naturae, rariori certe, miliarium epidemicorum exemplo cogitandum eſt, morborum jam profunda radice ſuſceptorum ſolutiones non immaturis, aut violenter expreſſis, excretionibus; ſed blandiori naturae opere, ac devicta jam morbi cruditate, obtineri. Hinc iterum ſudoribus, qui ſub morbi initiis praecipitanter prorumpunt, donec ſalutarem conſtituere evacuationem poſſint, limites ponendi; ac nimia vis vitae, ambientis atmoſphaerae, cauſarumque morboſarum moderamine inhibenda ſunt.

Quod ſi exanthema, bono ſub omine in cutem depoſitum, ad interiora repelli, ac viſceribus perniciem inferre videatur: tunc, prout alibi (§. 290.) docuimus, *cauſae* potiſſimum, ex qua repercuſſio pendet, ac ſymptomatum, quae inde oriuntur, habenda eſt ratio. Hinc ſi grave animi pathema vel terror his praeceſſerit, antiſpaſmodica, Valerianae infuſum, moſchus, opiumque ipſum; — ſi nova forte ſaburrarum collectio ad ventriculum, inteſtina, has turbas excitaverit, nec ab exanthemate retropulſo hae ipſae oriantur, praeter frequentem clyſteris uſum,

emeticum, aut purgans alvum medicina; — si ab assumptis spirituosis, aut a lochiis suppressis forte novum in sanguine incendium prodatur, venaesectio, etiam repetita, aut sanguisugae pudendis applicitae; — si refrigerium ac suppressa transpiratio praeiverit, infusa diapnoica, haustus salinus cum refractis tartari emetici, aut et camphorae, aetheris vitriolici dosibus, balneumque tepidum; — si virium jactura compareat, sedata istius causa, nutrientia, excitantia externa, interna, frictiones cutis, sinapismi, vesicantia scilicet, vini portio generosi, alcali volatile, serpentariae Virginianae infusum, corticisque decoctum, indicantur; etc.

Ipsius vero a miliaribus reconvalescentiae cura, pro varia febris praegressae, ac effectuum morbi natura, ad leges jam satis expositas suscipienda est.

Quae *sine febre* incedunt *miliaria*, ea vix non ubique periculo carent, et eorum adinstar, quae *chronicam* ostendunt indolem, pro causae latentis, et morbi, quem comitantur, diversitate, tractanda sunt.

ORD. II. GEN. II.

VARIOLAE.

§. 327. Ad funesti Mortalibus, ac solo jam aspectu horrendi morbi, *variolarum* scilicet, descriptionem pervenimus, quae solae strages, quam pestes simul omnes, majores, ex quo semel Europam invasere, tam pridem ediderunt, quam edere hucusque continuant. Notio.

De cutaneae hujus affectionis *antiquitate*, quamvis hanc eruisse tam magni vix intersit, quamplurimis disputatum fuit. Interim si quis lethalitatem variolarum, qua pars, ut videtur, non minor duodecima morientium hoc a morbo internecionem agnoscit, consideret; — si quis oculorum obcaecationes, ac venustatis humanae per horrendas cicatrices devastationem rimetur; — si morborum fere omnium hoc ex uno, licet jam superato, Antiquitas.

propullulantium animo quis numerum concipiat; — si quis denique sortem super omne nunc genus humanum extensam, ac universale, quod huic morbo persolvimus, tributum, sedulo perpendat: mirabitur is, doctos in arte viros, versatosque in Antiquorum lectione homines dubitasse, an morbus, de quo agimus, posterior sit tam fidis observatoribus, quibus nos imagines *popularium* affectionum, quotquot habemus, accuratissimas debemus, quibusve negligentiae notam inurere eo ipso non verebantur, quod morbum inter omnes primum communissimumque tam oscitanter ab Antiquis observatum esse assererent: ut nos tandem, eo quod pictae ab ipsis imagini morbi nomen non simul subscripserint, quid demum morborum depingere contenderint, jamjam haberemus inter nos litigandum. Certe primam variolarum descriptionem magis, quam ipsam hanc pestem, *Arabibus* nos debere videmur; ac si hic ipse populus, undenam hoc malorum genus sibi adscitum esset, ignoraverit, nos certe tam antiquam originem eo minus eruemus, quod nec primum quidem hujus contagii in Europam ingressum *Saracenorum* bellis, ut videtur, anteriorem sat tuto indicare valeamus. Variolarum igi-

tur antiquitas certas ad regiones, quibus nullum cum Graecia, nullumque diu cum Europa commercium erat, restricta, a nemine in dubium est revocanda: sed ante praedictum tempus continuam fere variolarum pestem hac orbis in parte exstitisse, aut Graecis adeo Romanisque Scriptoribus, quin solita, et quam parvis alias humani corporis affectibus adhibuere, industria medicis eandem fastis intulissent, jam cognitam fuisse, hoc gratis admodum a pluribus assumptum esse videtur; et Americae totius, Siberiae, insularum australis Oceani nuper detectarum, exempla de longa populorum hoc a flagello immunitate abunde testantur.

Nullum interim, si *morbillosum* excipiamus, Extensio.
morborum semen tam perennem in solo humano radicem, ac *variola*, fixit; et qua semel orbis in parte infelix hoc lolium germinare coepit, in hac, aeterna forsitan, nec ulli concessa toxico, fertilitate propagatur. Hoc scilicet, — nec tamen alio, aut ex ipsa corporis structura desumendo (§. 274.) argumento, necessariam, aut inevitabilem hominibus, mutua commerciorum necessitate devinctis, pestilentiam variolas dicamus. Sub hac nempe rerum conditione paucissimi hoc

a morbo immunes extremam senectutem attingunt: et sicut matris ad sinum hoc infensum contagium penetrasse, foetumque, ovo licet absconditum, inquinasse compertum est; ita caduci, ac naturali jam morti vicini, senis hoc idem fata crudeliter praecipitat. Nemo hinc ante obitum beatus; nec homines, qui variolis immunes a vita excesserunt, vim contagii eluserunt magis, quam morte praevenerunt. Nonnulli jam materno in utero ab illo multati, aut paucis modo, nutricis attentionem fugientibus, abscessulis, nec reliqua ex iisdem cicatricula notati, immunitatem mentiuntur. Sunt forsitan, sed de paucis hoc asserendum credimus, qui, ob peculiarem, ut vocant, idiosyncrasiam, variolarum contagio resistant.

Secunda infectio.

Qui tributum semel huic morbo persolvit, hic metu liber medios inter variolosos tutissimus incedit: ac licet plurima secundae infectionis exempla, quorum aliqua, nobis quidem haud conspecta, negare non contendimus, a multis adducantur; communis tamen et in vulgum nota, ex superato semel morbo, *securitas*, ad paucissimos illa ipsa casus, ac ad vix sensibiles a regula communi exceptiones restringit.

§. 328. Sunt autem *variolae* contagiosum exanthematum primariorum genus, quod praeviis plerumque febre, nausea, vomitu, dolore epigastrii, a compressione aucto, apud infantes sopore, convulsionibus, apud adultos sudore, tertio, quartove die, ad faciem potissimum, aliisque in locis ad cutem, sub macularum rubrarum, nodulo subduro in centro praeditarum forma prorumpit, ac vel in pustulam phlegmonoideam, sensim suppurantem, aut in superficialem ac ichorosam ex plurium pustularum confluxu nascentem vesicam, crusta foedi coloris mox obtectam, aut demum in pellucidas, vix suppurantes, phlyctaenas, vel in duriores ac fere verrucosas eminentias assurgit, exsiccatur, ac reliqua in cute macula, in multis vero pertinacissima cicatrice ac foveola, in crustas decidit, morbumque in alios, praedispositos, quacunque demum arte admotum, eundem propagat. Definitio.

§. 329. Tam variam hoc exanthema (§§. 327. 328.) faciem sub diversis epidemiis ac in aegrotis diversis assumit, atque tam contraria inter se offert symptomata, ut eundem vix morbum exhibere, cuivis istorum non satis experto videatur. Nunc etenim ut *simplex* Divisio.

morbus variola incedit; nunc aliam pro socia affectionem agnoscit, aut cum exanthemate longe alio *complicata* efflorescit. Nunc *discretae* ac distinctae inter se pustulae, tot solitarios in cute abscessulos constituunt; cum in aliis, aut majorem ob numerum in agmen collectae, *corymbosae*, aut ob majorem viciniam inter se *cohaerentes*, aut, ob communionem pustularum ad amplioris vesicae extensionem, *confluentes*, variolosum quasi ac impurum mare offerre cernuntur. Nunc magis adhuc abnormes a consueta exanthematis figura abludunt, ac sub vario aspectu, periculo, illis fere, quas *spurias* vocarunt, consimiles apparent, atque nunc *serosa* et crystallina, loco puris, materia repletae, aut *lymphatico*, ac interdum *sanguineo*, aut nullo humore refertae, aut solidescentem ac *verrucosam* fere referentes naturam, efflorescunt, aut demum atro mox colore notatae sensuque carentes, *sphacelosam* induere indolem reperiuntur.

Sed majus certe, quam quod ex contento his in pustulis liquido, vel earundem ex figura, numero, positione petitur, divisionis momentum ex febre, quae has omnes variolarum varietates, non species diversas, forte

comitatur, hauriendum est. Nunc scilicet vix ulla febris symptomata exanthema hoc circumdant; nunc, pro varia constitutionis annuae, subjecti, causarum concurrentium conditione, aut *nervosam malignamque* variola, aut *gastricam*, aut *inflammatoriam*, saepeque *mixtam*, agnoscit ex febre dominante indolem. Quas *spurias* dixere variolas, has, licet *veras* interdum praecedant ac annuntiare futuras videantur; licet ex insitione, cum pure varioloso ac optimo instituta, *spurias* provenisse referant variolas, ac licet ob similitudinem in multis cum variola legitima, tam communi, quam anomala seu abnormi, cum hac ipsa confundi facillime queant; ad aliud tamen morborum genus, utpote a variolis natura diversas, relegamus.

De variolis *internis*, quas plurimi negarunt, affirmarunt aliqui conspicui in arte viri: nos, ex propria observatione, nihil, quod has lites componat, habemus.

§. 330. Epidemice plerumque variolae, inter infantes maxime, sed nulli hominis aetati aut temperamento parcentes, grassantur, plurimosque simul, non solius semper naturae, sed et *artis incautae* culpa, aggrediuntur. Sub Decursus ratio.

certis, sed ignotis, atmosphaerae conditionibus, variolae *sporadice* hinc inde propullulant, ac paucis contentae victimis jam gressus sistunt, ac obtuso placantur contagio. *Endemicum* vix non morbum civitates hominum undecunque ad easdem concurrentium numero refertae in variolis patiuntur.

Verno plerumque tempore hic morbus caput suum effert; aestivo, in plurimos ac ferocius dominatur; autumno adventante, mitescit; ac hiberno sub gelu extinguitur. Constans interim in his regula non datur; ac tempore fere quovis civitatem adoriens, vix natus, insidias saepe struit; adultus placide decurrit, ac pristinas senescens rapitur in furias. Per multos interdum, — apud alios, per sex, septemve annos civitatis exul, in novam, ex improviso comparens, progeniem invehitur, ac elapsi temporis in unum funera coacervat.

Nullo quidem de futuro variolarum ingressu, nisi vigentis jam in vicino epidemiae, contagiique occasione, sat fido praemonemur indicio. Sed hac sub rerum conditione, in homine has necdum miserias experto, varia suscepti veneni signa produntur. Haec vero tum pro aetatis, tum pro contagii aut spon-

te ſuſcepti, aut per artem corpori *inſerti*, ratione, tum denique pro varia febris conjunctae natura, ac vel benigna, vel maligna morbi naſcentis indole, valdopere tum loco, tum vehementia et tempore differunt. Totus autem variolarum decurſus *quatuor* fere abſolvitur *ſtadiis*: quorum primum, *invaſionis* illud amplectens, ordine non modo, ſed et ſignificationis, et majoris in medendo opportunitatis, dignitate caeteris praecellit. Secundum, ab *eruptione*, — a *ſuppuratione* tertium, et quartum denique *exſiccationis* ab opere, orditur.

§. 331. A febris natura potiſſimum variolarum diviſionem petentes (§. 329.), ſpeciem illam, quae cum *febre inflammatoria* vel parva, vel intenſiori progreditur, eo quod haec cum *phlegmonoideo* exanthemate prae aliis affinitatem alat, primo hic loco conſiderabimus. Quod ſi febris interdum omnis deeſſe videatur, non deeſt tamen localis in pelle, puſtularum numero reſpondens, inflammatoria, pro quovis irritationis augmento in febrem prona, diſpoſitio. Sympt. var. inflamm.

A ſuſcepto igitur variolarum contagio, non aequali ſemper in *artificiali*, quam in naturali, exanthemate celeritate, nec ſat certo ubi- Stad. invas.

que primae irritationis momento, lassitudo, morositas, inquietudo, apud infantes pavor sub somno, naturalem superante, — horripilatio, frigus, calor huic succedens, faciei rubedo cum pallore alternans, gravedo, dolor capitis, praecipue occipitis, colli, dorsi, lumborum, axillarum, artuum, quasi rheumatici, ingratus ad ventriculum, a compressione dolentem, sensus, nausea, vomituritio, ipseque vomitus, scenam saepe aperiunt. Crescente ad noctem calore, inquietudo, anxietas, apud infantes sopor, pavores augentur, et stridor dentium, ac convulsiones non raro accedunt. Apud adultos vigiliae, sudores multi, jactatio, sitis, fauciumque siccitas, raucedo, ac dolor, comparent. Pulsus interea frequentes ac molles, in plethoricis pleniores, et duri. Matutino tempore aliqualis symptomatum remissio; sed mox, sub novo interdum horrore, aut extenso in horas majori frigore, augetur aestus; ac febris, sub lecti imprimis fotu noxio, cum sudoribus ac delirio increscit. Iam oculi rubescunt, fulgent, ac lachrymantur subinde. Extremos nunc capitis dolores sanguinis e naribus effluxus persaepe moderatur, aut solitum menstrua tempus antevertunt. Alvus in quamplurimis obstructa, apud

alios serosa, frequenter, ac interdum cum tormine, deponitur. Urina paulo post emissionem turbida, albescens, subflava, vel et furfuracea observatur. Peculiarem saepe odorem, jam hoc sub stadio, spargit sudor, animaque infantibus foetet: sed fallax et difficile in morbis de odoribus judicium est; nec a quovis illi, emunctae licet naris homine, ubique percipiuntur. Haec igitur, et alia, nec tamen pathognomonica variolis ac perpetua in omnibus signa, *invasionis* sub stadio occurrunt; ac per tres fere cum dimidia dies hac in specie extensa, continuo intenduntur. Nec tamen rarum est, solas in pueris convulsiones instantem mox pustularum eruptionem praecedere; aut, sub pauca febre, absentibus, etiam in adultis, ut novimus, tum nausea, vomituritione, tum quovis epigastrii dolore, variolas sine impetu licet multas, prodire. In paucis, hae turbae a suscepto contagio excitatae, sub largiori ac olente sudore, vel suppuratione ad locum, quo contagii materies per artem cuti inserta fuit, sine quavis pustularum eruptione, felicissime sopiuntur; ac *variolosa febris sine variolis*, hoc primo contenta stadio, in totum, ac in plenam aegrotantis securitatem, dispergitur omnis.

Stad. erupt. *Eruptionis* vero stadio ingruente, *primae febris* symptomata corporisque incendium, inquietudo, anxietas, cutis pruritus ac tensio jam summum attigerunt fastigium. Nunc vero ad faciem plerumque, ad labium superius, nasique latera, circa mentum, ad collum, pectus, — alias vero, licet raro, tardius ad ista, atque ocyus ad artus, aut ad truncum maculae rubicundae, parvae, circulares, petechiis non absimiles, sed in medio paullisper elevatae, noduloque rubro, ad tactum subduro, instructae, plures certe, quam quae diutius subsistere, ac in suppurationem abire consuescant, comparent. Repetita sic exanthematis efflorescentia, caeterae quoque partes sensim sensimque, interdum paucissimis, alias copiosis ac fere innumeris obsideri cernuntur pustulis: quae singulae, prima jam, vel secunda ab eruptione die, citius quo loco primum prodierunt, ad basin dilatatae, pellucidam in apice vesiculam, seroso ac limpido, mox vero turbido, ex flavo albescente liquore repletam, in medio tamen foveola instructam ostendunt: ac terminato sic, post duos fere dies, *eruptionis* opere, jam a quinta morbi, seu prima illius die, febris decrescit, ac ad secundae finem penitus in pluribus evane-

scit. Haec interim apud adultos sub continuis fere sudoribus contingunt, ac fauces magis magisque tum à vera illarum, jam praegressa eruptionem, phlogosi, tum a variolis subinde ad fauces, palatum, linguam totumque oris cavum propullulantibus, ardent, tenduntur, ac dolent. Leviori sub morbo faucium affectio vix absoluta eruptione dissipatur.

Ipsi vero nunc cutis abscessuli, adhucdum immaturi, *inflammationis* decursum absolvunt, incendio tenentur, circa basin amoene rubent, ac pungentem singuli experiuntur dolorem. Si major illorum numerus superficiem obsideat; tunc, febre vix in totum cessante, vel superaccedente nova, intermedia iisdem cutis simul tenditur, intumescit, ac rubet. Haec ad faciem praecipue, ac si prior illinc eruptio fuerit, prae aliis partibus, ut in qua major plerumque pustularum copia florescit, contingunt. Atque septima sic, plerumque vero octava morbi die, jam palpebrae in multis oedematosae ac rubentes turgescunt, conglutinantur, clauduntur; ipsum vero caput, nec capillata sui parte a variolis immune, in conspicuam saepe molem inflatur, ac a naturali figura, profundo rubore splendens et quasi infarctum, aberrat, tenditur, ac in

nullam, prae dolore, partem converti potest. Interea variolarum, quae primae eruperunt, materia has ipsas ad lentis, vel ervi magnitudinem, aut istis minorem, fere miliarem, aut herpeticam, vel piso fere ampliorem, extendit, ac opacam magis et puriformem assumit consistentiam. Quod si tamen pauca in facie exanthemata prorumpant, haec ipsa in tumorem vix ullum elevatur, nec visus praepeditur; nec in caeteris partibus tam copiosa ex illis comparent.

Interim non semper haec, benignioris licet naturae, aut febri inflammatoriae juncta exanthemata ad *discretas* aut distincto ab aliis loco haerentes variolas pertinent; sed interdum pustula *cohaeret* pustulae; subinde jam plures, in sat largas nec elevatas multum, ac albas vesicas *confluere* incipiunt: quin febris igitur natura mutetur; ut *discretas*, hinc inde *malignas*, — et quae *confluentes* timentur, has esse *benignas* jubeat.

Stad. suppur. Ab octava fere die morbi, manifesta in variolis *suppurationis* signa comparent, atque, sub copioso abscessulorum apparatu, jam tertia, aut secundae potius continuationem sistens, *suppuratoria* excitatur febris. Tumor nunc faciei continuo augetur, et quo vario-

lae

lae effloruerant ordine: hoc partes, quas obsident, gradatim intumescunt. Universa jam cutis tenditur, rubet, ardet, ac dolet. Pulsus frequentia, duritie augentur, novus interdum horror, calor novus, dolor capitis, anxietas, dyspnoea, sitis, — interdum sopores, deliria, jactationes accedunt: atque plures hoc tempore sub comatoso stupore, apoplexia, aut suffocati perierunt. Urinae nunc, et per reliquum fere morbi tempus, aut turbidae, aut puriformem subinde materiam deponunt; alvus infantibus laxatur; saepius vero apud adultos, apud infantes sat raro, sub faucium dolore ulceroso, raucedine, orisque foetore, salivatio molesta et omnem quidem impediens somnum, sed multis cum emolumento, succedit. Interea, quae foveam prius in vertice habebant, ac rubro ad basin halone cingebantur pustulae, hae sphaericam nunc atque hoc rubello ambitu privatam assumunt figuram, albescunt, et denso pure replentur: quod quidem illae ad faciem fere primae, ac ordine, quo adolescunt, ad manus, brachia, dein ad truncum, ac ultimo ad pedes faciunt. Hinc flavescente jam, ac ad summitatem variolae, quae ad faciem residet, spissescente, tenaci liquore; ea, quae tardius ad pedem floruit, tenuiori ac se-

roso adhuc pure turget, ac lentius sub inflammatione tumoreque tardiori maturescit. Hoc vero suppurationis tum vix incipientis, tum jam provectae sub opere, specificus variolarum odor atmosphaeram replet, atque infesto hanc ipsam Mortalibus contagio inquinat. Ipsa vero haec *suppuratoria* febris, quo illi, quae variolarum maturationem absolvit, propior est, eo manifestius, sub graviori scilicet morbo, ad *inflammatorias* pertinere; — quo longius vero continuat, et quo major puris resorptio habuerit locum, eo facilius in febrim *nervosam* (§. 86.) declinare consuevit, pluresque, nisi rectius curatos, hoc in stadio praecipitat. Sub pauciori abscessulorum numero febres, tam *secunda*, *maturatoria*, quam *tertia*, sive *suppuratoria*, observari vix queunt; ac sine turbis ad quartum morbi stadium, quod illud *exsiccationis* est, aegrotantes laeti perveniunt.

Stad. exsiccat. Hoc ipsum vero, pro eruptionis variolosae celeritate, morbique totius impetu, nunc nona, decima, nunc undecima plerumque die, ad faciem primum, aut qua parte prius variolae floruerant, sese manifestare incipit. In apice nempe variolarum obscurius nunc

apparet punctum: quo loco epidermis rumpitur ac *lymphatico-purulenta* exstillat, mox in crustam ab attactu aeris convertenda materia. Hac a crustâ variola vicinaque spatia obtecta mox novam subtus materiam suscipiunt: quae, sub praemagno pruritu, aut priorem, jam bruno atroque colore notatam, sublevat, novamque huic crustam substituit; aut ipsamet haec repullulans materies induratur, tandemque decidit. Interea tumor ad cutem variolis arescentibus intermediam, nec non rubor, ac tensio, quae immaturas adhuc alibi variolas circumdant, disparent; donec ad manus, tardius vero plerumque ad pedes similia contingant, atque tunc febris, quae arescentibus in facie variolis saepe necdum desinit, in totum dissipetur, ac circa *decimam* et *quartam* morbi diem, hic ipse cursum penitus absolvat. Ad crura pedesque, resorpto, quod continebant, liquido, plures hinc inde variolae fere *vacuae* cernuntur. Quo vero loco plures confluxerant pustulae, ad nares imprimis et mentum, hoc amplior densiorque crusta separatur tardius; ac hic non minus, quam ad singulas variolas, in quibus per longum tempus tenuior acriorque, duro sub tegmine, delituit ichor, tristes

exesae pellis reliquiae, ac foveae, asperitates, deformi cicatrice consolidandae, aut saltem macula sublivida, loco, quo variola resedit, diutius persistens, in conspectum veniunt.

Atque haec est tum benignioris morbi mitissima facies; tum gravioris quidquam, atque cum febre vehementi quidem ac *inflammatoria*, sed minime *nervosa*, vel, ut ajunt, *maligna*, incedentis variolae imago!

Sympt. var. nerv. §. 332. Sed aliter longe res incedit, ubi vel epidemico influxu, vel ob alias rationes, febrem sibi pro comite *nervosam* adsociant variolae: quod quidem a *confluentibus* saepius, quam ab aliis; sed hinc inde a *discretis* admodum nec tam vicinis sibi pustulis fieri, experientia comprobavit.

Sub tam tristi rerum positione, in genere quidem descripta jam *febris nervosae* tum *simplicis* (§§. 87. 88. 91.), tum *complicatae* (§§. 89. 90.) symptomata potissimum dominantur urgentque pericula: sed quovis tamen sub stadio alia ex istis aliaque comparent; quorum brevis, sed succincta expositio variolas malignas tam praevidere futuras, quam praesentes dignoscere, docebit.

Stad. invas. Quod vero febris majorem, quam ipsius

exanthematis auctoritatem maxime demonstrat, est: quod, vel *discretae* immineant, vel *confluentes* variolae, si modo *malignae* futurae sint, symptomata non alia in una, quam altera in specie, sub ipso *invasionis stadio* compareant. Quamvis scilicet et benignae interdum variolae sub majoribus turbis, donec ad pellem erumpant, aggrediantur hominem, nec ex iisdem sat tuto et ubique ad confluentes aut malignas quasvis variolas concludi queat: est tamen his ipsis proprium ac fere perpetuum, ut a suscepto ac in actum deducto contagio, mox major in toto nervorum systemate perturbatio, viriumque sine causa manifesta major dejectio compareant. Hinc, sub majoris lassitudinis sensu, tum rigor molestus, tum, sub turbidis ac lachrymantibus oculis, vertigine, sub pulsu contracto, celeri, quandoque inaequali ac lento, plerumque sub majori febris intensitate, cute sicca, carotidum vibratione, capitis per universam vertebrarum columnam extensus, ac ad lumbos quasi defixus dolor atrox, comatosa aliorum, vel in deliria mox erumpens affectio, anxietas, ingestorum singulorum rejectio, epigastrium magis tensum ac attactu acutius dolens, apud infantes epileptica, frequentius repetita, ac inter-

dum, priusquam eruptio insequatur, lethalis convulsio, sitis magna, urina flammea, alvus immoderata, vel quasi dysenterica, tremores, lipothymiae, ac minor symptomatum, quaecunque demum ſuerint, remissio observantur. Breviori tempore hoc *invasionis* stadium in malignis plerumque; — in aliis quibusdam, ob gravioris atque exanthematis efflorescentiam praepedientis phoenomeni rationem, tardius, absolvitur: sic ut in paucis, jam prima, — in quibusdam, secunda, — in plurimis vero tertia invadentis morbi die, praecipiti hoc ipsum eruptione claudatur.

Stad. erupt. Atque nunc est, ubi, *erysipelacei* interdum efflorescentiâ partem corporis simul obtegente, vel unico quasi impetu, seu confestim ac tumultuarie, copiosissimae, ad faciem imprimis, papulae prorumpant; aut, sub febris *lentae nervosae* (§. 91.) symptomatibus, animo demisso, ac abjecto, pulsu debili, celeri et tremulo, urina cruda et tenui, siti pauca, calore vix ullo, tremore, languore universali, pauciores, interrupto impulsu, quasi cum difficultate expellantur, quae diversam mox a *discretis* imaginem referunt, ad *abnormes*, seu *anomalas* referendae. Qualiscunque vero exanthematis forma sit, febris tamen, ut in ea,

quae *benigna* est (§. 330.), facta pustularum explosione, non sedatur; sed nunc impetu aequali, nunc parum moderato continuat.

Quodsi igitur a communi tramite deflectunt variolae; tunc varia sub forma, variam observantur continere, infestam tamen ac specifica variolosi virus indole non destitu tam, materiam. In abnormib.

Nunc etenim hae pustulae maturationis ac suppurationis gradum, *vesiculosae*, nunquam attingunt (§. 329.); sed superficiales, pallidae, depressae, in medio, *umbilici* in modum, fovea instructae, ichore acri ac limpido replentur, *serosae*, fere crystallinae; aut densiori quidquam et ab igne coagulabili materia onustae, *lymphaticae* Auctoribus vocatae. Nec multum, nisi forma, ab his distant *siliquosae*, aut quae, resorpto protinus contento liquore, ſere vacuae, ac *emphysematicae* deteguntur. Aliquando cruento sero, aut sanguine fere puro, livido, vel atro, replentur hae pustulae, *sanguineae*rumque sibi nomen adsciscunt: quae tamen singulae a solius contenti liquoris, quoad colorem, consistentiam, differentia desumptae divisiones majori, quam debuissent, subtilitate a multis explanatae fue-

Uar. abnorm. Vesiculosae.

Serosae.

Lymphaticae.

Sanguineae.

runt. Saepius hae *abnormes* ac *vesiculares variolae* cum vicinis tandem confluere, ac amplas, nec elevatas, sed ichore infenso molliter turgentes, flaccidasque formare vesicas cernuntur.

Var. abnorm. solidescent.

Alias vero *solidescentem* magis consistentiam assumunt *abnormes* variolae, atque duriora, vel *acuminata*, vel fere *verrucosa* phymata repraesentant: quae, cum liquorem non contineant, cum vicinis confluere non possunt; sed *discretas*, licet saepe *malignas*, variolas componunt.

In var. confl. malign.

Plerumque vero *nervosa febris* (§§. 87. 88.) confluentium praefert societatem variolarum. Hae igitur, postquam sub furiosorum, aut vitale systema maximopere affectum testantium caterva symptomatum, nec infracto febris impetu in cutem appulerunt, ad faciem imprimis, quasi arenâ injectâ conspurcatam, comparent. Atqui cum singula hucusque celeriori cursu absolvi videbantur, quod reliquum est morbi, tardiori nunc gressu incedit. Quae scilicet ad faciem primum eruperunt pustulae, hae, licet illa maturius, quam sub inflammatoria febre, tumescat, lentissime volumen adaugent ac in altum exsurgunt. Ipse variolarum color aut pallidus, aut vio-

laceus obſervatur, nec rubro illae ad baſin halone cinguntur. Citius quidem veſiculae variolarum in apice comparent; ſed a figura conſueta hae declinant, ac in latus dilatatae, cum vicinis uno ſub tegmine confluunt: ut una magis contegatur facies veſica, quam pluribus variolis, ac ut pergamena quaſi charta vultus laxe velari videatur. Quod ſi etiam plures inter ſe non confluant puſtulae, ad ſuperficiem tamen humiliores haerent; cutisque intermedia aut pallida eſt, et flacceſcit, aut petechiis, maculiſque lividis ac nigris, in multis obſidetur. Interea cum tam horrendo ad faciem variolarum aſpectu, illae, quae ad manus, pedeſque magis diſtinctae erumpunt, volumine plerumque augentur, quin igitur eandem, quam in benignis, maturitatem ac conſiſtentiam acquirant. Nec minus caetera urgere continuant ſymptomata: capitis, lumborum dolor, febris intenſa, deliria, convulſiones, ſopor comatoſus. Apud adultos ſalivatio plerumque, vel hoc jam in ſtadio, rarius, ſed viſo et nobis exemplo, apud infantes, occurrit; his interim communior diarrhoea eſt; interdum urina copioſior ab iisdem excernitur. In genere hic febris *nervoſae*, utriusque ſpeciei, tum illius, quam (§.

87.) *versatilem*, — tum alterius, quam (§. 88.) *stupidam* vocavimus, sub eadem epidemia, in diversis aegrotantibus, se se manifestant symptomata: sub quibus ipsa variolarum maturitas in longum tempus, nisi hanc ipsam mors cita antevertat, protrahitur, aut prorsus impeditur.

Stad. suppur. Quae scilicet in variolis, quas (§. 331.) descripsimus, jam octava, aut nona fere die incipit suppuratio, haec in malignis vix undecima morbi, ac interdum tardius, se prodit; atque tentamen magis ad suppurationem, quam suppuratio, in multis esse observatur: febris interim nova nunc incrementa sumit, ac non minus ab acerrimo ichore ad sanguinem resorpto, quam ex incrustata undique corporis superficie ac retenta transpirationis materia, maxime vero ex incompleta variolosae materiae ad abscessulos eliminatione, et ex insigni cutis per tot maligna ulcera undique erosae irritatione ac spasmo, originem ducit. Sub hac rerum conditione, aut salivatio, saepe cum bonis aegroti rebus, aut, apud infantes, transpirationem supplens diarrhoea, augentur; in aliis prima ex istis incipit diminui, viscidissima in faucibus saliva colligitur, et anxietatem auget, aut ipsam strangu-

lationem minatur. Cum summo aegrotantium damno utraque ex istis in totum supprimitur. Nunc plures jam pustulae, aut pustularum lacus, vel scalpendo diffluunt, vel sponte rumpuntur, pestilensque ichor in tetras, ac bruni, nigrique coloris crustas coalescit: foetor undique insignis spargitur in auras, ac urina, faeces, inscio saepe misero in lectum emissa, indusia ac lintea cum aegrotantis cute, aut inter se ipsa conglutinata, intolerabilem omnibus, nisi dilectae prolis lachrymabundae matri, mephitim spirant. Interea delirans, ac stupidus, aeger aperto siccoque oris antro infestum difficulter trahit atque reddit spiritum; tremula venatur floccos manu, ac trunco ad pedes ruente, divaricatis cruribus, succensis quasi ignibus tostus comparet. Interdum largus cruoris, nunc per renes, nunc per uterum, alvum, per nares, aut per quaevis colatoria simul, fluxus accedit; vel evidens ad viscus, alluente ad hoc ipsum veneno, seu infensa metastasi, inflammatio orditur; aut maculis inter variolas comparentibus nigris, serosisque hinc inde vesiculis, prima ad gangraenam ponuntur principia.

Licet vero tenaces faciei crustae jam exsiccari videantur, febris tamen ipsa vehementia

crescit, ac noctis tempore imprimis augetur; Nunc manuum pedumque tumor conspicuus insurgit, sed inopinato interdum hic ipse disparet; ac sub maxima praecordiorum angustia, aut sub fluxu alvi quasi dysenterico, aut alio demum visceris a veneno correpti signo, vel ipsae variolae simul concidunt, pallescunt, vel mox indolem gangraenosam assumunt.

Atqui sub hac potissimum rerum conditione majora aegrotantibus instant pericula; atque nunc decima, undecima, nunc vero decima quarta, vel tardiori etiam die, aut comatosi, apoplectici, aut convulsi, aut demum suffocati, vita decedunt.

Stad. exsiccat.

Qui sub meliori cura, aut singulari naturae assistentia, hoc stadium superant, illis vel vigesima interdum die ad faciem crustae adhuc tenaciter adhaerent, ac a naso imprimis, et mento larvarum adinstar decedunt. Insignis ac purulentus ad frontem tumor a nobis in venusta quondam puella suppurationis sub stadio conspectus est, quem cum sectione maturius evacuari noluisset, collectus ichor per quatuor erosae tandem cutis ostia effluxit: quo tempore exsiccata, atque in integrum simul delapsa, quae omnem faciem simul obtexerat, crusta crudae ac undique ero-

ſae carnis illa cruentam nobis imaginem obtulit. Sic, quo pridem ordine comparuerant variolae, hoc, uti de benignis dictum eſt (§. 331.), nunc lente exſiccantur, ac tandem a cute male tractata et undique eroſa ſeparantur.

Sed nec hic quidem malorum eſt finis! febris quidem, exſiccatis variolis, imminuitur; aſt non raro nunc tum in benignis adeo, tum maxime in malignis, ad parotides, ad inguina, axillas, foedi abſceſſus, juncturarum tumores, variolae quaſi ſecundariae, ulcera maligna, oſſibus cariem minantia, febris lenta, phthiſes purulentae, oedemata, laeſiones ſenſuum, caecitates, ophthalmiae chronicae, ſurditates auriumque fluxus, paralyſes, ac mille aliae, quas enarrare difficile eſt, miſeriae ſuccreſcunt. Major hinc, quam apparet, variolarum eſt mortalitas, et longo ab iſtarum decurſu temporis intervallo ſequuntur mala, quae aſpectu quidem, ſed origine a variolis non differunt, morteſque caeterorum catalogo morborum injuſte adſcriptas, quamplurimas, ac *varioloſam* in multis *cachexiam*, vel per totius curriculum vitae minime delendam, inducunt.

Sympt. var. gastr.

§. 333. Pro varia autem tum anni, tum aegrotantium constitutione, non tam *inflammatoria*, aut *nervosa*, quam *gastrica*, est febris variolosae natura; aut saltem localis in cute pustularum inflammatio, cum inflammatoria vix febre, sed cum gastricae potissimum symptomatibus incedit. Facilis quidem hic error subrepit, ac magna contagii in ventriculum actio, saburras, quae non adsunt, mentitur; sed non raro vel ex totius febris decursu, vel ex istius benigno per alvum apud alios judicio, gastricarum character (§§. 98. — 105.) hoc in exanthemate eruitur, ac frequenter hic omnem malignitatis in se continet rationem.

Feb var. complic.

§. 334. Frequentior interim *complicata* febris in variolis natura observatur, atque *inflammatoriae* symptomatum (§. 116.) cum *gastricae* illis (§§. 100. 101. 104.), aut febrium istarum, cum *nervosae* phoenomenis (§§. 89. 90.) conjunctio occurrit, ac magnus in exanthematum eruptione, numero, progressu, turbarum inducitur exercitus. Nec ab aliorum causis morborum immunes decurrunt variolae; sed a dentitionis, a catarrhalium, rheumaticarum, verminosarum, quin ab exan-

thematicarum, aliarumque aegritudinum imperio non parum a simplicitate sua deflectere coguntur, ac istarum symptomata, cum propriis mirum in modum intricata, tuentibus offerunt.

§. 335. Variolarum apud nos causa in *contagio* consistit, quod ex corpore alterius variolis correpti aegrotantis, vel atmosphaerae, ac rei cujusvis hoc veneno inquinatae, actione, vel proximo contactu, sub certa, sed ignota, nec a frigore, nec ab aestu pendente aeris conditione, praedispositis hunc ad morbum hominibus communicatur. Oportet sane primum ex istis, qui ex alio infectionem repetere non potuit, sicut aliud quodcunque morborum contagium, in se ipso, sub infausta rerum positione, praeparasse; sed istarum concursus, in aliis non rarus, quoad variolas, morbillosque in maxima terrarum parte tam inauditus appellari potest: ut hodierna quoque tempora nobis populos hoc a flagello *Europaeorum* ante adventum necdum multatos ostendant. Hujus vero contagii indolem nec hariolando quidem attingimus; nec extremorum evolutio vasculorum, nec certum glandularum variolosi virus secretioni dicatarum Causae.

systema nobis arridet; pejusque hypothesis de *putrida* illius natura, quam ex quo haec derivatur, olet. Subtilem, aut fixam viscidamque hanc dicere nil juvat materiam. *Vehiculo*, quod ignoramus, sed in *aere* communi non semper contento aut praesente, ut, sine proximo contactu, aut insitione, in alios transvehatur, haec indiget; ac ubique *dispositio*, cujus iterum nos conditio latet, in homine requiritur. Extrema lymphaticorum oscula, sub datis conditionibus, hoc, sicut aliud quodcunque contagiosum, virus, non aequali, nec certa satis celeritate, incauta recipiunt, conducunt; atque tum cutis externae, tum oris, narium, pulmonumque amplissima superficies, atmosphaerae hoc ipso impraegnatae, ac rei cuicunque eodem infectae patet quidem, sed ad *secundae* infectionis effectum vix unquam venenum perducit (§. 327.).

Quid variolarum sub certis constitutionibus nunc infrangat, nunc augeat pericula; hoc, nisi a *febris*, aut *dominantis* epidemiae huic exanthemati conjunctae natura, et a peculiari aegrotantis dispositione dirigatur, non minus, quam specificam contagii indolem, ignoramus. Hoc ipsum certe diversitatis tam insignis in se rationem non continet; eademque

va-

variolarum, ex quacunque demum, aut maligna, aut benigna pustula desumpta, aliisque inserta materia, benignam huic, malignissimamque illi, aegritudinem communicat. Quid hominem adultum, quid certas personas, familias, ad graviorem ex variolis morbum disponat, id forte ex majori cutis aut resistentia, aut laxitate contraria subinde pendebit; sed aliorum certe exanthematum, metastasium, inflammationum ex hac pellis conditione non adeo diriguntur pericula, et quod tenerior cutis apud infantes constitutio explicare videtur mysterium, hoc sensibilitatis majoris in iisdem obfuscatur ratione. Nec major abscessulorum in cute numerus majorque istius inflammatio rem dirimit omnem. Benignae sunt non raro, quae confluunt, copiosissimae licet, in cute non parum inflammata, variolae; cum non multae interdum, hinc inde dispersae, ac solitariae pustulae vim artis eludant. Multae interim, praeter febrim dominantem, variolarum pericula augere possunt causae, ac major irritabilitas, dentitio praesens, vermium copia, scrophulosa imprimis dispositio, cachexia, aliaque aegritudo quaevis, instans pubertatis periodus, praegnationis, puerperii status, calor lecti, methodus sudorifera,

aut et frigus incaute nimis admissum, etc. suam hic symbolam conferunt; quin igitur vel perfectissima quemquam a periculo ubicunque munire queat sanitas, aut ratio vivendi.

Prognosis. §. 336. Ex ipsa variolarum descriptione (§§. 331. — 334.), quo demum ex fonte prognosis hoc in morbo haurienda sit, non difficulter eruitur: ut quae pro ratione *epidemicae constitutionis* aut *febris* conjunctae, pro *aetatis*, *subjecti*, *symptomatum* ac *variolarum* ipsarum diversitate, quamplurimum differre observatur. Cavendum est interim, ne ex uno modo signo, si caetera non respondeant, conclusio ducatur; ac ipsa demum prognosis fundamenta non sine certo ad *causas signorum* respectu ponantur oportet.

Febris *nervosae* in variolis quid portendat societas, vix opus est exponere, valentque jam adducta hac de febre (§. 93.) prognosis momenta. Sed et ipsa, si fortius quem invadat, *inflammatoria febris*, imprimis sub initio neglecta, non parva rerum inducit discrimina, ac in *tertio* variolarum stadio (§. 331.), vel sola jam aegrotantem suffocat (§§. 119. 331.); vel, in *nervosam* conversa (§. 119.), non inferiora hac ipsa peri-

cula inducit. Similia de *gastricae* opportunis auxiliis non curatae febris complicatione dicenda sunt. A catarrhalis aut rheumaticae materiae cum variolis nexu, eruptio istarum praepediri, ac, praeter multa oculorum, faucium, pectorisque incommoda, suppurationis opus labefactari, ac secretiones perturbari observantur. A dentitione, ac a vermibus, convulsiones multae, aliaque non raro excitantur incommoda. Scrophulosa in variolosis dispositio tum exanthematis efflorescentiae, tum pustularum maturationi obest; ac funestas, morbo jam superato, metastases, obstructiones viscerum, articulorum, ossiumque vitia praedicit.

Quod *aetatem* attinet, excepta primae nativitatis, ac dentitionis periodo, infantilis ac puerilis aetas, sensibiliori licet ac proniori in convulsiones nervo dotata, variolas tamen, alio nisi morbo correpta, prae adultis felicius superare observatur; magna aegrotulos materna ad ubera, nisi labiorum fauciumque variolae obstent, solatia exspectant; ac cicatrices a variolis reliquae facilius, quam in illis, delentur. Quo tempore pubertas, ac prima puellis menstrua imminent, majora plerumque a variolis pericula timentur. Similia de cessan-

tium apud mulieres menstruorum periodo dicenda sunt. Majora senes hoc a morbo pericula circumdant.

Ipse *aegrotantis habitus* ad benignam vel malignam variolarum indolem quam plurimum, sed ignotis saepe legibus, contribuit. Sanissimos interdum homines, funesto hinc inde aut constitutionis propriae, aut familiae jure, ab hoc morbo magis, quam alios, et quovis quidem tempore, multari, jam diximus. Major solidorum, imprimis vero cutis, laxitas, aut densitas, siccitas nimia, debilitas, robur magnum, plethora, sensibilitas, irritabilitas insolita, variolis saepe contraria observantur. Scrophulosa imprimis, tum alia quaevis morbosa, ut podagrica, rheumatica, scorbutica, aegrotantium dispositio, ad pejores non raro variolas, lege interim non ubique constante, nec sub funestioris epidemiae periculis, inoculationis beneficio aequiparanda, conducunt. Non inaudita interim ex ipsis, naturalibus adeo, variolis salutis dubiae aut vacillantis, vel et chronicarum affectionum, in meliorem habitum, ac in sanitatem florentem, permutatio est.

Sed sub tanta praedictionum medicarum ex proposito hominis aegrotaturi habitu, incerti-

tudine, major *symptomatibus* conceditur auctoritas. Ex attenta hinc Medicorum observatione, non pauca, quae prognosin ex istis concernunt, habentur momenta. Quo diuturnius nempe stadium *invasionis* est, dummodo causa non in languore, ac praepediente efflorescentiam phoenomeno (§. 331.), consistat, eo mitiores; — quo brevius vero illud erit, eo pejores variolae exspectandae sunt. Interim et in his subinde locum exceptio habebit, ac citius interdum benignae, recto vero tempore, licet rarius, malignae expelluntur. Fortiores hoc in stadio turbae, lumborum ac epigastrii dolor magis intensus, malignas saepe, aut confluentes saltem, plerumque, — sed certe non semper (§. 331.), ac minime cum ex saburris, aut plethora nascantur, variolas annunciant. De symptomatum, quae *nervosam*, *inflammatoriam*, *gastricamque* febrim comitantur, significatione, jam praecipua retulimus. Convulsiones infantibus, nisi ex dentitionis opere, aut a vermibus nascantur, raro periculosae, ac benignum saepe morbum, si proxime expulsionem completam praecedant, et hac facta dissipentur, indicant. Diarrhoea invasionis sub stadio salutaris, nisi eruptionis tempore cesset, aegrotantes praeci-

pitat. Sudores apud adultos fortiores, ac vix coercendi, graviorem in illis morbum praenunciant; ac quo citius salivatio ingruit, quo difficilius screatio ob tenacitatem absolvitur, aut quo citius illa supprimitur, eo major confluentium, ac, caeteris paribus, malignarum, metus est. Fortiora sub incipiente morbo deliria, nisi comparentibus pustulis dissipata, *encephalitidis* timorem incutiunt.

Ipsius vero *exanthematis* consideratio, illam symptomatum non parum illustrat. Quo magis etenim, variolis ad cutem comparentibus, tum febris, tum alii dissipantur irritationis effectus; — quo minor simul ad faciem pustularum permanentium prorumpit numerus; — quo amoenius hae florescunt, ac solitarios quasi in cute furunculos sistunt; — quo melius vesicula in apice istorum repletur et aequaliter magis distenditur; vel quo magis, sub confluentibus licet variolis, hae ipsae tamen communi sub tegmine assurgunt; — quo constantius ubique vis vitae in expellendo ac maturando exanthemate occupatur; — quo evidentius apud adultos sudores moderantur, ac in morbo graviori, quo facilius salivatio apud illos succedit: — eo felicior rerum aspectus; — et quo magis ab his receditur, eo

pejor aegrotantis hoc secundo in stadio versantis positio esse censetur.

Majora vero *suppurationis* sub stadio ex habitu variolarum judicia feruntur. Quod si nempe abscessuli quotidie augentur, suoque cincti halone maturescunt, albescunt, flavent, ac tertia, quartave hujus decursus, — totius vero morbi undecima fere die rumpuntur: tunc naturali res ordine procedit, nec malignitatis symptomata succrescunt. Aliter eventus se habebit, cum aut *abnormes* magis (§. 332.), non modo paucae hinc inde, sed fere omnes, comparent variolae; aut cum cruditatem liquor in pustulis contentus fere nunquam deponit; sed variola pallescit, aut livet, aut corrugatur, ac mollescens, indolensque fere protinus concidit; cum tumor partis intermedius disparet, nec ad manus, aut pedes redire observatur; cum, sub febre non inflammatoria, haemorrhagia narium, imprimis *renum*, aut alia, copiosa, prorumpit; vel cum maculae purpureae, sublividae, vibices, petechiae variolis interspersae, nec solo tamen febris ab impetu, aut a gastricis saburris, 'ac vermibus derivandae, — aut cum suppuratis quodammodo, malignis variolis, novae pustulae, furunculi, locis intermediis copiosius

exsurgere cernuntur: tunc maximo aegrotans periculo exponitur. In genere, *octava* fere dies in *discretis* aut non malignis, — *undecima* vero in *confluentibus*, quae cum *nervosa* incedunt, vitae prae aliis minantur, et summa ex suppuratoria febre, ex facili ad nobiliora metastasi, et ex instante suffocatione, pericula agnoscunt: quae interim vitae discrimina in *malignis* ad vigesimam usque diem, ac ultra, extenduntur. Factam jam ad interiora metastasin inquietudo, anxietas, sopores, pervigilia, deliria ferocia, dyspnoea, raucedo magna cum dyspnoea fauciumque dolore summo ac spasmis indicabunt. Diarrhoea hoc in stadio infantibus, quemadmodum adultis salivatio, nisi vires illa exhauriat vel inflammationis, aut intestinalis jam gangraenae effectu prorumpat, sub confluentibus imprimis variolis, egregie conferre observatur.

Non minus a paucis, quam ab innumeris ad cutem pustulis, variolosa deletur dispositio. Sed a *discretis* adeo variolis non minus, quam ab infami *confluentium* dominio, si nervosae febris illae connubio inquinentur, longa et difficilis reconvalescentia exspectetur oportet. Superati jam morbi effectus tristesque in multis reliquias jam supra (§. 327.) recensuimus.

Cura prophylactica.

§. 337. Variolosi virus *specificum* ignoramus, et quaecunque in avertendo illius impetu laudata fuerunt *prophylactica*, *corrigentia*, haec a benignissimarum, sine istis, quotidiano certe, variolarum exemplo, auctoritate spoliantur. Est quidem certa vivendi methodus, sunt certa artis auxilia, quae, cognita aegrotantis, ac epidemici morbi natura, futurae febris potentiae opponi, ac infestos variolarum effectus quodammodo infringere valebunt: sed varia ac sibi contraria haec erunt, pro diversa regnantis morbi indole, subsidia; atque ex iisdem, quae aliis sub morbis conducunt, principiis petentur. Hinc sub inflammatorio vigentis epidemiae charactere, a vino aliisque utiliter abstinemus irritantibus; aut in plethoricis venaesectionem ac vegetabilem imperamus diaetam; sub gastrico morborum genio, illis, quae saburris generandis favere possunt, valedicimus prudenter; sub nervosa dominantis aegritudinis indole, pathematum deprimentium, ac illorum, quae vires exhauriunt, ac nervis insidiantur, cum successu fugimus actionem; verminosam, de qua constat, progeniem eliminare, debilitatem corroborantibus erigere, densiorem cutis texturam balneis relaxare studemus; etc. Sed *nemo sa-*

nior, quam sanus esse potest; ac saepe, qui ad morbum se *praeparat* futurum, hic victas huic manus cedit, ac ineptissimis in absentem, nec cognitum satis, hostem invehitur auxiliis.

Ex istis apparet, nos parum satis boni, multumque interdum mali, a quavis ad morbos *praeparatione*, nisi ob praesentem jam aliam salutis laesionem suscepta, exspectare; nec laudati a pluribus mercurii, nec antimonialium, aliorumque tum interius, tum quoque exterius variolis praemissorum virtutem nobis magis arridere. Persaepe quidem porrectis hujus naturae remediis benigna successit variola; sed et sponte haec multis succedit, ac sub media malignarum epidemia, aegrotantium non pauci hoc a morbo, naturae magis, quam artis beneficio, sat benigne tractantur. Sat obscurae saltem in multis ad ejusmodi remediorum usum perducunt indicationes; neque dissimulandum videtur, medicamenta, quae agendi vim possident, nisi bonos, — vix non ubique malos producere effectus.

Vel praesentem jam morbum, immunis contagio phlegmonis adinstar, mox resolvere, suppurationis vero periculosum in multis decur-

sum praevenire studuerunt alii. Ac ipsa quidem natura non omnes, quas ad faciem protrudit, pustulas in abscessulos maturare consuevit (§. 331.): suntque non pauci, quibus, inserto variolarum pure, modo febris atque *solita* variolarum symptomata, nec tamen ipsa variola, licet eandem, ac ab ista, securitatem sic acquisivisse viderentur (§. 231.), prorupit; ast vero desiderabilem hunc artis effectum necdum experientia confirmavit; ac major variolosi virus in cutem nisus videtur, quam ut alio, quam naturae ipsius arcano, per hanc ipsam, sine abscessu eliminari, vel sine magno tanti conaminis periculo suffocari queat.

Majoris omnino momenti proposita ab aliis variolosi virus *exstirpatio* foret: atque cum ex contagio hoc ipsum originem aliunde trahat (§. 335.), ejusdem fontem exsiccari, ac omnem infectionis occasionem a civibus avertere, consuluerunt. Quod si vero cum de populo a quovis alio per naturam separato, nec ulla vel commercii vel aditus alieni ratione, cum infecta natione devincto loquamur, contradictionem non involvat propositio; fateamur tamen, pro hodierna Europae constitutione, tam insigne a legibus beneficium vix posse amplius

cum aliqua felicis eventus probabilitate exspectari.

Generalia de cura.

§. 338. Ad ipsius igitur jam praesentis morbi pertractationem nos accingimus; ac pro varia, quae illum comitatur, febre variam esse medendi methodum, nemo est, qui non intelligat. Summam haec in regnantis morbi characterem, ac in ipsius aegrotantis constitutionem, a Medentibus attentionem sibi exposcit; quibus semel detectis, non tam exanthematis, quam febris, a qua hoc ipsum dirigitur, cura nobis assumenda est. In genere igitur hic omnes, quas in Libro *de febribus* tradidimus, artis regulae valebunt, et a recta istarum observatione, dummodo primis jam morbi principiis opponantur, variolarum simul ipsarum medela, ac rerum summa dependet. Fatendum est interim, justam variolarum pertractationem non fere prius, quam cum introducto, ac ad majorem perfectionem evecto *inoculationis* opere, frigidioris aurae in variolosos beneficia melius innotescerent, fuisse rectius intellectam; ac aeternas huic operationi, si vel tota aboleretur, ob hoc ipsum grates deberi. Quamvis etenim acuti, cum caloris incremento incedentes, morbi vix

non omnes temperato in aere facilius, quam in alio superentur, ac ipsorum pars magna exanthematum a calidiori exasperetur regimine: est tamen variolarum illi fere proprium, ut, vernalis quasi floris exemplo, qui sub nive virescit, ac sub majori solis incendio collabitur, exanthema illud frigidiori sub aura felicius florescat, et ab aucto quovis calore fatales aegrotis rapiatur in ignes.

Nec tamen igitur reticendum hic erit, hanc ipsam de aurae liberioris ac frigidae in variolis beneficio observationem Medicos non paucos in contrarios primis errores praecipitasse, mortemque ex incauta debiliorum ac vitali calore non abundantium, aut forte malignis (§. 332.) variolis correptorum hominum expositione, ac impedito per admissum frigus transpirationis beneficio, non raro derivandam fuisse. Saepius forte nunc, quam alio quovis fere tempore, catarrhalium, rheumaticorumque symptomatum variolis miscetur caterva: quae certe ex rigidioris ac delicatulis insolitae aurae frigidioris et humidae admissione originem frequenter repetit. Sub febris impetu in primo hujus morbi stadio majori, calor utique nocet; sed expulso semel exanthemate, ac nequidquam excedente naturae vigore, hunc i-

pſum incauto ſub frigore extinguendo, aliud certe non facimus, quam quod depoſitum jam in cutem venenum ad viſcera repellamus, atque tum debitam puſtularum praepediamus ſuppurationem; tum ad futuras a morbo metaſtaſes viam ſternamus, atque, pro leviori forte morbo, millenis ſubjectam incommodis vitam aegrotantibus praeparemus. Verum eſt, per calidam ruſticorum in variolis methodum infantes non paucos quotannis mactari: ſed quae *plebis conſenſu* gaudet in morbis popularibus ratio medendi, haec non tam vano ubique, quam plures contendant, nititur fundamento; ac ſub certis epidemicae conſtitutionis poſitionibus, oportet hanc ipſam ſe plurimorum in oculis feliciori eventu potiorem oſtendiſſe. Atqui eodem, ex quo mortem nunc bibunt, ex poculo, ſub alia febris conditione (§. 94.), vitam plurimi cum vino hauſerunt; ac nemo prudens, cum *cordialia*, ut vocant, interdum indicari fatetur, tepidiorem puriſſimamque hic auram prae frigida profuturam negabit. Similia de *victus* ratione, non ubique certe eodem cum rigore dictanda, dicenda ſunt (§. 94.).

Cura var. inflammat.

§. 339. Cum igitur ex febris potiſſimum

natura consilia petenda sint; illi primum, quae vel epidemiae ex genio, vel aegrotantis ob indolem, *inflammatoriam* constituit, attentionem concedamus.

Ac ea quidem variola, quae benigna, et sine febre conspicua incedit, non alium, quam in ipsa natura, ducem requirit. Vix lectum cum hac petunt rusticorum proles; et in aere liberiori ac frigidiusculo versantes, vim morbi eludunt: cui, sub solicita nimis parentum cura, et intempestivo conamine artis, ex ditioribus non pauci succumbunt. Hic igitur a lecto puer, donec variolae prorumpant, arcendus; ludisque aetati propriis, liberiori sub coelo, aut in amplo sanoque cubili, recreandus est. A carnium, rerum calefacientium digestuque difficilium; usu nunc abstinendum, — quo vero tempore exanthemata efflorescunt, a gelidiori saltem aere, et a pluviis aegrotantes defendendi; ac si quaedam nunc debilitas id jubeat, vespertino imprimis tempore, lectulo maturius committendi, nec tamen stragulis hic obruendi, sed concesso uberiori, acidulo, gratoque potu reficiendi, ac matutino iterum tempore sibi ipsis committendi sunt: donec, absoluto suppurationis stadio, imprimis si plures paulo variolae cutem defoedave- Levioris;

rint, leviter purgans ex manna remedium, quo metastases praevenimus, facta jam *exsiccatione* hinc inde, si videatur, repetendum, praescribamus. Interdum vix morbum sistunt variolae, ac medicam hinc opem nec ullam quidem sibi exigunt.

Gravioris. Quod si vero cum *inflammatoriae* febris evidentibus satis variolae incedant symptomatibus (§. 116.), tunc singulae, quas in eadem pertractanda jam exposuimus, regulae (§. 120.), vel quovis sub stadio, observandae sunt.

Sub stad. inv. Comparentibus hinc *primi stadii* variolosae hujus febris symptomatibus (§. 331.), omni molimine interdiu a lecto arcendi, aerique libero, frigidiusculo, ac sicco, committendi sunt aegrotantes: qua quidem methodo, cum debita interim cura, *ne quid nimis*, ac ne insueto, sensibilique frigori, aut sub mediis sudoribus gelidiori vento exponantur, administranda, non raro mittendi sanguinis necessitatem praevenimus, ac nimios in adultis sudores moderamus. Ubi vis major morbi aegrotum extra lectulum versari non concedit, tunc erecto illum corporis in situ, capite nudatum, minimeque tegumentis obrutum, teneri oportet.

Quod

Quod si vero de plethorico, juvenili, robusto agatur homine; si pulsus pleni, celeres, ac duri; si respiratio cita, laboriosa, facies rubra valde ac tumescens, oculi turgescentes, rubicundi, cephalalgia, calor ad tactum ardens, — aut visceris inflammati jam signa adesse deprehendantur: tunc sanguin is emissio, sine insigni aegrotantis damno, differri nec per horam potest; sed pro violentia symptomatum habituque aegroti repetenda erit. Utplurimum densa mox crusta obtegitur cruor; ac tantum hic abest, ut *eruptionis* a venaesectione prudenter ac pro virium ratione instituta praepediatur opus, ut certius istâ, pro evolvendis in superficie variolis, ac pro moderando pustularum numero, non habeatur remedium. Infantes quidem aut sopore, aut convulsione, correpti, venaesectionem ubique non adeo perferre observantur: sed sub magno arteriarum motu, ac evidenti inflammatoriorum symptomatum apparatu, nec in his quidem sanguini parcendum; sed hirudinibus ad aures, nuchamque positis, ejusdem portio aetati respondens educenda, ac in convulsionum casu, ob insignem in parvulis sensibilitatem, ad aequam opii dosin mox descendendum est. Alia vero simul antiphlogistica

hac in febre in subsidium mox vocabimus, atque potus, oxymele, citrique succo et nitro remixtos, in pauca simul quantitate, sed eo frequentius, aegrotis offeremus.

Imprimis vero quae obstructam forte alvum blande solvant, hic eximie conducunt remedia; ac non modo clyster emolliens, antiphlogisticus, sed cum forte saburrae abdomine latuerint (§. 340.), et serum lactis tamarindorum pulpa remixtum in multis indicantur. Nec tamen ideo diarrhoeam hac variolarum in specie sine ratione excitare; viresque vitae in cutem directas, ad intestina divertere conveniet: sed sub morbo simpliciori, nec *gastrico-inflammatorio*, clystere alvum quotidie eluisse sufficiet. Quae infantes hoc sub stadio diarrhoea saepe corripit, ea, nisi vires nimia prosternat, quo in casu opium cum emulsione Arabica (N. XV.), vel et lac vaccinum cum infusione radicis petroselini remixtum, quam optime conducit, cohibenda non erit.

Fomentationibus emollientibus ac pediluviis extremitates inferiores hoc in stadio fovere, laudarunt, itidemque vituperarunt eximii in arte medendi viri. Primi quidem, hoc genere auxilii cutem a facie longinquam emolliri,

sanguinis ad pedes impetum revelli, ac majorem variolarum numerum ad hos ipsos magis invitari, contendunt; alteri, proprias variolis leges esse, ac ad partes, quae humescunt, hoc exanthema difficilius efflorescere, observarunt. Ipsa certe facies, ac manus, quae aurae frigidae a juventute adsueverunt, prae aliis corporis partibus obsidentur variolis: at si frigus moderatum, ac aliquam in cute resistentiam, variolarum eruptioni non tam obesse, quam eandem promovere observemus; videri posset, ex fotu partium, variolarum ad has ipsas explosionem arceri magis, quam in caeterarum beneficium invitari. Haec tamen si ita essent, adultorum variolae, quod suspicati sumus (§. 335.), ex causa longe alia, quam ex majori cutis densitate, periculum acciperent; et ex hoc ipso, balneorum tepidorum, a nobis ipsis ad praeparandam tenaciorem apud adultos cutem commemoratorum, laberetur auctoritas. Attentior hanc in rem Medicorum animus has lites componet, nec tantus certe pediluviorum vel aliis in morbis observatur effectus, ut certam iisdem de frigoris in variolis inflammatoriis utilitate observationem, incerto ex revulsionis lege fructui postponere debeamus. Fatemur in-

terim, nos tam insigni in exanthematibus remedio, ac *balnea* sub certis rerum conditionibus nobis offerunt, ob facilem his in experimentis ambiguitatem, non posse penitus ac ubique renunciare; ac licet haec ipsa in variolis cum inflammatoria febre junctis rarius indicari credamus, est tamen, ubi fomentationum tepidique balnei tum ratione, tum experientia confirmetur usus; nec certe in atmosphaera pluviis licet continuis referta, malignam illae undique naturam assumunt; nec ad linguam, nec ad oris cavum, quae continuo rore *madescunt*, variolarum idcirco minor, quam ad loca corporis *sicciora*, proventus observatur.

Majora hoc in stadio ex *rubefacientibus*, *vesicantibus* ad suras positis exspectarunt beneficia, quam nos in variolis *inflammatoriis* ab irritante hoc auxilio, et ab incerta nimis revulsionis hoc ipso obtinendae lege, promittere audeamus.

Nimium hoc variolae *inflammatoriae* in stadio, et ex specifica variolosi virus irritatione, non ex saburris, pendentem *vomitum*, apud adultos plethoricosque homines venaesectio sopit: quae, si locum habere non videatur, haustus antemeticus, clysteres, fomentatio

emolliens ac anodyna epigastrio imponenda, vel ipsum subinde opium, indicantur.

Convulsiones, pro varia causarum, quae easdem producunt, conditione, adaptata istis, interdum plane nulla, requirunt remedia. *Faucium vero dolor* linctu mucilaginoso, humectantibus, cataplasmate emolliente, sanguisugis, — aut, si febris sic jubeat, venaesectione aliisque in cynanche commendatis (§. 178.) moderatur auxiliis. In plurimis, hic, facta variolarum explosione, vel sponte imminuitur. Caetera hujus stadii symptomata ad easdem, ex causis et febris natura petendas, leges pertractentur oportet. Superaccedens aegrotanti narium haemorrhagia, nisi viribus minetur, supprimenda non est.

Nisi, absoluta jam variolarum ad cutem expulsione, febris ipsa et graviora illius symptomata remittant (§. 331.), sed manifesta inflammatoriae febris, aut localis adeo inflammationis phoenomena compareant: tunc venaesectio, pro virium ratione ac symptomatum ferocia repetenda, in isto non minus, quam primo in stadio, cum antiphlogisticis remediis, clysteribus, etc. indicatur. Ipse pustularum vel in facie praesentium, sic numerus ad pauciores ac perfectas magis variolas Sub stad. erupt.

reducitur. Hoc rerum sub stadio frigidiuscula iterum aegrotantibus aura, ac erectus corporis extra lectum situs conveniunt. Quae alvum copiosius hic laxant, nisi complicata sub morbi natura (§§. 340. 341.), indicari non queunt remedia; solusque clyster, quo intestina quotidie eluantur, sufficiet. Si ex majori cutis irritatione, inflammatoriis nervosa superaddantur symptomata, inquietudo, vigiliae: tunc, depleto jam quodammodo venaesectione, sanguisugis, vasorum systemate, sub confluentibus imprimis, inflammatoriae licet naturae, variolis, ad aequas *opii* doses recurrendum, nec tamen alvi per clysteres evacuatio negligenda est. Vesicantium applicationi nec hoc in stadio, ob dictas jam rationes, favemus. Eximia sunt potus acidiusculi, copia tamen non gravantis, sed saepius repetiti, beneficia. Acida mineralia hoc saltem in stadio necdum indicari putamus.

Sub stadio suppur.

Sub periculoso *suppurantium* variolarum stadio, major in singula Medicorum attentio, ac cita medela requiritur. Virium vitae hic ratio habenda est quidem; nec, sine aliquo naturae impetu, copiosi imprimis abscessuli ad maturitatem perveniunt: quod si vero major, quam par est, febris hic urgeat; pulsusque,

quos tamen existens ad carpum tumor facile mentitur minores, tam pleniores, quam duri ac vibrantes tanguntur; — vel si inflammationis localis ad fauces, cerebrum, pulmones, aliaque ad viscera, symptomata compareant: tunc, sine temporis jactura, ad venaesectionem recurrere, eamque, pro illorum vehementia, repetere oportet. Ubi copiosae et pure jam maturo ac subflavo turgentes variolae tensionem augent, ad hanc ipsam moderandam non minus, quam ad praepediendam subjectae cutis erosionem, ac ut resorbendi puris avertamus pericula, ad apicem variolas frequentius aperire, ac effluentem spongia, lacte tepido et aqua madefacta, abstergere materiam, licet haec a pluribus non approbentur consilia, et nos solemus. Nascentes forte, easque duriores, irritantes variolarum crustas emolliente fotu obtegimus; nec tamen unguentis, quae ad variolarum exulceratarum, ne foedam cicatricem inducant, pertractationem, ex pinguium classe, commendantur a multis, tam facile fidimus: sed frequens ulceris cum tepido lacte et aqua abstersio, quod ab arte pendet, auxilium praestabit.

Nec sola tamen hujus stadii turbas venaesectio interdum sedabit; sed insignis ex tam

copiosis abscessulis in cute irritatio, inquietudinem, dolores, ac vigilias continuo augere, ac incommoda, quae sine divino *opii* auxilio sedari non queunt, excitare consuevit. Hoc igitur sub rerum statu, qui non paucos ad nonam, undecimam, vel tardiorem morbi diem, per spasmos, convulsiones, ac alia, quae ex his pendent, symptomata, praecipitat, unicum fere ex *opio*, sat magnas ad doses porrecto, auxilium habetur: quod certe remedium, licet sudores febrimque ipsam augere, salivationem, ac alvum cohibere accusetur; sub angustissimis aegrotantium rebus, sacram Medicorum anchoram omnino constituit, et ad noctem imprimis, vel frequentius interdum, sub repetito clysterum usu, porrectum, ex orci faucibus non paucos eripuit.

Quo vero tempore jam crustis obtegi variolae incipiunt: hoc, et sub clausa forte per opium alvo, ingens evacuantium blandiorum, ex tamarindis, manna, in sero lactis solutis, vel refractis tartari emetici dosibus haustu salino susceptis, petetur subsidium. In leviori quidem morbo, ac sensibili virium vitalium defectu, haec ipsa non indicantur remedia, ac excitatam forte a vi morbi diarrhoeam nimiam ac viribus inimicam, opiatis hanc, aut

lacte moderari oportet; sed sub gravioris *suppuratoriae* febris impetu, ac majori a metastasi iniqua timore, confirmatum ab experientia auxilium purgantia, ac lenia diuretica nobis offerunt, atque ea potissimum indicantur, ubi salivatio in adultis suppressa est, ac faciei manuumque tumor cum febris augmento subsedit.

Cum ex suppressa salivatione, vel spissiori muco in faucibus collecto, istarum oppletio, deglutitio difficilis, ac suffocationis forte metus instat; tunc, si ex inflammatione haec ipsa succedant, venaesectio, hirudines ad collum, ac demum vesicans sub mento applicandum, conducunt. Si vero tenacior pituitae in gutture collectae natura haec pericula inducat, tunc praeter institutas in fauces ac nares ex infuso sambuci aut salviae cum oxymele remixto injectiones, ac resolvens pituitam collutorium, refractae kermes mineralis, aut tartari emetici doses, aut, si ex mora discrimina instent, haustus, aut pulvis emeticus, cum fructu porriguntur.

Interdum vero sub hac ipsa variolarum suppuratione, febris naturam, quam *inflammatoriam* huc usque ostendit, in aliam, seu ex ista et *nervosa* complicatam, commutat: hoc

in casu, nec depressa nimis vitali irritabilitate, mineralia imprimis, aqua multa diluta, ac syrupo edulcorata conducunt acida (Num. XXXVI.) Sub majori in febrim *nervosam* dispositione conveniunt remedia inferius (§. 342.) commemoranda: Peruvianus prae aliis cortex, qui tamen inflammatoria morbi praedominante adhuc indole vix sine damno praescribi potest.

Quod ad palpebras hoc sub stadio frequenter occlusas attinet, has quidem, nisi dolorem simul aegrotus ac ingentem in oculis ardorem accuset, committimus naturae: hoc vero ultimo in casu, cum decocto malvae, aut lacte tepido fovere oculos, ac, separatis sine impetu palpebris, paucas istius, aut materni lactis guttulas instillare, aut per syphonem subtilem injicere, acresque sic lacrymas eluere conducet.

Vel nulla interim hoc etiam sub stadio remedia juvabunt, nisi summae tum atmosphaerae, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritati studeatur. Hinc tum lintea hic saepius, tum apertis fenestris aer ipse, mutanda sunt; ac licet hujus torrenti aegrotans exponi sine damno non possit, necesse tamen est, ut calor omnis ab isto arceatur, ac ut,

si modo vires permittant, non frigidiori quidem, sed frigidiusculo in aere per horas, ac erectus teneatur. Aceti vapor per cubile expansus, et quaecunque aeris corruptioni resistunt, hic in opem vocentur oportet.

Quae hoc sub stadio metastases contingunt, has, perspecta atque correcta hujus phoenomeni causa, methodo jam pro aliis exanthematum speciebus ex pelle ad interiora repulsis exposita (§§. 290. 326.), ac pro morbi, qui ex metastasi generatur, diversitate, pertractari conveniet. Quae cultro patent ad externa depositiones, hae cataplasmate, quo citius possunt, maturatae, mox, et antequam vicina corrodant, aperiendae sunt.

§. 340. Si *gastricam* febris variolas concomitans naturam exserat (§§. 100. 333.), quod magis ex dominantis aegritudinis genio, ex aegrotantis ante morbum statu, ex aliorum ab hoc ipso jam reconvalescentium historia, quam ex aequivocis variolarum symptomatibus, eruemus: tunc methodus huic febri opposita (§. 109.) eo usque, donec ad simplicem morbus ipse reductus sit naturam, adhibenda mox erit. Hinc aut sub primis jam variolarum initiis, emeticum, cauta tamen, ac ob Cura variol. gastr.

praesentem jam in ventriculo stimulum, moderata dosi, exhibendum est; aut, si tenacior videatur, quam ut ejici mox possit materia, praemissis pulveribus (N. II.), ac decocto (N. I.) resolventibus, ad tertiam ab invasione diem emeticum differatur. Solutio emetica (N. IV.), quae alvum simul evacuat, hic aliis praeferri meretur, ac toto fere morbi decursu, cum aqua diluta, haec ipsa, aut haustus salinus cum refractis tartari emetici dosibus, nec non serum lactis cum tamarindis coctum, cum fructu porrigentur. Sic quovis non morbi variolosi, cum *gastrica* febre incedentis, stadio, evacuantia ac repetitum adeo subinde emeticum indicari, eorumque usum felici coronari effectu videmus. Non tamen sine omni, ut asserunt, exanthematis respectu hac in methodo procedendum est: atque sub illo, ex evacuatione quidquam fortiori, majora sane, quam in simplici *gastrica*, incommoda, rerumque oriuntur discrimina. Hinc ejecto per vomitum saburrali fomite, ac intestinis cum sale medio, aut potione laxante antiphlogistica (N. XXI.), evacuatis; ex refractis tartari emetici cum haustu salino portionibus, ex seri lactis tamarindinati pro potu porrecti, atque ex repetito

clysterum usu, potissima obtinentur hoc in morbo auxilia. Cessante symptomatum gastricorum apparatu, quae ex morbo sunt reliqua, haec, ubi simplex ille fuerit, ut talis, — vel, ubi complicatio latuerit, habito ad istam respectu (§§. 111. 112. 341.), solicite pertractentur.

§. 341. Ex dictis (§§. 329. 334. 340.) apparet, variolas non tam simplicem ubique, sed *complicatam* in multis naturam habere; ac inter omnes certe frequentior illis cum febre, quam *inflammatorio-gastricam* vocavimus (§. 112.), — sub pejori vero rerum statu, cum *gastrico nervosa* (§§. 89. 103.), aut cum *inflammatorio-nervosa* (§. 90.) sociatas esse consuevit. Nec raras esse variolarum cum catarrhalibus, rheumaticisque affectibus, aut cum aliis demum aut morborum causis, aut morbis ipsis, complicationes, jam satis monuimus: ut et febris intermittentis cum variolis combinatae non desiderentur exempla. Quid vero sub tot ejusdem aegritudinis mutationibus faciendum supersit, hoc ex aliis hujus operis capitibus, ac imprimis ex illis, quae de febrium complicationibus a nobis dicta fuere (§§. 95. 96. 111. 112.), repetenda sunt. Cura var. compl.

Cura feb. var. nervos.

§. 342. Si febris *nervosa* in variolas dominetur (§. 332.), ac infelici hoc connubio vel incipientis, vel demum adulti (§. 339.) jam morbi pericula increscant: tunc pro febris aut simplicis (§§. 87. 88. 91.) aut complicatae (§§. 89. 90.) ratione, methodus cuivis ex istis adaptata (§§. 94. 95. 96. 111.) eligatur oportet. Nemo quidem in *simplicissima* licet *nervosa* variolis commixta, istarum contagium per sudores difflare, quod in aliis quandoque contagiosis licebit (§. 94.), contendet: sed, quae in variolis, *inflammatoria*, aut *gastrico-inflammatoria* febre stipatis adeo laudavimus, methodum antiphlogisticam, frigidamque atmosphaerae aegrotantem ambientis conditionem: haec certe, sub tanta virium in *malignis*, iisque vel discretis, anomalis, vel confluentibus variolis prostratione, — nisi forsitan sub initio, ob latentem cum *inflammatoria* aut *gastrica* complicationem, non sine manifesto adhibentur aegrotantis detrimento. Ipsa quidem aeris summa ubique puritas requiritur, sed caloris alia hic est ratio: nec certe, qui expellendis, maturandis vix sufficit abscessulis, hunc in debiliori, nec aestuante, sed tremulo, frigescente, languidoque aegroto, — ac vitae pabulum cum illo, extinguemus.

Interdum non tam maligna videtur exanthematis natura; sed, sub febris *lentae nervosae* symptomatibus (§§. 91. 332.), modo vires in illo expellendo, maturando, apud inertes, inedia, haemorrhagiis, evacuationibus forte aliis exhaustos, laxos, pituitososque homines, deficere observantur: atque tum primum, tum alia, quae hoc ipsum sequuntur, stadia lentissime ac vix non sine febre, aut siti absolvi, — gravissima vero ex contagio internis partibus tam tenaciter inhaerente pericula, vix tamen terrifica aspectu symptomata derivare cernuntur. Hoc certe rerum sub statu tum aliquis atmosphaerae, caeterum purioris, tepor tum jura carnium, ac vinum, nec non balnea quidquam calida, vesicantia, rubefacientia, cortex Peruvianus, cinnamomum, contrajervae, serpentariae Virginianae radix, et excitantia in genere remedia indicantur.

Alias in delicatulis, timidioribus, mobilissimisque hominibus, in teneris ac de venustate propria solicitis puellis, eruptio variolarum progreditur tardius; ac ad pellem hae devectae, in eadem haerere, nec satis elevari, nec febris, nec consueta symptomata ab eruptione facta sedari, sed anxie in lecto jactari, spirituque dejecto turbari cernuntur. Hoc quoque

in casu a generosa satis vini portione, a sereno Medentis vultu, ex applicito cantharidum emplastro, brevi tempore malignitatis idea disparet, morbusque communem reducitur in tramitem.

Quotiescunque vero, sub ipsa jam *invasione* ac *eruptione* variolarum, vis vitae deficiens, ac singula *febris nervosae* aut *versatilis* (§. 87.), aut *stupidae* (§. 88) observantur symptomata: tunc deposita tum sanguinis mittendi, tum evacuationis alvinae copiosioris indicatione, ad illa, quae labescentem machinam erigere, et ad sepulti in visceribus infensi virus expulsionem ac maturationem excitare valeant, properandum erit. Ne tamen traditae jam saepius de *fallaciis signorum* doctrinae obliviscamur! atque summopere caveamus oportet, ne a corrupta, aut verminosa abdominis colluvie, vel ab ipsa cruoris copia, *apparens* modo subsit, non vera, *debilitas*: quo certe in *oppressae* potius, quam *depressae* vitalis potentiae casu, excitantia periculum augerent.

Sub stadio invas.

Cognita interim epidemiae regnantis, praecedentium causarum ac subjecti ipsius constitutione, quamprimum funestae febris symptomata (§§. 87. 88. 332.) ingruunt: mox le-

cto

cto aegrotantem committimus, ac in puriori quidem, sed frigore non contraria atmosphaera, majoribus a suscepto veneno turbis, ac languenti vitalis principii reactioni succurrimus solerter. Hinc fortiori mox extremitatum frigori frictionibus, tum calidis istarum, atque tam siccis, quam aromaticis cum vino fomentationibus resistimus; insequentes forte lipothymias potu tepido, aromatico, ac repetitis vini generosi, aut alcali volatilis, aetheris vitriolici cum aqua cinnamomi remixtis portionibus, dissipamus. Vomitum effrenem summosque ventriculi, lumborum cruciatus, diarrhoeam immoderatam, indicata jam (§. 339.) methodo, ac injecto clystere compescimus. Si tremores, subsultus tendinum, aut verae tandem ac praematurae, saepiusque redeuntes apud infantes praecipue convulsiones hic terreant: tunc *zinci* flores, puerulis unius, triumque annorum ad *grana duo*, — a tertio vero aetatis anno, usque ad decimum, ad *grana quatuor* omni bihorio porrigendi, ab experto nuper laudati sunt Viro; nec minus opium sub nimio convulsionis impetu, ac sub pulsu exili, sed duro, inaequali, sub tremore ac tendinum subsultu, moschus, adhiberi merentur.

Quod si vero debilitas, ac stupor sensuum

magis, quam istorum perversitas, ac impetuosae nervosi systematis turbae observentur: tunc ad corticem mox Peruvianum tum ore, tum apud infantes morosos ano ingerendum descendimus. Nec minora ex vesicantium, sinapismorum applicatione, et ex camphorae vinique usu, subsidia impetrantur.

Sub stadio erupt.

Ad secundum sic morbi stadium aut citissime, aut tardius interdum pervenitur. Eaedem hic et ex febris natura petendae indicationes manent. Quod si nempe, ob vim vitae deficientem, variolae in cute sepultae vix prodeant, ac lividum mox colorem, aut cinereum fere aspectum assumant: tunc largis Peruviani corticis dosibus, serpentariae Virginianae radix aut camphora superadditur; ac vini portio, non exigua nimis, conceditur assuetis. Simplex interdum croci infusum, aut saturatior illius tinctura eximie conducit. Si ob vigentem cutis forte spasmum variolae retardent, tunc pulvis *Doweri*, flores zinci, opiumque ipsum, in opem vocentur. Si diarrhoea hoc in stadio vires ultro consumat, tunc emulsione Arabica cum opio remixta, radice columbo, aut lacte succurrimus tepido. Nec in solo diarrhoeae casu, *lactis* in attollendis variolis usus hac in specie commendari meretur: ut quem, jam

multos ante annos, puero altiori loco oriundo, ac ob pejorem variolarum, jam protinus collapsarum, aspectum morti vicino, anili consilio vitam evidentissime servasse novimus, quam expertior licet Medicus servari posse admodum dubitaverat.

Sub tam lento maturationis opere, ichor magis, quam pus bonum, in variolis tum discretis, ac anomalis vesiculosis, tum praecipue confluentibus, nervosa febre stipatis, praeparatur; ac ab istius demum actione (§. 332.) *suppuratoria* illa, ob millenas jam mortes infamis, nascitur, vel potius continuatur, augetur febris. Hoc igitur in casu, si major forte aestus insurgat, acidum vitriolicum vel in potu (§. 339.), vel cum cortice nuptum; — si vero major jam debilitas ac vis minor vitae illud prohibeat, idem cum camphora, aut, quod aliis placet, cum arnica, cortex sat largiter praescribatur oportet. Zinci hic iterum flores, quod ipsimet nos experiri necdum hoc in morbo potuimus remedium, eximie laudantur. Sed, quod experientia diuturna confirmavit, ex *opio* iterum hic saepe est auxilium: sub cujus nempe, atque continuati corticis prudenti usu, tum variolae jam protinus collapsae, nigrescentes, tum quaevis ma- Sub stadio suppur.

ligna, ex nervosa ut videtur irritatione oriunda, saepe extemplo disparent symptomata. Nec vesicantia hoc in stadio, plenae licet pustulis, superficiei superimponi non convenit; atque his ipsis nimia et symptomatica interdum diarrhoea felicissime fuit dispulsa. Camphorae quoque, magnis in dosibus *exterius* adhibitae, atque tum linteis susceptae, tum linimenti sub forma (N. XXXVII.) variolis illitae, virtus eventu confirmatur.

Salivationem difficilem gutturisque mala, eâdem hic, quam alibi (§. *339.*), pertractamus solvimusque methodo. Haemorrhagias hoc periculoso rerum sub statu tum cortex chinae, tum, si depressae cordis vires non obstent, acidum vitriolicum, tum denique alumen, subinde compescunt.

Si gangraenae forte signa in cute compareant, tunc cortex eidem ad leges jam traditas opponatur. Si vero major in parte dolor gangraenam aut praecedat, aut comitetur, tunc opio, vel et simul moscho conceditur locus (§. *136.*)

Infantibus, qui ob glandularum lymphaticarum infarctus hoc sub stadio periclitabantur, praeter dicta remedia, unguentum mercuriale ad pisi magnitudinem, per tres modo

aut quatuor fere dies illitum, quin salivatio sequeretur, profuisse est visum.

In quavis vero specie variolarum, quae ad plantas pedum vix non corneas nascebantur, atque nunc a pure formato extendi, dilatari non queunt pustulae, hae extremos hoc sub stadio dolores, noctesque insomnes, convulsiones inducunt. Hoc in casu cataplasma ex lacte cum pane, vapor tepidus, ac matura abscessulorum sectio, symptomata lenire sueverunt.

Si forte *intermittens legitima* cum variolis coire observetur: tunc, quavis istarum sub specie, ex cortice Peruviano, nisi manifestior variolosae febris pro illa imponat remissio, subsidium habebitur. Sub stadio exsiccat.

Sed in longum sic protracto malignae suppurationis opere, *exsiccatio* pustularum, quo dictum est modo (§. 332.) succedens, aegrotantem a periculo immunem necdum esse sinit (§§. 331. 332.). Potissimum hinc curae in promovenda crustarum separatione ponitur momentum, ac praeter indicatos jam fotus (§. 339.), balnea quoque tepida ex lacte cum aqua egregie huc conferunt.

Collectas forte sub pelle materias purulentas, ossibus imprimis, articulis, vasis majoribus,

viscerumque caveis, vicinis, quam citissime id liceat, sectione aut caustico remedio educere; — continuato vero corticis usu meliorem suppurationem inducere, urinarum imprimis secretionem promovere, ac febris lentae, metastasis iniquae, pericula avertere contendimus.

Reconvalescentia.

§. 343. Non tamen haec semper, ac in quavis variolarum specie iisdem obtinentur beneficia auxiliis; ac diversa in *reconvalescentibus*, pro febris praegressae, ac morbosorum effectuum differentia, ad redimendam salutem requiritur methodus. Nec etenim laudata toties post superatas jam variolas alvum evacuantia remedia, sub majori debilitate quamplurimis damnosa: — sed cum lenta quidem, inflammatoriae tamen indolis aegrotantem consumat febris, instituta hinc inde venaesectio, continuatus antiphlogisticorum usus; — si gastrica forte febris comitaverit, ac ejusdem signa in longum protrahantur, — aut si vires non deficiant, ac alvo morbi reliquiae, per artificialem quasi crisin, educi posse videantur, repetita laxantia; — si major virium prostratio, cortex chinae cum lacte ac blandis nutrientibus; — si vero manifestus ex latente acredine in metastases nisus prodatur, diapnoi-

ca et antimonialia, vel et mercurialia, cum opio interdum commiscenda remedia, decoctum sarsaparillae, guajaci, cum lacte, etc. tum imprimis balnea, vesicantia, setacea, indicantur. Omnibus vero purus, ac rusticanus aer, amicorum consortia, et longa mentis a curis domesticis quies, corporisque, non superiora viribus, exercitia conducunt.

§. 344. Ut a tantis, quas hucusque exposuimus, calamitatibus se defenderent Mortales, praeter varia jam enumerata (§. 337.) tentamina, ad illud tandem se reductos viderunt, ut victas huic pesti manus traderent, et sic quasi daemoni, quo sibi esset propitior, sacrificarent. Cum scilicet benignas nunc admodum, nunc vero malignissimas, ac dira cuivis necessitate imminentes, — unica tamen invasione contentas, populi conspicerent variolas; longo jam antequam *inserendi* contagii innotesceret beneficium tempore, properarunt parentes, ut sub mitioris epidemiae adventu, dilectam mox prolem huic ipsi offerrent, ac minori sic periculo commissam, majori alias committendam, discrimini subtraherent. His curis, ut in rebus humanis solet, mox se admiscuit superstitio, ac *emi va-* Inocul. var.

riolas dixerunt: cum misso ad aegrotantis lectum infante, hic pro certo *obolorum* numero tot sibi variolas, quot nummos pustuloso mercatori offerebat, expeteret. Quod si haec pro suscipiendo morbi contagio non sufficeret methodus, eodem quoque lecto sanum cum aegroto cubare jubebant; ac nemo tunc, *num haec licerent*, quaestionem movebat.

Tam peregrina hinc nunquam apud Europaeos *acquisita per artem variola* fuit; sed regnantis modo epidemiae occasione illam excitare, ac integram contagio superficiem offerre solebant, donec feliciori nobis, ex Asia advecta, methodo, variolosum in pyxide virus coercere per annos, ac morbum, qua tandem aetate, quo vitae momento luberet, evocare addisceremus.

Haec satis jam nota, atque tam facilis, — nec igitur longis hic argumentis, quod ab aliis jam factum est, exponenda methodus, matrum illinc opus, — in Europa mysteriosae quasi artis sub specie tractata, in ipsa, ex qua originem ducebat, parentum in proles pietate, obstacula invenit: quae doctis non modo, sed ex religione, ut videbatur, desumptis adaucta argumentis, vix cognitam Europa expellere operationem minabantur. Sed novae

mox pestis devastationes, ac millena uno ex morbo funera, reluctantes civium novitatibus animos ad nova hac super re experimenta coegerunt: quibus ad arithmeticum haec res calculum reducta, ac insignis in quavis Republica *inoculationis* utilitas evicta est.

Cur vero *artificialis* variola minori hominem, quam *spontanea*, periculo subjiciat, hoc variis dilucidare rationibus Eruditi contendunt. Nos aliam, quam ex actione, quam venenum vulnere susceptum diversam inducit, non sat bene perspicimus. Haec et aliis propria est venenis agendi diversitas; nec major inspiratae, aut deglutitae materiae copia, aut volatilis, aut corrupta magis istius natura, difficilem hunc solvere nodum videntur. *Maligna* licet desumptum ex pustula virus, sub media funestae indolis constitutione, *benignam* tamen, cum vulnere inseritur, plerumque aegritudinem inducit; ac unica contagiosae materiae guttula non minus, quam major ejusdem portio, effectus exserere aequales videntur. Cautior illorum, quibus hic morbus inseritur, delectus, — junioris, qua hoc opus suscipitur, ratio aetatis, — tempus ac caeterae conditiones, huic morbo opportuna magis, — ipsa demum inficiendorum praeparatio (§.

337.), insertas hominibus variolas mitiores interdum producent: sed urgente malignioris epidemiae periculo, tum adulti, tum senes, gravidae non minus mulieres, quam valetudinarii, ac morbo chronicodetenti homines, sine quavis fere, aut cum brevi saltem ad morbum epidemicum praeparatione, inoculationis se experimento submiserunt; ac saepe ex eadem variolas, quas vel sanissimis epidemia *malignas* inferebat, retulerunt *benignas*. In ipso hinc vulnusculo, quo virus idem suscipitur, ac in modo, quo natura hoc ad illud evolvit, ab eo, quo cute integra, per pulmonum stomachique vias, susceptum digerit virus, diverso, benignitatis majoris beneficium nobis quidem latere, nec tamen ideo ex cognitis naturae legibus explicari posse videtur.

Non tamen ideo vel ex insertis variolis *benigna* semper praedici aegritudo potest; nec mortis hinc inde vel ex illis ipsis insecutae exempla desunt. Sed nec ipsi quidem inoculationis adversarii majorem longe ex *naturalibus*, quam ex *insertis* variolis mortalitatem diffitentur: ac si certas forte familias funus unum aut alterum ex istis, rariori certe, absterruit infortunio; ipsa tamen Respublica, ex capto *in magnis* experimento, insignem omni-

no hac ex operatione fructum percepit. Saepius hinc, cum a nobis parentes, num proli inserere variolas conveniret, quaesivissent, consilium quidem inserendi non dedimus; sed propriis hunc morbum filiis inseruimus, et exemplo non minus, quam verbis, proficuam Reipublicae, licet omni periculo non semper immunem, matrum licet voto non ubique respondentem, operationem laudavimus.

Nec idcirco sine quovis legum imperio hanc ipsam in civitatibus, quo lubet loco ac tempore, exercendam esse docet ratio, ac continuata in alios per inoculationem infectionis pericula abunde docent.

Ipsa variolarum *inoculatio*, quae modo cuivis fere genti diverso instituitur, optime tamen recenti vel saltem non corrupta, aut nimis vetusta pustularum maturarum, ac laete benigneque florentium materia suscipitur. Si temporis ac subjecti pro hoc morbo eligendi concedatur occasio, tunc verno imprimis, ac autumnali tempore, in personis alio morbo nequaquam affectis instituenda est operatio. Infantiae periodus, si forte primum a nativitate mensem, dentitionisque epocham excipiamus, opportunius huic operi temporis momentum offert. Pubertatis in utroque sexu termi-

num, menstruationis, graviditatis, ac puerperii statum, prudenter evitamus; atque his demum in subjectis *praeparatione*, ut vocant, nulla indigemus; nec in victu mutatio, quae toties salutem disturbat, nisi paucis ante eruptionem diebus, major facienda erit. Qui ob praesentis alterius morbi incommoda, ob plethoram, vermes, imi ventris saburras, ob cachecticum forte habitum, debilitatem, laxitatem, rigiditatem nimiam, etc. praeparatione indigent, his opportuna cuivis ex istis auxilia mature offeruntur. Sub periculosae epidemiae ingressu paucissimae locum exceptiones invenient.

Sub ipso vero *inoculationis* opere naturalis vel spontaneae infectionis, quamvis id tanti ab aliis non factum sit, fugiatur nihilominus occasio. Cuspide hinc lanceolae aut acus, — vel, sub puris recentis defectu, filo molli ac laneo, aut sericeo suscepta variolarum materies ad brachium, melius utrunque, quo loco in aliis fonticuli ponuntur, — aut ad manus, pollicem inter digitumque indicem, sub epidermide introducitur; ac, sine subjectae cutis laesione, cum imposito cuticulae digito, vel lanceola, vel acus probe abstergitur, aut filus sub illa per nychthemerum firmatur. Nec em-

plastra, nec fasciae tam insonti vulnusculo imponi merentur; nec pinguia sine damno vel quavis a cute feruntur. Qui vesicante epidermidem elevant, aut incisae filum cuti imponunt; hi, oborta, ut solet, his in locis phlogosi, an ex suscepto variolarum viru, an ex cutis laesae ac irritatae effectu haec fiat, ignorant; ac majorem ulceribus hac in parte nonnunquam futuris occasionem largiuntur. Nec etenim amplior hunc ad locum suppuratio variolarum facile quid detrahit vehementiae aut numero, vel talis, ut rite procedant, requiritur excretio. Frigida lavare partem, qua virus sepultum haeret, aut inutile, aut interdum damnosum dicimus; sed subsequenti fortiori hoc in loco phlogosi, eandem cum fructu imponimus.

Multiplex quidem ad plagam, cui virus commissum est, signorum apparatus observatur: sed communis istorum decursus, si modo contagium, quod non ubique contingit, suscipitur, breviter hic exponendus est. In genere *quatuor* fere hic *stadia* inserti veneni cernuntur. Primum, quo sine manifesta ad locum inoculationis irritatione sepultum jacet, ac Medicum futurae actionis incertum esse sinit, venenum; secundum, cum localis in par-

te illa se prodit irritatio, ac eventum operationis probabilem jam reddit; tertium, quo totum jam corporis systema in consensum vocatur, ac *invasionis* (§. 337.) comparet periodus; quartum, quod interdum deesse observatur, quo variola ad partem a vulnere distantem prorumpit.

Stad. irritat. loc.

Jam *altera* post peractam inoculationem die, rubrorum vestigia punctorum, mox vero macula dilute rubra, aut subflava, in multis conspiciuntur; in aliis, post plures modo dies haec ipsa comparent.

Tertia, circa locum affectum pruritus, levis tensio, ac durities occurrit.

Quarta fere die, rubedo, pruritus, ac durities augentur, minimaeque, nec oculo nudo detegendae vesiculae, variolarum *matrum* rudimenta, hoc loco comparent.

Stad. irritat. univ.

Quinta, in multis vero tardiori die, plurium jam pustularum acervus, ambitu rubro, ampliori cinctus, elevatur; axillae, vel et inguina dolent, lassitudo, osteocopus dolor, horripilatio, cui calor intercurrit, faciei color nunc roseus, nunc pallescens, cephalalgia, vertigo, morositas, anorexia, aut cibi desiderium, ac brevis et insolita hilaritas, succedunt.

Die *sexta*, axillae dolor continuat, ac brachii sub motu augetur; lympha tenuis in pustula majori, halone rubro circumsepta, augetur; plures acuminatae, ac supra cutem elevatae, cum ardore ac pruritu exsurgunt papulae; foetor oris ac sordes ad linguam produntur, turbantur oculi; ad vesperas horripilatio calorque alternant, ac in genere primae *invasionis* symptomata (§. 331.), vel jam elapsa, vel hac demum die, manifestantur, morositas increscit, dolores abdominis, lumborum, hinc inde sentiuntur; vacillant pedes, nec auram petere liberiorem aegrotantes desiderant. Stad. invas.

Septima, increscunt magis ac spissescente materia molliter turgere incipiunt majores vesiculae; rubor easdem ambiens augetur, magisque diffusus apparet. Ad vesperas cephalalgia, horripilatio, calor auctus, somnolentia, ac pulsuum frequentia occurrunt.

Octava, febris symptomata, ad noctem somnolentia, inquietudo, calor increscunt; pavores sub somno, stridor dentium, nausea, epigastrii dolor accedunt. Purulentus jam humor vesiculas distendit.

Die *nona*, augetur febris, nauseae, vomituritio, lassitudo ac somnolentia continuant.

Interdum nunc oculorum distorsiones, tremores, convulsio occurrunt; vel anxietas, palpitatio cordis, aut siccitas faucium ac dolor accusantur.

Decima vero, ac *undecima* fere die, subinde tardius, variolae, nisi paucae illae, quae ad locum, cui morbus insertus est, jam sufficiant; ad caeteri quoque corporis superficiem, — plerumque perpaucae, sed verae, et ex quibus aliis communicari contagium non minus, quam a naturalibus potest, — interdum tamen plures, rarius copiosissimae, ac rarissimo certe in casu, ob rationes non ubique manifestas, sat malignae prorumpunt; atque, pro hac ipsa rerum differentia, febris plerumque nunc sedatur, aut plurimum mitescit, ac singula nunc modo, quo dictum est (§. 337.), maturationis, ac suppurationis sub stadio decurrunt.

Magna sic apud plures symptomatum diversitas occurrit: atque febris aut fere nulla, aut pauca, aut sat violens eruptionem praecedit; ac diversam, ut in naturalibus variolis, naturam, vix tamen non ubique benignam, assumit.

Sub tam felici igitur rerum successu, praeter aurae purioris, siccioris, ac frigidiusculae,

jam

jam commendata satis (§. 338.) beneficia, debitumque in victu regimen, alio aegrotantes vix indigent consilio: ac tempore eodem, quo alii, hoc a viru inopinate, ac epidemico furore infecti, dira cum morte luctantur; mediis illi sub lusibus, vix lectulo interdiu adstricti, ac sine venustatis plerumque jactura, hanc pestem laeti absolvunt.

Si gravior forte morbus *inoculationem* sequatur, iisdem hic, quae pro *naturali* variola tradidimus, praeceptis, ac, pro varia subjecti febrisque indole, aliter, aliterque tractandus erit.

ORD. II. GEN. III.

MORBILLI.

Nat. morbilli. §. 345. Diversam longe a variolis (§. 328.), ac male quondam in Scholis cum iisdem confusam, *Morbilli* aegritudinem sistunt. Eandem fere haec ipsa cum illis in Europa aetatem, eandemque fere descriptionis ab Arabibus originem agnoscit. Nec minus hoc exanthema, ac illud, *communem* Mortalibus, sed *unica* forte minus, quam variolae, *invasione* contentum, nec tamen ideo redeuntem tam facile, morbum nobis exhibet. Infantes quoque, variolarum adinstar, frequentius quam adultos, morbilli corripiunt: sed nec istis, nec senectuti parcunt; ac rarius *sporadice*, vix non ubique *epidemice*, vel quovis anni tempore, hiemis tamen sub fine frequentius, *contagioso* afflatu in populos dominantur. Sub eadem, qua variolae grassantur, constitutione, morbilli subinde comparent, aut illas praecedunt, sequuntur; aut eundem simul, quod rarius est, hominem obsidere cernuntur.

§. 346. Contagioſum igitur ac primarium exanthema morbilli conſtituunt, quod, praeviis plerumque ſymptomatibus catarrhalibus, tuſſi ſicca, ſternutatione, oculorum pruritu, rubedine, lacrymatione calida, aut et faucium dolore, ac tandem febre; ſub finem tertiae, vel principium quartae diei, tardius interdum, plerumque ſine ullo ſymptomatum decremento, vel et cum iſtorum evidenti exacerbatione, ad cutem, praecipue faciei, ſub forma papularum, aut macularum, punctulorum rubrorum, ſeminum lini figuram referentium, — mox vero in pectore, ventre, ac artubus, ſub illa macularum rubrarum, pulicum fere morſibus ſimilium, vix tamen perfecte circularium, variolis latiorum, plerumque confluentium, nonnihil aſperarum, ac ſupra cutem prominentium, efflorescit; per ſuppurationem non terminatur; ſed ſexta fere die, tardius interdum, exſiccari, ac plerumque per ſquamulas furfuraceas decidere obſervatur. Definitio.

§. 347. Prout caetera exanthemata, ſic et *morbilli* ex febre ſibi conjuncta potiſſimum diviſionis momentum agnoſcunt. Ipſum quidem hoc exanthema *inflammatoriae* potiſſimum indoli favere conſueſcit: ſed et *gaſtri-* Diviſio.

cam non raro febrim, ac subinde *nervosam* pro socia admittit; et illic sat *benignam*, licet fortem aliquando, — hic vero *malignam*, rariorem quidem, sed variolarum tunc periculis minime cedentem, naturam ostendit. Nec tam *simplicem* morbilli ubique aegritudinem, sed cum aliis quandoque exanthematibus, cum miliaribus, petechiis, ipsisque demum, ut diximus, variolis, — aut cum locali inflammatione, aliisque affectibus *complicatum* hinc inde morbum constituunt. Quae *morbillos* inter et *rubeolas* ab expertis caeterum in arte Viris tradita nuper fuit differentia, hanc nos ex *scarlatinae miliformis*, aut *pustulosae* (§. 295.) cum morbillis facili confusione exortam arbitramur; ac cynanche faucium sic dictis *rubeolis* conjuncta, purulentus humor in pustulis contentus, catarrhalium defectus symptomatum, incerta exanthematis eruptio, et cutis hydrops hanc ipsam insecutus, propriam nobis opinionem confirmare videntur. *Spurios*, quos alii viderunt, morbillos conspeximus nunquam.

Quatuor hoc in morbo, ut in variolarum illo, *stadia* observantur: quorum primum, *invasionis* seu suscepti contagii; secundum, *eruptionis*; tertium, *florescentiae*; quartum vero illud *desquamationis* appellamus.

§. 348. Parva satis interdum febris morbillos comitatur: sed cum haec major subintrat, inflammatoriam plerumque naturam ostendit. Morbil. infl.

In benigniori quidem morbo, praeter levem coryzam, narium obstructionem, tussim siccam, quae interdum jam per hebdomadam continuaverant, praeter aliquem oculorum pruritum, ruborem, ac aliqualem demum lassitudinem, horripilationem caloremque intercurrentem, aut et somnolentiam, capitisque dolorem, cum pauca siti et anorexia aut levi nausea, vix multa accusat, nec lecto adstringitur aegrotans. Quavis tunc die ad noctem haec symptomata increscunt, pulsus frequentiores, sed vix pleni aut duri redduntur; ac ad eruptionem usque sine impetu haec continuant. Sympt. benign.

Sub morbo quidquam graviori, atque inflammatoria cum febre manifeste conjuncto, praecedunt fere semper sub majori mentis irritabilitate, symptomata catarrhalia: tussis aspera, sicca, fere continua; cum dyspnoea, raucedo, coryza, sub qua e naribus tenuis, lacrymis fere similis, et acredinem prodens, humor excernitur; sternutatio, emunctio nasi frequens, lassitudo artuum, dolorque lumbo- Sympt. infl. grav.

rum. Rarius haec praecedit, frequentius post plures jam dies sequitur frigus cum calore alternans, inappetentia, ciborum aversio, nausea, conatus vomendi, vel interdum vomitus, capitis gravedo ac dolor, oculorum rubor, pruritus, et calida ardensque lacrymatio; apud infantes potissimum somnolentia, pavores sub somno; inquietudo, anxietas, palpitatio cordis, cum pulsu frequenti, pleno, aut contracto et duro; sitis multa, ac subinde aliquis in faucibus sub deglutiendo dolor. Saepius vero diarrhoea, qua praesens forte vomitus plerumque lenitur. Febris interea ad noctem exacerbatur, atque deliria interdum accedunt. Aliqua ad horas matutinas remissio, sed continuante tussi, nisi nares copiose fluant, ferociori; oculi, dolorem licet vix percipiant, a luce tamen, sensiliores, offenduntur, ac lacrymis innatantes scintillant. Similem interim in variolis, ac in ipsis morbillis, oculorum aliquando observavimus conditionem. Ad vesperas denuo caloris incrementum, oppressio pectoris, ac respirationis, sub perpetua tussi, difficultas, et vel continuus sopor, vel molestae vigiliae occurrunt. Largus etiam ptyalismus aegrotantes accessisse est visus. Multis vero cruor ex naribus, vel ano, aut mulieri-

bus ex utero, cum levamine symptomatum, — alias tamen nimius, erumpit. Sudor aliquando levis, nec certe tantus, ac apud adultos in variolis, exprimitur; urina fit turbida, albescens; aestus interni, sitis magna, ventris alios tormina divexant. Tertiae vero diei sub finem, praegressa iterum in quibusdam horripilatione, incendio majori, inquietudine, — vel apud infantes hinc inde, ut in variolis, convulsione, exanthematis eruptio jam succedit, aut ad quartae principium, — rarius, ac lethali interdum effectu, ad quintam, aut sextam, differtur.

Quam alii *morbillosam sine morbillis febrim* observasse sibi videntur, hanc, licet idem de *variolis* jam constet (§. 331.), nos ipsi conspicere necdum potuimus; ac dubiam, nisi per inoculationem his in subjectis tentatam confirmetur, observationem putamus.

Morbillosum scilicet exanthema (§. 346.) Stad. erupt. nunc in vultu, ad frontem praecipue, ac paucarum intervallo horarum cumulatim efflorescit; brevi vero tempore et ad collum, pectus, abdomen, et artus, maxime ad dorsum, nec tamen, qua parte copiosior est transpiratio, copiosius prorumpit. In facie quidem in racemos, seu corymbos colliguntur papulae ru-

bentes, ac, digito magis, quam oculo judice, prominentes, ad truncum vero et artus, latiores, ac super cutem minus elatae, tactu tamen quodammodo asperae, efferuntur: atque sic paucarum horarum, vel noctis unius spatio, eruptionis hoc stadium absolvitur.

Stad. floresc. Atque nunc quidem in benigniori morbo symptomata, saltem aliqua, in sat multis remittunt; tussis tamen ac raucedo continuant, nec tam perfecta; ut in benignis variolis, subsequitur remissio.

In graviori vero morbillorum statu, non modo nulla in symptomatibus, nisi brevis forte, aut solius vomitus, anxietatis, remissio observatur; sed tussis ferocitate in plerisque augetur; febris ipsa, dyspnoea, increscunt; defluxio in oculos, somnolentia, intendi; ac sudores interdum, olentes, aut diarrhoea, aut, a quo aegrotus aliquantum sublevatur, vomitus biliosus, interdum ischuria, accedunt. Hoc demum sub stadio, quo maculae ad truncum et artus, ac morbillorum in facie corymbi intense satis rubent et calent, cutis quidem universa quidquam tenditur, inflatur; sed in facie imprimis tumore, in plurimis non tam magno, in aliis tamen conspicuo elevatur, palpebraeque tument, ac interdum clauduntur.

Ad ipsam subinde linguam morbilli cernuntur haerere.

Per duos, aut tres fere dies hoc in *florescentiae* statu morbillorum perseverat exanthema; et ad sextam, octavam usque, febris intensa, ac irritationis, inflammationis, catarrhi violentioris symptomata aegrotantem divexant.

Tandem, quo loco primum erupit, exanthema, ad frontem, genas, labia, et mentum, pallescere hoc ipsum observatur; ac, reliquis adhuc intense rubris in corpore morbillis, facies tamen ipsa jam subsidet ac epidermis exasperatur. Idem sic ordo in caeteris quoque partibus observatur; ac sub insigni nonnunquam pruritu, cuticula in squamulas ac furfures delabitur, et nona fere die, vel, longiori sub morbo, undecima, ex morbillis nil amplius in cute conspicitur. In quibusdam interim subjectis haec ipsa, quod et nobis conspectum est, sine manifesta epidermidis desquamatione evanescunt exanthemata. **Stad. exsiccat**

Eodem vero tempore, in ipsis adeo benignis interdum, potissimum tamen in gravioribus morbillis, saepius non moderantur adeo, quam augentur febris et tussis; dyspnoea increscit, et periculosae frequenter pluribusque lethalis peripneumoniae occurrunt symptoma-

ta. In aliis diarrhoea succedit, ac per quasdam aliquando hebdomadas extenditur: quae, si moderate fluat, *criticam* interdum naturam habere; — si vero cum impetu continuet, in perniciem aegroti decurrere observatur. Sic et per sudores, per sputa copiosa, bruni coloris, et viscida, per urinas abundantes, pallidas, aut sedimento munitas, vel demum per narium haemorrhagiam, symptomata in multis sedantur; sed impetuosa nonnunquam haemorrhagia in aliis succedit, ac liberatum jam exanthemate aegrotum exanimat. In pluribus, ac post benignos adeo morbillos, funesta ac phthisin minitans diutissime continuat, aut ex lenta pulmonis inflammatione et exulceratione deducitur tussis, qua plures ab hoc morbo, quam ab ipsis variolis, utplurimum neglecti, consumuntur, trucidantur aegroti. Rarior ab hoc morbo, sed aliquando observatus, est anasarca hydrops. Magna interim, cum hic succedit, *scarlatinae*, non morbillosi exanthematis, praegressae suspicio manet.

Morbill.gastr. §. 349. Frequenter satis morbilli sub constitutione *gastrica* exorti febrem, quae ex hac nomen suum assumit (§§. 98. 99.), ut variolae (§. 333.) caeteraque exanthemata fa-

ciunt, pro socia sibi eligunt; ac ejusdem legibus subjecti illa ipsa symptomata, quae *gastricas* constituunt (§§. 98. — 105.), offerre consuescunt. Ipsa quidem ab exanthemate excitata super nervis irritatio, Medicis et hic non raro imponit: sed attentus in dominantem aegritudinem, in illa, quae morbum praecesserunt, comitantur, et quae in aliis ab hoc ipso jam liberatis contigerunt, observator, a falsis vera non difficulter separabit; ac frequenter in morbillis, si vel solum excipiatur exanthema, gastricam praeter febrem, nil morbi inveniet.

§. 350. Similia de febre *nervosa*, morbillis, licet rarius, ac in variolis, hinc inde tamen conjuncta, dicantur oportet. Insignem vero tunc morbus lethalitatem habuisse, ac integras interdum provincias devastasse est visus; et quamvis tam infensae Mortalibus febris symptomata ex dictis (§§. 87. — 91.) jam pateant abunde, ipsa tamen rei, quam pertractamus, auctoritas, ut brevem maligni hujus morbi ac succinctam tradamus ideam, exposcit. Sub ipsis quidem morbillis, qui *inflammatoriam* graviorem (§. 348.), aut qui *gastricam* (§. 349.) sibi adsociarunt febrim, Morb. cum feb. nerv.

aut neglectis, aut methodo perversa tractatis, sub fine non raro *nervosae* superaccedunt symptomata: sub lethali peripneumonia, sub diarrhoea profusa, exanthemata livescunt, nigrescunt, haemorrhagiae irremediabiles, ac alia, quae maligna dicuntur, observantur phoenomena; sed de morbo jam ipso principio malignitatem prodente hic sermo nobis est, ac in isto sequentia imprimis observanda occurrunt.

Stad. invas. Catarrhalibus et hic symptomatibus orditur morbus, quae ipsa jam majori ferocitate, aut sub ferinae, convulsivae tussis phoenomenis, pectori sat diu insidiantur, antequam funesti virus in homine se prodant indicia. Tunc vero singularis mox, nec a plethora, nec a gastricis saburris, aut evidenti alia ex causa pendens prostratio virium, tristitia, moeror, timidique, aut de salute desperantis animi dejectio, observantur. Horror diuturnus, aut ossa concutiens frigus aegrotantem invadit, aut insecuto jam febris calori superadditur novum. Calor nunc et aestus internorum augetur, capitis gravedo, aut summus dolor, vertigines, oculorum rubor, lacrymatio, inquietudo, anxietas, lipothymia, somnolentia, accedunt. Multos nunc aut vomitus continui, cardialgiae, aut diarrhoea, cum foetidissimis, aut

cruentis dejectionibus, et cum molestissimo tenesmo, invadunt. Alios orthopnoeae, ac peripneumoniae malignae (§. 190.), — cynanchis alios, et quidem nervosae, ulcerosae (§§. 175. 296.) symptomata divexant. Hos impetuosa mox narium, pulmonum, stomachi, vel et ani, uterique haemorrhagia, — illos deliria phrenitica, taciturna, tremor artuum, tendinum subsultus, vigiliae continuae, aut sopor comatosus, aphonia, aggrediuntur. Altera haec die augentur, si possunt, symptomata; atque hac ipsa jam, — aut si febris vix non deesse videatur, et extrema virium vitalium dejectio sic jubeat, nonnisi quinta, aut sexta, aut tardiori die, *invasionis* hoc stadium, interdum cum morte, terminatur.

Secunda igitur quamplurimum die, hac in maligna morbillorum specie, exanthematis, sub convulsionibus interdum, contingit eruptio, ac ad omnes hoc partes cum impetu exploditur. Nec tamen igitur symptomata vel quidquam remittunt; cardialgia, vomitusque continuant; rubent magis scintillantque oculi; tussis sicca, dyspnoea augetur; calor, oppressio, anxietas increscit; cutis est arida et ignea; siccantur, ac livescunt cum siti insigni fauces, lingua impuro obtegitur muco, aut protinus Stad. erupt.

siccescit; celeriter nunc pulsant, sed debiles, tremulae ac inaequales, arteriae; maxima simul virium prostratio se prodit, exanthemata mox livescere, petechiis maculisque commisceri, aut omnia e cute disparere cernuntur; quo facto, deliria, convulsiones, alvi fluxus dysenterici succedunt; urina pallescit, sopores, subsultus tendinum, peripneumonia, faucium orisque ulcera oriuntur.

Stad. floresc. Quo igitur morbillos stadio florere oporteret, hoc dirae aegrotum premunt angustiae; febris nervosae symptomata continuant, ac momento quovis exacerbari cernuntur. Hinc plures *exsiccationis* nec attingunt quidem stadium: sed gangraena partium, oris, buccarum, pharyngis, pudendorum-, vel convulsi, sync- derati, suffocati occumbunt.

Stad. exsiccat. Nec minora ab exanthematis desquamatione aegrotantem circumdant pericula. Quod enim sub inflammatorio illius statu tam frequens est symptomatum augmentum (§. 349.); hoc, sub maligno morbillorum habitu, immaniter increscit. Post quatuor nempe vel sex lividioris florescentiae dies, calor quidem ac sitis, hac ipsa disparente, mitigantur, ac oculi siccescunt; sed pectoris oppressio, anxietas, difficultas spirandi, inquietudo, tus-

sisque molesta, inanis, continuant, augentur. Pulsus debiliores inordinati redduntur, profusa saepius diarrhoea, quod virium superest, prosternit; ac superaddita his miseriis deliria instantem jam mortem annunciant. Interea nunc furfures, nunc integra epidermidis frusta a cute separantur; ac in plerisque exanthemata tam profunda in cute vestigia relinquunt, ut ad cicatricum, quas variolae inducunt, similitudinem accedant.

Feliciorem his sub angustiis exitum speramus, si cutis madescat, si dyspnoea, anxietas, inquietudo decrescant, si tussis moderetur, ac viscida, copiosa materia per sputa reddatur, si plures ad labra pustulae efflorescant; aut si copiosum albumque in urinis non paucis deponatur sedimentum. Sed multi, qui morbum superasse creduntur, sat longo ab hoc ipso tempore ex phthisi pulmonum, aut tabe, diarrhoea, aut infelici metastasi, succumbunt.

§. 351. Alias vero ipsa morbillorum febris aut cum gastricis, aut cum nervosis mox *complicatur* symptomatibus, variisque sic ansa porrigitur a consueto hujus morbi decursu aberrationibus. *Inflammatoriae* sic febris cum *nervosis* affectibus intricatae memorabile exem- Morb. compl.

plum in nobilissimo non ita pridem conspeximus juvene. Quo scilicet tempore variolae morbillique simul in hac Insubria, permultis lethales, sub rheumatica constitutione grassabantur, robustus hic, sed pedum nocturnis hinc inde spasmis seu *crampo* subjectus adolescens, die 28. Januarii 1790. lassitudinem persentit, perhorrescit. Haec ad alteram usque continuant diem: sequitur calor cum horrore alternans, oculi parum rubescunt, aliqua sternutatio, nariumque obstructio; pulsus pleni, sed molles, paulo frequentes. Ad noctem sudor sat magnus. Die tertia, febris non remittit; tussis nunc parva et sicca exsurgit; oculi subrubent, hinc inde sternutat: sed capite non dolet, nec difficulter respirat, nec oris ulla accusatur amarities, nec nausea, nec sordes in lingua comparent; ad noctem febris augetur. Quarta, haec minor est hesternâ; paucae ac rubrae ad mentum pustulae, — sub vesperis latiores ad thoracem maculae, comparent. Sequitur diarrhoea, et ad noctem sanguinis e naribus fere libra sub tussi ac inquiedine effluxit, nec in insulam concrevit. Quinta, blande transpirat, febris moderata, tussis adaucta, plures in pectore nunc maculae prodierunt, cessat diarrhoea; sed cruor iterum e nari-

naribus, cum aquae calidae per caput decurrentis sensu, atque aliqua in lipothymiam propensione, destillat. Ad vesperas febris increscit, sed tussis moderatur. Sub nocte calor augetur, gulae dolor accedit: sed somno fruitur aegrotus. Die sexta, sanguis iterum ad libram e naribus prorumpit, ac in vase susceptus concrescit. Pulsus nunc pleni, sed molles, frequentes; dolor nullus ad caput, vix ullus ad fauces; respiratio, si tussim excipiamus sat multam, liberrima. Morbillorum nunc plura in cute observantur exanthemata, oculi prurientes, ac rubri. Ad vesperas horripilatio succedit, augetur calor, arteriae pleniores, ac frequentius pulsant; facilis respiratio. Augetur morbillorum ad thoracem, ac nova comparet ad brachia eruptio. Rarior quidem tussis, sed magna nunc pectoris oppressio, difficultas spirandi succedit. Tunditur hinc vena, sanguinisque educitur libra. Aliqua post hoc lipothymia, cum jactatione, difficultate spirandi, ac pulsu parvo, inaequali insequitur; mox vomitus accedit, a quo pulsus insurgunt, ac minus frequentes, pleniores redduntur. Sanguis tenui mox corio obducitur. Sub optimo, ut videbatur, aegrotantis statu, novae mox ac prioribus graviores lipothymiae inopi-

nato ordiuntur: sed insecuto demum quatuor horarum somno, hae turbae sedantur. Die septima, tussis minor, respiratio facillima, sternutatio, licet perviae nunc et liberae existant nares, frequentior; pulsus molles, pleniusculi. Sed hac etiam vix elapsa nocte, copiosa morbillorum, ad faciem iterum et brachia, sed et ad tibias et crura, contigerat eruptio. Versus meridiem denuo sat gravis respirandi aegrotantem difficultas, post horae interim quadrantem cessans, invadit. Solvitur jam alvus, vomitusque cum emolumento subsequitur amarus; sed redit mox suspiriosa ac difficilis, mox iterum in facilem commutata, respiratio. Pulsus nunc pleniores, frequentiores, calor major, ac dolor ad oculum, variolis quondam sat male tractatum, comparent; facies rubra, non tensa, ac tussis moderata, sed tendinum subsultus observantur. Post meridiem, suspiriosa iterum ac difficilis in facilem, naturalem, et mox ex hac in illam, convertitur respiratio; sed post quatuor modo horas jactatio magna, binique amarae materiae sequuntur vomitus. Remittunt nunc iterum symptomata, et alvus sponte excernitur; post paucas vero horas, convulsio spastica tum faciem totam, tum manus pedesque invadit, ac altos exprimit

aegroto clamores. Sequitur haec tertius nunc vomitus, alvumque denuo exonerat aegrotus. Porrigitur liquoris anodyni, laudanique liquidi, quadrihorio quovis repetenda, portio: sub quorum usu pacantur symptomata, ac levi manuum praegresso frigore, morbillorum rursus in superficie augetur copia. Ad noctem oritur molestus in ore non sicco siccitatis sensus, ac hauriendi potus sine siti necessitas: quam novae mox inquietudines, respiratio suspiriosa, defectionis sensatio, brachiorum, manuum, genuumque convulsio ac spasmus, excipiunt. Pulsus, nec fortes, nec debiles, centum in primo minuto ictus vix superant; nec ulla nunc tussis aegrotantem divexat. Post horam somnus et facilis respiratio: sed insomnio, ac amissi sanguinis fallaci idea excitatus, debilitatem accusat, ac lipothymias futuras veretur. Has tamen nec pulsus, nec alia praedicunt symptomata. Morbilli ad faciem copiosi, adhucdum rubent; in thorace aliqui pallescere videntur. Desideratus tandem ab opio inducitur somnus. Die octava, urina turbida, jumentosa, cutis subhumida, calorque minor, respiratio libera: sed tussis sicca recrudescit aliqua. Morbillorum jam imminuitur rubor, et paucas post horas tum su-

dor universalis, copiosus foetidusque insequitur; tum puriforme ac multum in urinis praecipitatur sedimentum. Ab his mox febris fere omnis disparet, ac viscida quaedam per tussim sputa screantur. Pruritus nunc major, quam ipsa sub exanthematis eruptione, in cute sentitur. Arescunt plures in facie morbilli; ad noctem somnus, et, quae per totum hunc morbum paucissimae fuerunt urinae, hae magna satis minguntur in copia, ac die nona sedimentum leve ac furfuraceum deponunt. Hac die, sub febre vix ulla, tussis iterum augetur, nec sputa sequuntur. Ad faciem nunc tandem desquamatio succedit, simulque dolor in aure dextra acutissimus insurgit. Hunc interim decem horarum somnus sopivit, ac decima sequente die sudor iterum sat magnus prorupit: quo pectoris artuumque morbilli sine ulla epidermidis desquamatione evanescunt, ac sub largo urinarum fluxu, nocturnoque sudore, salus integra tandem, post paucos a morbo dies, restituitur aegroto.

Hoc igitur pacto morbilli cum varia tum febre, tum aliis non nunquam *complicantur* affectibus; ac magnam certe Medentis in causas istorum et effectus attentionem sibi exigunt.

§. 352. Tam communis inter homines, ac ipsae sunt variolae, aegritudinis rationem, non minus, quam de istis fatebamur (§. 335.), ignoramus. Proprium hic iterum contagium ex aegrotante in sanum, ad certas distantias, favente tum aere, tum necessaria hoc ad virus suscipiendum dispositione, translatum subesse, sat clare perspicimus: sed acredinis naturam ac primam originem, nisi vanae cui sufficiant hypotheses, indicare nequimus. Summam quidem hoc virus, *catarrhalis* adinstar materiae, cummembrana mucosa tam narium ac faucium, quam asperae arteriae, ac bronchiorum, affinitatem ostendit: nec tantum a *scarlatinae*, cum morbillis ab Auctoribus sat diu confusae, exanthemate, effectu distare observatur; sed utriusque acredinis diversa certe in multis natura est; et sicut *catarrhalis* quocunque non tempore eundem sibi hominem frequentius submittit, nec in cutis superficiem operatur materia, sic *scarlatinae* illa tam fixis ad cutem diebus nec unquam erumpit; tum habitu externo distinctam, longeque pectori infensam minus, nec tam extensam inter omnes, ac sunt morbilli, sed faventem magis *anasarcae* aegritudinem repraesentat. Cum *scrophuloso*, quod alii putarunt, acri, nos qui- Causae.

dem morbillis affinitatem non lubenter concedimus.

Prognosis. §. 353. In genere morbum plerumque leviorem morbilli sistunt, ac saepe sine quovis artis auxilio apud plebeios in salutem terminantur. Interim, quod de *scarlatina* datum est (§§. 295. 298.), hoc et de *morbillis*, feliciter licet jam superatis, valebit monitum; reliquias scilicet istorum magis, quam exanthema ipsum, aegrotantibus esse timendas. Quae nempe cutis hydrops in illa, — hoc copiosa in istis tubercula, vomicae pulmonum, peripneumoniae, ac phthises, haemorrhagiae, sudores colliquativi, diarrhoeae chronicae, gutta serena, ophthalmiae, corneae obscuratio ac ulcera, vel aliae metastases, glandularum infarctus, atrophia, caries, ac interdum gangraenae, inducunt pericula. Rarius haec a morbo leviori, — sed post malignum frequenter occurrunt; nec in illo morbi partem spernendam *reconvalescentia* constituit. Tam praeceps, quam tarda nimis exanthematis eruptio, graviores indicare morbillos consuevit; sed vel simplicissimam aegritudinem tum calor nimius, tum frigus incaute admissum, in perniciosam convertunt. Ab eruptione febrim

moderari ac tussim : hoc, sicut perrarum, — sic salutarem aegrotantibus exitum promittit. Sed quovis sub exanthematis decursu febris ipsa rem decidit. Quam scilicet, variolis licet rarius, *nervosam* sibi morbilli, favente huic coelo, adsociant (§. 350.); haec strages, quas illae vix edunt, ac funera centena *maligna* sibi parat. Ex ipsa jam, quam dedimus, istorum descriptione, haec satis discrimina patent. Sed *inflammatoriae* interdum febris huic acredini junctae, ac forte neglectae, aut calidioribus irritatae effectus, infensos morbillis exitus praeparare cernuntur. Summus ad cutem calor, nimiusque exanthematis, oculorum rubor, dyspnoea major, tussisque ferina, deliria, coma somnolentum, ac impetuosa cordis ac carotidum pulsatio, hos magis confirmant. Tumidus aegroti aspectus, morbilli pallidi, subflavi, lividi, aut atri, — vel intermixtae his ipsis petechiae, ac maculae sanguineae, faucium, ut in *scarlatina* (§. 296.), gangraena, copiosus ac vi morbi expressus sudor, aut haemorrhagia effrenis, diarrhoea profusa, aut dysentericus alvi fluxus, extremitatum frigus, — si plura ex istis concurrant, vicina mortis pericula praedicunt. Plures ad nonam fere morbi diem,

— tardius non pauci hoc a morbo necantur. Majora in adultis, et quos spirituosi potus delectant, discrimina occurrunt. Praeceps morbillorum ad interiora reversio innumera aegrotantibus damna inferre consuevit. Diarrhoea moderata, aut abundans urinae fluxus, haec ipsa praevertunt. Biliosus ab eruptione jam absoluta vomitus quamplurimis conducit; tussis ex sicca in humidam, — nisi tarda, et suspecta, conversio, ac vaporosus in cute mador, laetiora praedicunt.

Cura morbi benign.

§. 354. Vix aliam morbilli, qui benigne incedunt, quam levior scarlatinae morbus (§. 299.), medelam exspectant; nec atmosphaerae hic frigus, in variolis tam proficuum, aegrotantibus conducit. Sed et nimius hic calor obest, et ab exaestuante regimine, a praepostero corporis vix desquamati refrigerio, a neglecta in reconvalescentibus tussi, quamplurima in illis, quos sponte sanasset natura, discrimina resultant.

Sub mitioris hinc morbi aspectu, frigida sibi caveat aegrotus ab aura, ac majorem transpirationis, quam in variolis, curam solicite assumat. Extremus simul vitetur calor: leviter coopertus in lectulo quiete decumbat, ocu-

losque a luce defendat aegrotus. Pro potu, lac aqua remixtum, infusum sambuci cum lacte, istius serum, decoctum hordei cum oxymele, aut tenuis emulsio; — leviora pro victu, conducunt.

Sub *inflammatoria* morbillos comitante febre (§. 349.), jam in primo illorum stadio, atque in tenerioribus adeo infantibus, unicum in venaesectione remedium ponatur oportet. Hac etenim non impeditur, sed promovetur exanthematis eruptio; et profusae nimis, quas natura hinc inde excitat, praecaventur haemorrhagiae. Major istius erit necessitas, cum, sub tussi violenta et arida, quasi pleuriticus thoracis dolor, ponderis in pectore sensus, cum gravi dyspnoea, ac potioribus peripneumoniae signis (§. 186.) occurrant: quo certe in casu, venaesectio, pro aetatis, virium, ac vehementiae febrilis ratione, repetenda, et quae alibi docuimus (§. 198.), auxilia sat prompte, non tamen sine quovis ad exanthematicam aegritudinis naturam respectu, subministranda sunt. Tenellis ac primae aetatis infantibus sanguisugae post aures positae interdum sufficient; sub graviori tamen malo, nec in istis venaesectio praeteriri sine damno potest, ac sanguis hoc in Morbill. infl.

stadio emissus ab illo, quem fundere peripneumonici solent, non observatur diversus. Tepidus aquae vapor, decoctum antiphlogisticum, emulsio Arabica cum nitro, collutorium emolliens, ac faucium ariditatem et spasmum demulcens linctus, clyster, praecipua hic constituunt remedia. Quod si, factis jam venaesectionibus, effrenis ad noctem tussis urgere continuet, tunc emulsio Arabica cum haustus narcotici (N. XXXVII.) uncia, aut cum opii grano unico, remixta conducet.

Quocunque vero morbillorum sub stadio inflammatoria aegrotantem divexant symptomata, et vel facta jam exanthematis in cutem depositione, vel ejusdem ad interiora reversione, vel sub media epidermidis desquamatione, mox ad venaesectionem, et ad praedicta recurrendum est auxilia: nec ob tussim aridiorem, et sputorum visciditatem, aut defectum, ad irritantia, ut vocant, pectoralia, ad kermem mineralem, oxymel scilliticum, gummi ammoniacum, sine damno recurritur; sed illa, quae relaxant, demulcent, ac inflammationi resistunt, potissimum indicantur.

Facta jam cutis desquamatione, aut disperso sine ista exanthemate, leve interdum evacuans, ex manna sero lactis soluta, conducet.

Si cum *gastricae* febris symptomatibus (§§. 100. — 102.) morbilli jungantur, tunc probe distinguendum est, num haec ipsa, quod frequenter contingit, ex sola nervorum per contagiosam materiam irritatione, vel a consensu dependeant. Insignem hoc in casu ab emeticis ac purgantibus noxam patientur aegroti; sed sub anni constitutione biliosa, sub evidenti signorum ex saburris apparatu, lene, incipiente vix morbo porrectum, emeticum, ac blanda intestinorum ope mannae, vel olei non rancidi evacuatio, potissimam curae partem constituunt, ac difficiles sub morbi fine diarrhoeas, ipsasque haemorrhagias potenter avertere, exanthematis in cutem depositionem promovere observantur. Sub quovis haec remedia indicari possunt morbillorum stadio; ac febris hic major, quam exanthematis, quod de variolis jam dictum est, habenda est ratio. Cura morb. gastr.

Hinc et sub *nervosae* febris cum morbillis ingressu (§. 350.), in istam quaevis ponenda est attentio, ac ea ipsa fere, quam in malignis consuluimus variolis (§. 342.), adhibenda est methodus. A venaesectione igitur et ab antiphlogisticis hic protinus abstineatur remediis, ac quovis sub stadio, nisi pectoris forte summa oppressio ac spirandi difficultas abs- Cura morb. malign.

terreat, ad Peruvianum confugiendum est corticem. Sub majori dyspnoea tussique arida, in succiplenis subjectis, ad cucurbitulas, inter scapulas applicandas, — in aliis, ad vesicantia, sinapismos, ad serpentariae Virginianae, senekae radicum infusa, ad pulveres ex kermete cum camphora, ad vapores ore hauriendos, recurramus oportet. Sub virium dejectione majori, praeter sat generosas laudati corticis doses, vinum imprimis cordiale, camphora, arnica, contrajervae radix, vesicantia in auxilium trahantur. Sub majoribus nervosi systematis turbis, a moscho, ab aethere vitriolico, ac ipso demum ab opio, — in genere vero ex illis, quae in *nervosae* febris cura laudavimus (§. 94.), subsidia petantur.

Sympt. cura. §. 355. Fortioribus, quae hoc in morbo occurrunt, symptomatibus, ex eorundem indole ac origine cognitis, opportuna cuivis opponantur remedia. Summa hic oculorum imprimis habenda est ratio, ac positis in loco obscuro aegrotis, si forte major ad illos pruritus ac dolor observentur, aut infusi aquae sambuci vapor, aut tepida ex lacte ac malvae decocto fomentatio, conducent. Sub majori forte oculorum phlogosi, ac sub deliriis, inflam-

mationem encephali hoc sub signo facile minantibus, tum hirudinum ad tempora, tum cucurbitularum post aures scarificatarum, ac aliorum, quae febris natura indicabit, requiritur usus. Sub graviori faucium affectione, demulcens linctus (N. XXXVIII.), aut collutorium, ac frequens vaporis aquosi inspiratio, hirudines, linimentum volatile, cataplasma emolliens, vel et rubefaciens remedium ad collum, indicantur. Vehementiori ac somnum omnem dispellenti tussi, nisi latens in pulmone id vetet inflammatio, haustus narcoticus cum emulsione Arabica porrectus medetur. Sub effreni ac fere continuo vomitu, nisi ab exanthematis eruptione moderetur, similia, ac imposita epigastrio theriaca, conducunt. Diarrhoeam profusam lac vaccinum, ut de variolis jam dictum est (§§. 339. 342.), porrectum, vel et opium, cohibebunt. Nimiam forte in morbillis haemorrhagiam, quemadmodum jam alibi (§§. 97. 342.) docuimus, sed caute, compescimus. Si forte ex intestinorum phlogosi hic fluxus derivetur, tunc unicum venaesectio subministrabit remedium; ac abdominis fomentatio, clyster emolliens, dolores moderabunt. Quae vero diarrhoea nec vires deprimit, nec fere aliam, quam ex sa-

burris originem agnoscit, haec nullis sedetur oportet remediis. Si morbilli ex cute evanescant, ac grave quoddam ab istis symptoma succedat: tunc habita causae, quae exanthematis reversioni subest, atque effectuum ratione (§. 290.), nunc venaesectio, nunc balneum, nunc vesicantia, nunc alia indicantur remedia.

Sic et, facta jam cuticulae desquamatione, pro varia febris praegressae ratione, nunc, praeter majorem transpirationis curam, vel nulla, — vel contraria sibi protinus, ut venaesectio, evacuantia, diuretica, roborantia, etc., prout de scarlatina jam monuimus (§. 305.), requiruntur remedia. Similia de tussi, ac lenta febre ex morbillis reliqua, dicantur oportet: in qua nunc parvae, saepiusque repetitae venaesectiones, evacuantia, antiphlogistica, vel et opium, nunc cortex, setacea, nunc lichenis Islandici, nunc lactis cum aqua selterana remixti usus, conducunt.

Inocul. morb. *§. 356.* Cum vero, tam fatalem hominibus morbilli, quam ipsae variolae, hinc inde morbum offerrent, iisdem timoris inducti principiis hunc sibi quidam, ut variolas innumeri solent, per artem communicari, ac se *inocu-*

lationi morbillorum, quin ideo multi hoc felicioris licet exitus exemplo ad ausus similes excitarentur, submitti voluerunt. Sanguinem nempe ex cutis, quam confluentes morbillorum maculae obsidebant, vulnusculo susceptum, aegrotantis salivam, aut lacrymas, aut desquamatae epidermidis furfures, gossipio susceptа, sani hominis aut laesae, aut etiam integrae cuti admovendo, infricando, morbillosum huic virus inserere, ac mitiores hoc ipso morbillos, quos praesens forte maligna epidemia non daret, communicare valemus. Sed cum rariores longe morbilli, quam variolae, strages edere consuescant, hinc nova operatio, a pluribus neglecta, augmentum non cepit; nec vigente indolis benignae morbillorum constitutione, aut contagio a civitatibus exule, ut majoris res ponderis commendari meretur. Aliud vero, quotiescunque *maligni* apud vicinos grassantur morbilli, dicendum erit; ac non minora tunc istorum, quam variolarum inoculatio, Mortalibus promittit beneficia.

ORD. II. GEN. IV.

PEMPHYGUS.

Definitio. §. 357. Exanthema, quod a Recentioribus *Pemphinx*, aut *Pemphygus*, vel et *febris bullosa*, *vesicularis*, appellatur, in febre nunc ista, nunc illa, rarius sine manifesto ejusdem indicio, sub forma vesicularum pellucidarum, serosarum, flavescentium, variolarum, nucis avellanae, aut ampliori extensione elatarum, in cute nunc universa, nunc partis modo unius aut alterius, efflorescit, brevique tempore aut in duram ac verrucosam substantiam corrugatur; aut ruptum, et seroso lymphaticoque liquore liberatum, maculas ex rubro lividas, vel atras, crustis varii coloris hinc inde cinctas, nec nisi raris in casibus foveolas, aut cicatrices, relinquit: — hoc nobis exanthema *Pemphygi* sub nomine venit.

Divisio. §. 358. Huic igitur generi exanthematum (§. 357.) non minus vix cognitum Veteribus, Posteris sat raro, et nobis ipsis non nisi bis

bis conspectum morbum, — quam *variolas*, quas *spurias* nominare placuit Auctoribus (§. 329.), atque sic rariorem sane, nec facile epidemicam ejusdem morbi speciem, Recentiorum *pemphygum*, — et frequentiorem alteram, variolis nec quidquam, nisi habitu externo ac nomine inepto affinem, subjugamus; primamque speciem *pemphygum ampliorem*, — secundam vero *pemphygum varioloden*, eamque aut *vesicularem* (variola spuria emphysematica, aut crystallina, aquosa, varicella Auctorum), aut *solidescentem* (variola spuria verrucosa, acuminata, sicca, dura, ovalis Auct.) appellari vellemus. Illam quidem, plerumque ut symptomaticam, ac febris utplurimum vel *gastricae*, vel *nervosae* effectu progenitam, atque hinc vel ut *benignam*, vel *malignam* agnoscimus; ultimam vero speciem (P. variolodes) propria fere cutis, ac contagii specifici, sed a variolarum illo distincti, actione generari opinamur. Ipse, quem *ampliorem* vocavimus, pemphygus, nunc sine febris interdum ac morbi alterius manifesti connubio, nec tamen ideo semper insons, sed interdum malignus, efflorescit; nunc, casu certe rarissimo (§. 359.), *hystericam* habere indolem observatur. Quem *Helveticum* alii di-

xerunt pemphygum, hic ad *scarlatinae* speciem *ulceroſae* (§. 296.) pertinere videtur.

Pemph ampl. febrilis.

§. 359. Qui igitur ex febre propullulat pemphygus, ille, miliarium, petechiarum adinſtar, vel *inflammatoriae*, vel *gaſtricae*, vel *nervoſae* adipiſcitur naturam, ac incertis ſane morbi principalis diebus, ſub malignorum, vel, ut ſemel nobis ſe obtulit, ſub non tam gravium ſymptomatum *gaſtrico-nervoſorum* cohorte, bullarum aut hydatidum ſub forma in cute ſine manifeſto emolumento, ac interdum cum morbi ipſius agmento, erumpit. Hoc ipſo tamen, quo typis praeſentem de pemphygo articulum committimus, vir robuſtus triginta annorum, gravi morbo affectus, in *clinico*, cui praeſumus, *Inſtituto* decumbit. Tertia hic aegritudinis die, ſecta jam ſemel in noſocomio vena, a nobis eligitur curandus. Gravem aegrotus in hepatis regione dolorem, ab attactu adauctum, cum febre vehementi, pulſu duriſſimo, pleno ac frequenti, nobis offert. In dextro hypochondrio non parva tenſio, ſed tuſſis nulla, nec major, licet ſub inſpiratione ad hepar dolor increſcat, reſpirandi difficultas, nec ſcapulae aut claviculae conſueti in hepatitide cruciatus occurrunt. Mox ſanguinem ſat copioſum e

vena profundimus, qui corio brevi tempore obductus coagulatur. Jam dolor ad hepar disparet, ac insigne ad thoracem pondus cum tussi, ac singulis peripneumoniae vehementioris symptomatibus, comparet: hinc continuante sic morbo, et crescente in dies discrimine, ad duodecimam usque pervenimus venae sectionem. Sed decima tertia rebellis aegritudinis die, manuum tremores tendinumque continui subsultus, cum summo aegroti pallore, ac magna debilitate, observandi occurrunt. Haec interim, cum eadem in pulsu durities, eademque respirandi difficultas urgerent, non adeo curamus symptomata; et ad decimam quartam usque morbi diem ter iterum venam aperimus: quo tempore calor ac dyspnoea quodammodo imminui, ac sputa tenacia facilius prodire, videbantur. Decima sexta vero morbi non parum jam declinantis die, *pemphygus* ad dorsum, quo forsitan loco jam heri effloruerat, nobis tandem se prodit, atque copiosae, solitariae ex albo flavescentes, tenui sub epidermide fluctuantes, ac levi cutis rubore sat late circumseptae pustulae, avellanae magnitudinem habentes, non pellucidae, sed subalbo, puriformi liquore repletae, a media fere spina ad os sacrum usque utroque ex latere prorumpunt, ac corpo-

ris in dorso decumbentis pondere hinc inde compressae flaccescunt. Ad noctem nova iterum, ad coxas extensa, pustularum minorum, variolis maturis fere similium, ardentium, jam dicto humore puriformi plenarum, ad coxas contingit eruptio. Quas heri conspeximus hydatides, hae jam fere omnes conciderunt, ac tenui, flavescente crusta obtectae, vix ullam in cute ambiente rubedinem ostendunt. Sputa simul aegrotus multa puriformia cum facilitate ejecit, ac febris vix non omnis evanuit. Hic igitur aegrotus *pemphygi* vere *critici* rarissimum, ut opinamur, exemplum offert, ac ad nullam hoc exanthema febrim restringi confirmat.

Varia autem humoris in phlyctaena contenti, nec tamen vere purulenta, conditio observatur; ac ad basin vesicae nunc rubor, nunc nulla in cute comparet mutatio, sed ardor ac dolor plerumque sentiuntur. Post paucos vero dies contentus in vesica humor aut resorbetur, ac epidermis quasi combusta arescit, in crustam contrahitur, et in squamas demum aut furfures fatiscit: quo in casu infelix visceribus metastasis perniciem subinde minatur; — aut, si rupta hydatide, humor idem exstillat, ac similes, quam in erysipelate pustuloso (§. 282.), mox crustas producit, ab ichore vero subtus

latente cutis ipsa hinc inde corroditur; aut inflammatam saltem lividamque, decidentibus crustis, superficiem ostendit.

Rarior sine febre pemphynx existit, atque tunc vel benignum, vel in casu, quo febris deesse *videbatur*, malignum, ac paucos post dies lethalem fuisse, observationes testantur. Pemph. apyr.

In sacra virgine, convulsionibus hystericis a multis jam retro annis vehementer vexata, hoc ipso, quo haec scribimus, tempore, in urbe vicina, sanitate, ut videbatur, restituta, jam saepius in parte nunc ista, nunc illa, dolor ac ardor tam insignis excitatur, ut aegrota *vivum sibi ignem hanc corporis ad plagam applicari*, per horas modo sex, modo decem, et ultra exclamet, ac prae dolorum vehementia in ejulatus continuos rapiatur, ac furiat. Ad attactum pars ipsa, ardoris sedes, prae aliis calere observatur; sed quaecunque aut frigida, aut alia applicantur remedia, ardor idem dolorque continuant; donec, quo loco hae praecipue urgebant, vesica nunc minor, nunc ovi magnitudinem adaequans, sero limpido ac flavo repleta, e cute exsurgat; quo facto, mox ardor disparet, ac evacuato humore, tam cita, quam a vesica per cantharides inducta, cutis, ac sanitatis recuperatur integritas. Pemph. hyst.

Pemph. variolodes.

Quas *spurias* appellant, *variolae*, seu *pemphygi variolodes* pustulae, hae, imprimis *vesiculosae*, cum variolis aspectu conspirant; et cum eodem, quo istae, tempore regnare consuescant, incautis pro hoc morbo, aut pro *secundis* variolis frequenter imponunt: sed, sub febre mitiori, secunda jam die, utplurimum in dorso, apud alios in facie, nunc simul, nunc impetu diviso, discretae erumpunt, et ad pisi magnitudinem, late circa marginem rubrae, citissime excrescunt. Post nychthemeri fere spatium, jam seroso replentur ac turgent liquore, nunc pellucido, aquoso, nunc flavo, nunc puriformi; quarta, aut quinta fere die rumpuntur, tenuique crusta obtectae, hanc ipsam tam cito abjiciunt, ut vix unius hebdomadis, aut minori intervallo, jam omnis, — non praeservans interim a variolis, aegritudo terminetur; nec foveas, nisi raro, in cute relinquat. Quas *solidescentes* vocavimus ejusdem speciei varietates (§. 358.), illae quidem tum verrucosae, tum acuminatae, et ovales, ob liquidae materiae defectum, a pemphygo excludendae viderentur: sed aequalis cum *vesicularibus* decursus, consueta cum istis societas, ac cita, non sine praevia ubique exulceratione, exsiccatio, easdem a pemphygo separari non sinunt.

§. 360. Non aliae *pemphygi amplioris* ac *febrilis* causae, quam illae miliarium §. 324.), et febris, ex qua ille scaturit, subesse videntur: ac istius non minus, quam *non febrilis* speciei, ad primas non raro vias origo haerebit. Nervorum interim imperio non pauca debentur exanthemata (§. 276.); atque pemphygi exemplum *hysterici* (§. 359.), ac observata sine febre hujus morbi malignitas hoc ultro confirmant. Quam *pemphygus variolodes* agnoscat genesin, hoc obscuris involvitur tenebris: sed quamvis hunc variolarum non raro delectet societas, vix tamen illum ex degenerato istarum semine derivare licebit. Causae.

§. 361. Ex ipsa morbi, de quo loquimur, expositione (§§. 358. 359.), ejusdem jam satis eruitur significatio. Frequentius pemphygo cum febribus *nervosis*, quam cum aliis, connubium videtur: et hinc major exanthematis in quibusdam jam satis intelligitur lethalitas. Qui febre caret, hic raro cum discrimine pemphinx incedet. Nulla certe *pemphygum variolo-den* circumdant pericula: sed ne cum *abnormi variola* (§. 332.), a qua minus, ac ab alia, abludit, confundatur cavendum est. Prognosis.

Cura, §. 362. Experientiae propriae parum in *pemphygo ampliori* curando offerendum habemus. Quos cum *gastrico-nervosa*, et cum *inflammatoria* incessisse conspeximus, hos remediis, quibus febri succurritur, non aliis curavimus et ipsos; et sic morbo principali major, quam exanthemati, attentio vix non ubique concedenda videtur. Si forte vehemens ad cutem irritatio compareret, aut gangraena huic ipsi accederet: tunc methodum in pustuloso erysipelate commendatam (§. 290.), et quae in gangraena laudavimus (§. 136.), remedia, ex analogia profutura crederemus. Insignes *aceti bezoartici* in epidemia, quae *Pragae* quondam grassabatur, observatos effectus miramur quidem: sed hos explicare non magis, quam negare non audemus. In *pemphygo hysterico* (§. 359.), praeter alia, ab experto jam Medico porrecta antispasmodica, opium proposuimus cum moscho: sed num recto id fecerimus consilio, hoc tempus docebit. *Pemphygus variolodes*, nisi cum alio forte morbo complicatus, vix alium sibi, quam naturam, pro Medico exposcit; ac victu moderato, potu diapnoico ex infuso sambuci ac lacte parato, vel et haustu salino, ac blando interdum purgante, superatur.

ORD II. GEN. V.

APHTHAE.

§. 363. A*phtharum*, ut *ſymptomatis febrilis*, alibi jam frequens injecta eſt mentio; et, niſi tales, aut niſi aliorum forte morborum, ut ſyphilidis, ſcorbuti, dyſenteriae effectu, in *adultis* hae ipſae perraro comparent. Sed alia hujus affectionis apud *neonatos* eſt ratio: ut in quibus haec ipſa, febre non raro anterior obſervatur, ac *idiopathicam* in multis naturam oſtendit. Quae vero in illis aphthae febrim ut ſymptoma ſequuntur, hae vix non *endemicam* ſub coelo humidiori ac frigido manifeſtant indolem; ac meridionales apud populos ſat raro, nec viſo nobis a ſeptem nunc annis in *Italia* exemplo, occurrunt. Infantum aphthae in orphanotrophiis, corotropheis, hoc ſub coelo non minus, quam ſub alio, occur-

Natura et diverſitas.

ſunt. *Epidemicam* certe et aphthae febrium ſequuntur naturam, atque ſub certis anni conſtitutionibus, quod de petechiis, miliaribus, jam diximus, evitari per artem vix queunt. *Nervoſae* interim, atque *gaſtricae*, maxime vero *pituitoſae febris* (§. 101.), ſocietatem hae quaerunt, ac neglecta in illis ſaburrae abdominalis evacuatione matura, vel exhauſtis a morbo viribus, lubenter occurrunt. Num vero recto aphtas ad exanthemata revocemus conſilio, de hoc, eo quod ſuam in pelle externa ſedem vix figant, dubitare quis poſſet: aſt forte unicum hoc, de quo ſatis conſtet, *exanthema internum* appellari meretur; ac praeter oris, labiorum, gingivarum, buccarum, palati, linguae totius, ac pharyngis ſuperficiem, — in oeſophago, ventriculo, inteſtinorum tubo, ad ani demum confinia, ac ad ipſa genitalia, effloruiſſe, experientia confirmat.

Definitio. §. 364. Hinc *aphthae* ſymptomaticum in adultis, apud infantes primarium plerumque *exanthema internum*, ad oris praecipue antrum incerto tempore prorumpens nobis offerunt: cujus natura in papulis ſubalbis, cinericiis, ſub epidermide elevatis, ſubrotundis, lenticularibus, vel minimis, glutinoſo ac puriformi

liquore repletis, nunc solitariis, nunc in pellis figuram coalescentibus, mox in crustulas deciduis, moxque renovandis, consistit, et cujus effectu ciborum in ore subactio, aut lactis suctus, deglutitio, difficulter et non sine dolore absolvi queunt.

§. 365. Aphtharum non eadem ubique sunt symptomata: sed pro morbi aut *primarii*, aut *secundarii* natura, ac pro febris, quam aphthae sequuntur, indole, diversa observantur. Symptomata.

Infantes, imprimis neonati, quos hic morbus invadit, aspectu quidem sani, mox somnolenti, aut prorsus insomnes, ac inquieti, arreptam vix labris calentibus dilectam alias mammae papillam fastidiunt, atque ploratu dolorem, difficilemque lactis suctum, deglutitionem, significant. Interea copiosior in multis urinae excretio contingit, ac alvus minus, quam antehac, respondet. Augentur anxietas, inquietudo, ejulatus; sitimque majorem uberum frequenti amplexu, — sed simul obstacula sugendi, toties repetita mammarum repulsa, exprimit misellus. Calorem oris, buccarum, vel ipsa matris persentit papilla, digitusque huic cavo commissus siccescentem lin- Aphth. primar.

guam, ac aridos salivae fontes offendit. Alias vix haustum, urgente siti, jam vomitu restituunt, lac grumosum; aut bilem sinceram oris cavo expellunt, ac febris interna urentis symptomata produnt. Post tres, quatuorve jam dies, paucae hinc inde ad labia, gingivas, ad linguam, aphthae prorumpunt; ac sub continuo symptomatum augmento, sub privati alimentis ac somno corpusculi tabescentis ac pallidi effectibus, sub imminuta tandem urinae, nunc acrioris, ac lixiviosae fluxu, sub diarrhoea viridisque ac foetentis alvi excretione, sub pertinaci singultu, voce rauca, clamores suffocante, copiosiores in ore siccissimo erumpunt, decidunt, iterumque renovantur, se mutuo tangunt, in pergamenam quasi chartam confluunt, faucesque obducunt ac claudere minantur pustulae: primum quidem albae, ac margaritarum fere referentes nitorem; tandem vero flavae, cinerescentes, fere brunae, aut lividae, excoriatae, cruentae, foetentes, ac, mortem lentam praedicentes, atrae.

Aphth. sympt. Quae in adultis, aut in tenera etiam aetate, sub febribus diversis, imprimis gastricis, pituitosis, aut gastrico - nervosis, sub dysenteria, diarrhoea chronica, prorumpunt aphthae: hae tempore incerto, ac sub vario prin-

cipalis morbi apparatu, citius tardiusque in conspectum prodeunt. Saepius, priusquam hoc fiat, singularem aegrotus in epigastrio oppressionem, aut rei in oesophago haerentis sensationem accusat, singultum experitur frequentem, ac tandem de faucium dolore ac impedito ciborum potusque transitu conquestus, in his ipsis, depressa linguâ, *ascendentem* ex profunda pharynge aphtharum cohortem ostendit; ac imae primum fauces, linguae radix, mox velum pendulum, uvula, palati fornix, gingivae, ac totum sic oris antrum, crusta alba, densa, splendente, subjectis partibus nunc laxe, nunc tenaciter adhaerente, obducuntur. Alias ipso in oris cavo principium morbi manifestatur, ac aphthae, primum discretae, sensim sensimque confluere, ad fauces dilatari, ac, docentibus id partium sensu molesto, ardore, dysphagia, dein nausea, epigastrii oppressione, singultu, per oesophagum ad ventriculum *descendere* videntur. Insignem non modo aphtharum copiam quotidie per alvum excretam, sed et aphthas a morte his partibus, intestinis tenaciter adhaerentes, observarunt alii, et praesens in multis aphtharum ad anum numerus, ac summa intestinorum ex iisdem deciduis sensibilitas, facilisque a le-

vi purgante hypercatharsis, obsessam aphthis, et excoriatam, horum viscerum superficiem testantur abunde. Post breve interdum tempus, oris hae pustulae jam sedem suam, ac illaesam, ut videtur, nitidamque linguae, orisque substantiam, vel sponte, vel linteo abstersae, sub copiosa in multis salivatione, relinquunt; sed paucis ab horis, bis, terve in dies renatas, cum aliis has ipsas conspeximus; ac per multas sic dies decidunt, redeuntque, vel fixe his partibus adhaerent: donec aphtharum colore ex albo in cinereum, obscurum, vel et atrum mutato, ac siccissima, nigraque oris antrum obtegente crusta, sub voce deleta, tussi sicca, respiratione difficili, ac brevi, sub continuo fere, ac suffocationem minitante singultu, interdum sub tenacissimae pituitae, aut bilis porraceae vomitu, sub abdominis meteorismo, ac foetidissima diarrhoea, facie pallida, cadaverica, lentam properetur ad mortem; ac oris, faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorumque, gangraena desideratum aegrotis vitae miserabilis imponat terminum.

Causae. §. *366.* Aphtharum febrilium causae ab illis febrium, sub quibus occurrunt, et a mi-

liarium, petechiarum rationibus (§§. 317. 324.) vix differunt. Utplurimum neglecta sub morbi initio saburrarum evacuatio, aut incognita constitutionis annuae natura, huic phaenomeno ut causae subsunt; ac frequenter ex praepostero adstringentium opiique in dysenteriis usu haec mala ad fauces nascuntur. Hinc specifica in producendo hoc exanthemate non requiritur materia; ac in ipsis adeo intermittentibus, in febre lenta et hectica, sub mercurialium usu, scorbuto, sub morbillis ac variolis frequenter hae pustulae diverso ab acri oriuntur.

In pueris neonatis meconium, tenui ac blande evacuante matris colostro, aut medicamento opportuno, non satis expulsum; lac pingue, aut nimium, stomachoque grave, aut mala qualitate infensum; tenacia, teneroque puerorum ventriculo non subigenda alimenta; praematurum lactis in ore pueri ad ubera obdormientis coagulum, neglecta oris, totius corpusculi, velamentorum, linteorum, atmosphaerae ipsius mundities, transpiratio suppressa, facileque pedum in pueris refrigerium, etc. ut aphtharum causae adduci merentur. In genere hic morbus in orphanotrophiis, paidocomiis, hominumque miserorum,

immundorumque familiis frequenter, rarius vero apud infantes, quibus ora, corporisque superficies quotidie purgantur, occurrit.

Prognosis. §. 367. Magna mortalitatis apud neonatos ratio in aphthis habetur, ac endemicum fere istae in paidocomiis aegritudinem sistunt. Quo vicinior partui aegrotulorum est aetas, eo majora ex aphtis pericula his imminent. Sat levis interim in multis hic morbus observatur; ac sub recta cura hic saepe duarum, triumve, spatio hebdomadum non difficulter superatur. Ex ore sugentis infirmo, in uberum papillas, et ex istis in sanae prolis fauces, non raro aphthae transire observantur. Sine proximo contactu communicari hunc morbum, non facile concedimus. Febrilium aphtharum, ex illa morborum, quibus istae accedunt, petenda est prognosis: et cum raro, si unquam, hae *crisin* efforment; quae in febribus aphthae comparent, majora sane istarum pericula significant. Sub quavis interim aphtharum specie, quo partibus profundius inhaerent, — quo plures simul ex istis propullulant, — quo propius sibi cohaerent, ac magis imas obtegere fauces, et ex oesophago ad ventriculum, intestina de-

scen-

scendere, aut ex istis ad pharyngem ascendere videntur, — quo tenacius palato adhaerent, — quo saepius revertuntur, et quo major ab illis ardor, dolor, aut tussis, difficultas spirandi, sugendi, deglutiendi occurrit, — quo siccior oris sub aphthis est conditio, — color istarum quo magis ab albo recedit, — quo major oris excoriatio ac foetor insequitur, — quo fortior illas diarrhoea circumdat, corporisque vires quo magis labescere videntur: eo majora hoc ab exanthemate aegrotantibus pericula instant, eoque certior aegrotantium per tabem lentam, per convulsiones, aut per ipsam gangraenam praevidetur interitus.

§. 368. Aphthas infantum primarias prudenti praevenire consilio, Medicorum est. Potissima hinc in causis (§. 366.) evitandis, prophylaxeos momenta ponuntur: ut quae in matura evacuatione meconii, in lactatione materna, aut in nutricis non adultae, sanioris, ac sobriae, non iracundae delectu, in recta alimenti pusionis aetati, constitutioni, analogi distributione, in summa tum oris, tum corpusculi totius, linteorum, atmosphaerae munditie ac puritate, quaerantur oportet. Cura.

Plebejas nos saepe matres cum fructu ora prolium linteis, lotio non acri istarum madefactis, abstersisse conspeximus: sed simplex ac purior hic jam sufficit frigida; vel, cum oris jam calor major, aut mucositas hoc exigat, tunc praemisso uno, alterove enemate, ac balneo, praeter lene emeticum, post hoc vero mitissimum ex cichorei syrupo cum rheo, aut ex manna, evacuans, cum sacchari pauxillo in aqua soluto, aut cum raphani hortensis acrioris succo his ipsis aut melle remixto, oris cavum lavari ac frequenter abstergi conducet.

Praesentibus vero jam aphthis, tum interna, tum externa indicantur in pueris auxilia. Ab irritantibus certe hoc rerum sub statu abstinendum est. Emulsio Arabica (N. XV.) saccharo, aut syrupo althaeae edulcorata, pro medicina, — ac, si aqua diluatur, pro potu infantibus peraccommodato et nutriente inservit. A medicamentis nutrici, nisi haec ipsa aegrotet, porrectis, pro pusione nil boni exspectamus. Si aphthae per oesophagum cum interioribus communicare, ac ventriculum, intestina obsidere, videantur: tunc *dauci carotae*, aut *rapae sativae* succus, aut radicis salep, seminum lini contusorum decocta aquo-

sa cum melle remixta conducunt. Si tormina, diarrhoea, vel convulsio infantem divexent: tunc abdominis fomentatio, ac haustus narcotici (N. XXXVIII.) emulsioni Arabicae superaddita portio indicantur.

Externa pro aphthis remedia apud infantes non sine discrimine, quod singula deglutiant, adhibentur. Mel despumatum, aut cum rosis, ut solent, decoctum, vel et syrupus mororum, cerasorum, cum acido vitrioli, ad gratum saporem, remixta, atque ter quaterve in die aphtharum superficiei illita, egregie conducunt. Vitriolum album ad grana decem, in aquae tepidae unciis octo solutum, si aphthae aliquoties in die cum eodem abluantur, similia praestabit. Confirmatae in aphthis virtutis est *borax* cum melle remixtus: hujus igitur ad scrupulos fere duos cum uncia mellis remixti, pluries in die infantis linguae superimponitur portio; aut idem remedium in aqua solutum, superaddito melle, oris cavo saepius illinitur. Parva quoque ejusdem remedii dosis ad stomachum hincinde deducta utilitatem habebit.

A quovis interim fauces aut stomachum irritante remedio, sub prima aphtharum efflorescentia, si dolor ac rubor has ipsas cir-

cumdet, abstineatur oportet. Similia de morbi, quo aphthae deciderunt, monenda sunt stadio: sub quo scilicet, ob sensilissimam nudae fere cutis naturam, tum novam in oris cavo phlogosin, tum indomabilem ad intestina hypercatharsin, irritantia excitarent. Ad mucilaginem hinc Arabicam, radicis salep, seminum cydoniorum, aqua tepida solutam, ac melle edulcoratam, aut si vomitus, vel diarrhoea jam urgeant, ad emulsionem Arabicam cum opio, seu haustu narcotico combinatam, recurrimus solerter.

Quae cum febre incedunt, aut ex eadem apud adultos, infantes, oriuntur aphthae: hae, praeter localia, quae vix adduximus, variis, pro natura illius, tractandae sunt remediis. Si febris, quae tamen rarior est, *inflammatoria* hoc exanthema comitetur: tunc venaesectionis, hirudinum, ob aphthas, non excluditur beneficium. Sub *gastrica* symptomatum natura, major emeticorum, blandorumque purgantium, sub aegritudinis principio, observatur efficacia. Si *nervosae febris*, quod frequenter contingit, cum aphthis est connubium, ac si livescentem istae, aut subatrum jam ostendunt colorem: tunc Peruviano majus a cortice tum interius porrecto,

tum vero exterius cum acido vitrioli aut salis atque melle admoto, exſpectetur ſubſidium; atque ſingula, quae his febribus conveniunt auxilia quaerantur.

FORMULAE MEDICAE

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE.

Num. XXXIII.

Spec. *pro foment. sicca.*

RECIPE flor. sambuc.
Chamomill. ana Manip. duos,
Camphorae rasae drachmas duas.
Misce.

N. XXXIV.

Decoct. Cort. Peruv.

℞. Cort. Peruv. elect. unciam unam, coqu.
Cum aqu. commun. libra una.
Col. unciarum octo, adde
Syrup. Cort. ejusdem unciam unam.
M.

N. XXXV.

Decoct. Cort. saturatum.

℞. Decoct. Cort. Peruv. uncias octo,
Extract. Cort. ejusd. unc. dimidiam,
Syrup. Cort. ejusd. unciam unam.
M.

N. XXXVI.

Syrupus acido-mineralis.

℞. Acidi vitriolici tenuis unciam unam,
Syrupi violarum uncias quatuor.
M.

N. XXXVII.

Linimentum Camphor.

℞. Camphorae rasae unc. dimidiam,
Solve in
Ol. amygdal. recenter expressi unciis duabus.
M.

N. XXXVIII.

Haustus narcoticus.

℞. Opii puri granum unum
Solve in
Aquae destillatae uncia uua.
M.

Finis Lib. III.

=INV.9316